

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
2020. ÉVI TAVASZI/ŐSZI FORDULÓ

INFORMÁCIÓS KONTROLL ÉS ÁLLAMI FELÜGYELET A MODERN OROSZORSZÁG TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS FELÜLETEIN

Szerző:

Alkonyi Aurél Zalán

Magyary Zoltán Szakkollégium

Témavezető:

Dr. Péterfalvi Attila Phd

elnök NAIH

Budapest
10. 25.
2020

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR

INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
2020. ÉVI TAVASZI/ŐSZI FORDULÓ

INFORMÁCIÓS KONTROLL ÉS ÁLLAMI FELÜGYELET A MODERN OROSZORSZÁG TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS FELÜLETEIN

**Jelige:
Cenzorok**

Budapest
10. 25.
2020

1. Bevezetés	5
2. Történelmi környezet.....	8
2. 1. Bevezetés. Néhány gondolat Oroszország politikai és alkotmányos rendszeréről röviden	8
2. 2. Információáramlás és információszuverenitás a szovjet időkben	15
3. A Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat megkonstruálása.....	18
3.1. A tömegkommunikáció helyzete a kilencvenes években	18
3.2 A Putyin-korszak első részének állami tömegkommunikációs felügyelete 2000-2012	23
3.2.1. A médiatér koncentrációja	23
3.2.2. A Roszkomnadzor további építése.....	26
4. Az orosz internet	30
4.1. A RuNet kialakulása	30
4.2. Politikai fejlemények a korai RuNet-en	33
5. A 2012-es feketelista törvény	38
6. A szuverén internet kibővülése és a Roszkomnadzor befolyásának fokozatos növekedése 2012-től	42
6. 1. A cenzúra céljai és eredményei	42
6. 1. 2. A digitális aktivizmus megtörése.....	44
6. 1. 2. A tartalomfolyam decentralizált kontrollja.....	49
6. 1. 3. Hazai részesedési többség biztosítása a RuNet-en	54
6. 2. Szuverén demokrácia, szuverén internet	56
7. Konklúzió.....	59
Függelék: A digitális jogok korlátozásai és a polgári szabadságjogok a világjárvány alatt	61
Rövidítések jegyzéke:.....	67
Felhasznált irodalom:.....	68

1. Bevezetés

Dolgozatomban elsősorban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy hogyan igyekszik az orosz kormányzat kontroll alatt tartani az információkat és a híreket az orosz tömegkommunikációs és információtechnológiai környezetben, mindenneelőtt az orosz interneten.

Az egykori Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének díszletei által övezett Orosz Föderációban az elmúlt csaknem két évtized folyamán technológiai forradalom ment végbe, amely sikerét elsősorban a kormányzat aktív bábáskodásának köszönhetette. Az orosz kormány a Putyin-éra kezdetétől információtechnológiai stratégiákat irányzott elő az elkövetkezendő évekre, így a Kreml végig az IT-szektorban végbemenő események ütőerén tudta tartani a hüvelykujját, amelyen fokozatos korlátozásokat eszközöltek, azonban alig lépve túl a médiatúlsúly stabil biztosításán túlmenő mértéket. Ennek a kontrollnak egy fontos eszköze az orosz Kommunikációs és Technológiai Minisztérium részét képző végrehajtó szerv a „Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat”, rövidített nevén Roszkomnadzor. A dolgozat további célja elhelyezni ezt a szervet a bemutatásra kerülő szélesebb internetcenzúrára vonatkozó keretrendszerben.

A választott témám szakirodalma csekély, még angol nyelven is várat magára egy összegző monográfia. A megjelent irodalmak többnyire az orosz médiát, elsősorban pedig a hivatásszerű újságírást, illetve annak korlátozását helyezik előtérbe. Úgy vélem a médiaszabadság és az információszabadság megítélésében az ilyen fókuszú szemlélet évről-évre egyre inkább idejétmúlttá válik. Ezt figyelembe véve természetesen nem állítható, hogy az ilyen jellegű riportok, tanulmányok, monográfiák stb. ne lennének igen hasznos forrásai a jelenleg végbemenő folyamatok megítélésének. Amit viszont feltétlenül ki kell hangsúlyozni az az a tény, hogy az elemzők, a jogalkotók és a médiaszakemberek mellett gyakran elhúz a dinamikus technológiai fejlődés. Az irodalom ami ma hasznos a jelenlegi rendszer megértésének a szempontjából, az holnapra könnyen történeti érdekessé válhat, beleértve a jelen dolgozatot is.

A nyugati és gyakran az orosz ellenzéki sajtóban egyaránt gyakran tapasztalható, hogy valójában igen kevesen értik meg az orosz internetcenzúra milyenségét és természetét, azt jellemzően túl- vagy alábecsülik. Ha valaki beírja a keresőmotorba angol nyelven, hogy „Oroszország betiltja az internetet” vagy „Oroszország lecsatlakozik a globális internetről” akkor legalábbis évente visszamenőleg talál olyan híreket, amelyek ezt támasztják alá szinte

mindig úgy találva a fejleményt, mintha az valami újdonság lenne. Azonban logikus feltételezni, hogyha Oroszország évente „betiltja” az internetet, az azt kell jelentse hogy az előző évi ugyanerről érkezett hír bizonyos tekintetben „pontatlan” kellett legyen. Jellemzően annak a megértése hiányzik a nyugati újságírás részéről, hogy az orosz internetcenzúra egy sokösszetevős, fokozatos és folyamatosan növekvő, decentralizált kontrollra épül rá.

A másik oldalról az alábecsülés legjellemzőbb sarokköve a kínai összehasonlítás kapcsán merül fel. „Nem hiszem hogy az orosz internetcenzúra mértéke valaha el fogja érni a kínai szintet” mondta Tanya Lokot a Dublini Egyetem professzora a Meduza nevű orosz ellenzéki lap egyik 2018-as angol nyelvű podcastjában a „*The naked pravda*”-ban.¹ Azonban amint azt Ronald Delbert és Rafal Rohozinski a „*Control and Subversion in Russian Cyberspace*”² című tanulmányukban helyesen kimutatták a három generációs internetcenzúrának mindössze az első és sok szempontból a legprimitívebb foka a kínai „Nagy Tűzfalhoz” hasonló direkt tiltás és nyílt cenzúra, amelyet könnyen meg lehet kerülni számos különböző nyílt forráskódú szoftverrel. A szerzők azt állítják, hogy valójában az orosz típusú internetcenzúra nem egy alacsonyabb fokát jelenti a kibertér kontrolljának, hanem egy – ugyan megengedőbb, de – sokszorosan szofisztikáltabb és kifinomultabb változatát. A kínai típusú internetkontroll pedig legfeljebb az olyannyira elmaradott poszt szovjet országokban jellemző, mint Türkmenisztán vagy Üzbegisztán. Nyilván Tanya Lokot nem a technikai szofisztikáltságra, hanem az általános „szigorra” gondolt, azonban a 2019-es internetszuverenitási törvények akár cáfolhatják is ezt az optimizmust.

Azoknak a cikkeknek a szerzői, akik arról írnak, hogy „Putyin betiltja az internetet” hogy „digitális vasfüggöny” ereszkedik az országok közé valójában – véleményem szerint – nem értik, hogy az általuk is bemutatni szándékozott legiszlatív szigorítások valójában egy hosszútávú és kifinomult információs stratégia részei, amely – egészen a jelen dolgozat megírásáig – nem arra szolgált hogy teljes cenzúra ereszkedjen a világháló orosz részére. A

¹ Podcast: 'RuNet Sovereignty': How Russia is trying to isolate its Internet segment from the rest of the world, maybe in: meduza.io, 2020. Február 7. utoljára megtekintve: 2020. 08. 30. –

<https://meduza.io/en/episodes/2020/02/07/runet-sovereignty-how-russia-is-trying-to-isolate-its-internet-segment-from-the-rest-of-the-world-maybe>

² Ronald Deinbert and Rafal Rohozinski: *Control and Subversion in Russian cyberspace*. in: Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace. Szerk: Ronald Deibert et alli. 2010. - utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. <http://access.opennet.net/wp-content/uploads/2011/12/accesscontrolled-chapter-2.pdf>

valódi cél mindössze annyi volt az elmúlt években, hogy többnyire a kormányzat által elfogadhatónak tartott információ jusson el a felhasználók meghatározó többségéhez. Kétségtelen hogy ez az utóbbi években változni látszott és egy jóval merevebb irányba mozdult el az orosz kormány internetpolitikája, azonban nagyon nehéz lenne kijelölni egyetlen pontot, amelyet igazi határként kezelhetünk, sokkal inkább lassú folyamatról mint drámai eseményekről van szó.

A dolgozat igyekszik bemutatni ennek a ma is zajló folyamatnak a fontosabb állomásait. Az írás történeti időrendet igyekszik követni, amelyet csak ott törtem meg, ahol az átláthatóság és a könnyebb megértés azt megkívánta.

A Covid-19 járvánnyal kapcsolatos intézkedéseket nem kívántam beemelni a törzsszövegbe, mivel a hírek egyelőre megerősítésre szorulnak számos intézkedés kapcsán, így egy NGO-k összefogásából született riport („Pandémia Nagytestvér”) Oroszországra vonatkozó részének fordítását helyeztem el a függelékben a téma részleges lefedésének céljából kifolyólag.

A hivatkozások kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a maga a téma és a járvány is kihívás elé állított. Ez az első eset, ahol szinte kizárólag internetes forrásokkal dolgoztam. Mivel a hivatkozásokban szerepelnek tanulmányok, monográfiák, törvények, riportok, sajtóanyagok, statisztikai felmérések és elemzések is, ezért jelentős problémának bizonyult egy egységes hivatkozási rendszer használata. Bizonyos forrásoknál az eredeti helyen is hiányoztak olyan információk (szerző, kiadás ideje stb.), amelyeket általában fontosnak ítéltünk, így ha valamilyen információ nem szerepelt az eredeti oldalon, azt nem tudtam megadni sem a lábjegyzetekben, sem a bibliográfiában. A szerző feltüntetése nélküli anyagokat a címük alapján rendeztem sorba.

2. Történelmi környezet

2. 1. Bevezetés. Néhány gondolat Oroszország politikai és alkotmányos rendszeréről röviden

Dolgozatom első részének bevezetőjében igyekszem összefoglalni az orosz állam legfontosabb jellemzőit beleértve történelmét a Szovjetunió felbomlása óta, alkotmányát, párt- és választási rendszerét, legfontosabb aktuálpolitikai kihívásait és az állam működését. Ugyan bizonyos dolgok általánosságokként hathatnak, azonban azzal a határozott céllal szükséges elmondani a többé-kevésbé „közismertnek” tekinthető tényeket is, mert vizsgált szervezetünk (a Roszkomnadzor) formálódásának megértése szempontjából elengedhetetlen újra felidézni azon történelmi körülményeket, amelyek lehetőséget adtak a szervezet létrehozására. Számos információra vissza fogunk utalni a későbbiek folyamán, mivel mindezek az általánosnak tekinthető szempontok nagyban közreműködtek a mai internetcenzúra kialakulásában.

Oroszország jelenleg a 17 075 400 négyzetkilométerével a világ legnagyobb területű országa, népessége (a megszállt Krím félszigettel együtt) eléri a 146 millió főt, azonban ez minden évben jelentősen csökken.³ Dolgozatunk szempontjából kiemelendő, hogy Oroszország népességarányos tekintetben a világ egyik legmagasabb szinten digitalizált országa, a hálózati lefedettség pedig a földrajzi kihívások ellenére szinte teljes a lakott területeken. Szintén egy 2017-es kutatásból kitűnik, hogy az országban csaknem 106 millió ember (a népesség csaknem 72%-a) rendelkezett internethozzáféréssel,⁴ ez a szám pedig azóta tovább növekedett.

Oroszország soknemzetiségű állam. Kisebbségei közül, az ukrán, a tatár, a csuvas, a baskír és az örmény eléri az egymillió főt, azonban további százhatvan különböző nemzetiség él az ország területén, köztük számos különböző ázsiai népcsoport, úgy mint kazakok, üzbégek,

³ *Összehasonlító politológia*. szerk: Gabriel A. et alli. Budapest, 2006. – tankönyvtár (online verzió), utoljára megtekintve: 2020. 03. 12. – https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_osszehasonlito_politologia/ch03s05.html

⁴ Max Roser, Hannah Ritchie and Esteban Ortiz-Ospina: *Internet*. in: OurWorldInData.org. 2017. utoljára megtekintve: 2020. 02. 04. – <https://ourworldindata.org/internet>

türkmének és a legújabb időkben kínaiak.⁵ Ezt azért fontos felidézni, mert a Roszkomnadzoron belül néhány területi iroda (pl. Tatársztán) teljesen önállóan működik, feltételezésem szerint nyelvi okokból kifolyólag.

Az ország 1991-ben alakult meg, hivatalosan a Szovjetunió utódállama, s mint ilyen megörökölte annak állandó tagságát az ENSZ biztonsági tanácsában. Alkotmányát 1993-ban fogadta el az orosz parlament, az állami Duma.

Az ország társadalmi rétegei az állami termelőeszközök és cégek privatizációja nyomán viharos gyorsasággal szakadtak szét, nagyon szegény és nagyon gazdag részekre. Míg néhányan állami cégek és tőke megszerzésével elképesztő gazdagságra tettek szert, addig a társadalom jelentős része (40%) a szegénységi küszöb alá zuhant. A kétezres évek közepén az orosz társadalom 75%-a szegénységi küszöb alatt vagy annak a környékén élt.⁶ Ez a gazdasági környezet nagyban meghatározta az orosz média sorsának alakulását is.

A munkanélküliség növekedett, a rubel rohamosan inflálódott, a szociális védőháló pedig képtelen volt ellátni az embereket. Az államhatalom egyáltalán nem volt képes megállítani a bűnözés és a korrupció növekedését. Az állami tisztségviselők megbízhatósága, „fegyelme és elszámoltathatósága hanyatlott”.⁷

Többnyire ennek a rendszerváltásnak a keserű tapasztalata nyomán az orosz választópolgárok nagy része nem él sok bizalommal sem a polgári demokrácia, sem a pártrendszer sem a hatalmi-politikai-gazdasági elit iránt. Ez a tény pedig már a kilencvenes években is súlyosan befolyásolta az országban tartott választásokat. Oroszországban nincs és igazán nem is volt működőképes és jól strukturált pártrendszer.⁸ Az orosz társadalom a pártjait a kétezres évek elején nem érezte sem reprezentatívnak, sem lényegesnek.⁹

⁵ Paul Harrison, Yaroslava Kiryukhina, Ksenia Idrisova: *Social media debate on Russia's declining birth rate*. in: BBC, 2018 január 30. utoljára megtekintve 2020. 04. 06. – <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-42873763>

⁶ Varjú Terézia: *Az orosz pártosodás jellemzői* in: A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara tudományos diákköri közleményei, 1. 1999-2000. évi dolgozatok PDF verzió. Miskolc. 2000. 206-212. utoljára megtekintve: 2019. 12. 03. - http://mek.oszk.hu/02100/02124/pdf/25_varju_terezia.pdf

⁷ Összehasonlító politológia 2006.

⁸ Varjú 2000. 208.

⁹ uo

Az orosz emberek demokratikus gyakorlata némileg kezdetleges, s ennek a háttérében nyilvánvalóan a hosszú diktatórikus időszak áll, amelyben a voluntarizmusnak, az önkéntességnek, az állampolgári öntudatnak vajmi kevés szerep jutott. Az európai értelemben vett civil/városi kultúra, sosem volt igazán erős az országban (annak ellenére hogy a lakosság 75%-a városokban él), civil intézmények, középosztály, vagy polgárság pedig nem tudott kialakulni, hiszen a kommunista Szovjetunió elsősorban a „burzsoáziának” és annak kultúrájának ellenében határozta meg önmagát.¹⁰ Mindezen körülmények ellenére az online aktivizmus többször is segítette a polgári önszerveződést és engedetlenséget az elmúlt évek folyamán.

Az orosz demokráciát joggal lehet imitáltnak nevezni mivel civil társadalom nyugati értelemben véve gyakorlatilag nincs,¹¹ a mindenkori elnök és a hatalmi elit legitimációja pedig csak látszólag következik demokratikus okokból, valójában a politikai és gazdasági intézmények feletti személyes kontrollból építkezik, vagyis a lakosság mellőzésével, a hivatali elit megvásárlásával és többnyire az ásványkincsek felett gyakorolt stabil gazdasági ellenőrzéssel tudja az elit a hatalmát megtartani.¹²

Borisz Jelcin 1991 júniusától 1999 decemberéig állt az ország élén. Ebben az időszakban zajlottak le a már fentebb tárgyalt folyamatok, illetve kezdett körvonalazódni az új szűk vezetői réteg, így a Jelcin korszak keserű szájízt hagyott maga után az orosz nemzeti öntudatban és emlékezetben. Ez Oroszország szuperhatalmi státuszának elvesztése, egy új – a privatizáción meggazdagodott felső réteg – felvirágzásának, és az ország külpolitikai megalázkodásának időszaka a nyugattal szemben. Ugyanakkor ez volt az első kísérlet is egy demokratikusabb nemzetközi közösségépítésre, főleg amiatt mert az oroszoknak újra kellett fogalmazniuk Oroszországot és annak viszonyát az egykori „szovjet nemzetközösséghez”, miután korábbi

¹⁰ vö Heller, Mihail – Nyekrics, Alexander: *Orosz történelem II. (A Szovjetunió története)* ford.: Kiss Ilona. Bp. 2003. 625-650. Id még Varjú 2000. 208-209.

¹¹ Michal Bron Jr: *Civil Society in Russia. A non-existent phenomenon?* in: *Adult Education and Democratic Citizenship IV.* szerk: Michael Schemmann, Michal Bron Jr. Krakow, 2001. 161-176. utoljára megtekintve: 2020. 06. 23. –

https://www.researchgate.net/publication/315718269_Civil_Society_in_Russia_A_non-existent_phenomenon

¹² vö Gereben Ágnes: *Posztszovjet forgatókönyvek.* Budapest, 2014.

szocialista tagköztársaságai elhagyták. Történelmileg kétségtelenül hálátlan feladatnak bizonyult az elnökség ebben az időszakban.¹³

A kommunista állam romjain lehetetlen volt demokratikus rendszert létrehozni. Semmilyen feltétel nem volt ehhez adott. Sem társadalmi támogatottságot nem élvezett (hiszen az állam a gazdasági versengésben lehelte ki a lelkét, nem demokratikus forradalom miatt), nem voltak fejlett pártok, sem tisztességes vagy szakértő bürokrácia, a bíróság a mai napig messze a leggyengébb hatalmi ág gyakorlatilag bármiféle tényleges befolyás nélkül és nincs a társadalmi érdekcsoportokat átfogni képes szervezeti, szakszervezeti rendszer sem.

Oroszország társadalmilag meglehetősen elmaradott és demokráciája fejletlen, a World Justice Project jogállamiságot vizsgáló listáján 94. a 128-ból, ami azt jelenti, hogy a legtöbb kategóriában (jogállamiság, korrupció, alapvető emberi jogok, nyílt kormányzás stb.) a 113 listázott ország gyengébb felébe tartozik.¹⁴ Az Economist magazin 2012-es felmérése alapján az ország a 122. helyen állt a demokrácia és jogállam mértéke szempontjából a 167 vizsgált országból.¹⁵

A választási rendszer és a pártrendszer rövid elemzése előtt érdemes összefoglalni az orosz alkotmány – a dolgozat szempontjából – lényegesebb elemeit, hiszen ez nagyban befolyásolja a pártok és pártrendszer természetét is.

Az állam az 1993-ban elfogadott alkotmány szerint hivatalosan demokratikus félelnöki rendszerként határozza meg önmagát, azonban ehhez képest az elnök óriási hatalommal rendelkezik, továbbá az alkotmányban nyilvánvalóan nem felsorolt körülmények is az elnöki túlhatalmat erősítik. (Például ilyen a bíróságok impotenciája.)

Ugyan létezik egy Alkotmánybíróság, azonban az állampolgárok nem tudnak hozzájuk fordulni, ugyanis a szerv csak utólagos jogértelmezést végez más politikai intézmények

¹³ A Szovjetunió története 2003. 625-650. vö. Összehasonlító politológia. 2006.

¹⁴ *Rule of law index, Russia 2020*. in: worldjusticeproject.com. utoljára megtekintve: 2020. 07. 24. – <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2020/Russian%20Federation/>

¹⁵ The Economist Intelligence Unit: *Economist Democracy index 2012. Democracy at a standstill* in: marketo.com, utoljára megtekintve: 2020. 01. 13. – <http://na-abk.marketo.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf>

kérésére. Ez a gyakorlatban azt jelenti hogy hiába „független” a bírói hatalom, képtelen bármiféle ellenlépésre a végrehajtó ággal szemben.¹⁶

Az elnök a hadsereg főparancsnoka, ő nevezi ki a miniszterelnököt és a kormányt, rendkívüli körülmények között pedig akár a parlamentet is feloszthatja. Rendeleteket hozhat, bírósági ítéleteket függeszthet fel és ő állíthat jelöltet az Alkotmánybíróság, a Legfelső Bíróság és a Legfőbb Ügyész tisztségeire is.¹⁷

Ugyan elméletben az Orosz Föderáció kormánya és a parlament megfoszthatja a hatalmától az elnököt, azonban mivel az egyik oldalról számos feltételnek kell teljesülnie ehhez¹⁸ másfelől az elnök képes lehet a Dumát még azelőtt feloszlatni, hogy az meg tudná bizonyítani, ezért az orosz demokrácia ezen a területen is deficites. Vezetője technikailag nem elszámoltatható azért amit tesz és alkotmányos keretek között a ciklusa alatt gyakorlatilag leválthatatlan.

1991 után számos különböző párt vagy egyéb politikai csoportosulást jelent meg az országban a „monarchistáktól az anarchistákig”¹⁹

A választások történetét két időszakra lehet osztani. Az első a jecini korszak, amelybe az 1993-as, 1995-ös, és az 1999-es választások tartoznak, a második pedig a putyini, amelybe pedig az azóta tartottak. Alapvető jellemzője volt a jecini időknek hogy a pártrendszer erőteljesen frakcionalizált volt, rengeteg kisebb párttal, amelyek különböző választási blokkokba tömörültek közvetlenül a szavazások előtt. A nemzeti-jobboldali pártok, a liberális reformpárt, a balközép és a szocialista, kommunista baloldal alkották a legnagyobb tömböket, amelyek élére közismert személyeket igyekeztek állítani. A blokkok összetétele minden alkalommal változott, átalakult, pártok tűntek fel, vagy tűntek le. A legnagyobb önálló frakcióval rendszeresen a kommunisták rendelkeztek a Dumában (nagyjából 25% körül).

1999-ben Putyin képes volt arra, hogy az Egység vagy Medvegy (Medve) frakciót, illetve a Népképviselői Csoportot (58 fő) és a Zsirinovszkij-féle LDPR-t egyesítve többséget

¹⁶ Az Orosz Föderáció Alkotmánya 8. fejezet (oroszul) –

<http://www.constitution.ru/10003000/10003000-10.htm>

¹⁷ Az Orosz Föderáció Alkotmánya 5. fejezet (oroszul) –

<http://www.constitution.ru/10003000/10003000-7.htm>

¹⁸ Id ezeket itt: Az Orosz Föderáció Alkotmánya 4. fejezet 93-as cikkely (oroszul) –

<http://www.constitution.ru/10003000/10003000-6.htm>

¹⁹ Varjú 2000. 210-212

szerezzen, s azóta is a részben ebből a csoportból később kialakult Egységes Oroszország párt az, amely dominálja a Dumát. (Tette ezt annak ellenére, hogy a kommunisták bírták a legnagyobb önálló frakciót ebben az időszakban is.)²⁰ Ez a győzelem a továbbiakban messzemenőkéig átalakította az orosz média látképét.

A széleskörű koalícióépítés önmagában is aláhúzná azt a tényt, hogy az Egységes Oroszország Pártnak olyannyira nem volt határozott ideológiai iránya, hogy 2009-ig nem is határozta meg magát egyértelműen (azóta konzervatív-jobboldali-centrista pártként hivatkozik magára), s mint ilyen „all-catch party”-ként nagy népszerűsége tett szert az alapvetően ideológiátlan és csalódott orosz emberek körében, így maga formálva meg a centrumot az országban. A 2016-os parlamenti választásokon 76%-ot szerzett a párt.²¹

Az elnökválasztásokat és a parlamenti választásokat természetesen külön tartják meg és általában a parlamenti választás az előszobája az elnökválasztásnak. Az elnököt közvetlenül 2008-ig 4 évre, azóta 6 évre választják, a parlament tagjait pedig ’93 óta változatlanul 5 évre.²²

A Szövetségi Gyűlés (parlament) két házról áll (Állami Duma és Államtanács) amelyek 450, illetve 170 taggal rendelkeznek, és az oblasztyok (tartomány) szerint delegálják őket, elsősorban területi alapon, mivel az ország hivatalosan szövetségi jellegű köztársaság.

Oroszország politikai küzdelmeit mindig is nagy mértékben meghatározták földrajzi adottságai és problémái. Az ország ugyanazokkal a kihívásokkal néz szembe most is, mint sok száz évvel ezelőtt, úgy mint; meleg tengeri kikötő hiánya, gyenge gazdaság, alacsony életszínvonal és a fenyegetettség érzése a természetes határok hiánya miatt. Oroszország számos fegyveres konfliktust okozott, illetve számos konfliktushoz csatlakozott a Szovjetunió széthullása óta a saját területén és a volt szovjet tagköztársaságokban egyaránt (Dagesztán, Csecsenföld, Grúzia, Ukrajna). Állandó fegyveres kontingenseket tart Kazahsztánban, Türkmenisztánban és Üzbegisztánban, illetve megjelent a Közel-Keleten is (legutóbb a szíriai polgárháborúban). Oroszország nyilvánvalóvá tette a nyugat számára az elmúlt évtizedekben, hogy nem fogja hagyni, hogy az Eurázsiai Gazdasági Unió országai a NATO-hoz

²⁰ uo

²¹ Ria Novosti: *A 2016-os parlamenti választások*. In: ria.ru, 2016 szeptember 23. (oroszul), utoljára megtekintve: 2019. 09. 13. – <https://ria.ru/20160918/1476912507.html#/summary>

²² Az Orosz Föderáció alkotmánya 5. fejezet (oroszul) – <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-7.htm>

csatlakozzanak, s minden ilyen törekvést úgy fog kezelni, mint támadást Oroszország biztonsága ellen. A háborús propaganda mindennapos része az ország médiaviszonyainak.

Oroszország tagja a BRICS együttműködésnek, amelynek egyelőre ugyan nem mutatkozott meg a potenciális világpolitikai jelentősége, de számos kutató szerint Oroszország az egyik élharcosa lehet az USA által vezetett világrend megroppantásának és egy multipoláris világpolitikai rendszer kialakításának amennyiben képes az együttműködésre a többi regionális hatalommal, elsősorban Kínával, Indiával és Brazíliával.²³

A fentebb felsorolt külpolitikai körülmények hívták életre azokat a stratégiákat (aszimmetrikus hadviselés, információs háború), amelyeknek tulajdonképpen a belföldi dimenzióját képezi a jelen dolgozat tárgya.

Az ország legjelentősebb világpolitikai fegyvere, nem a nukleáris fegyverarzenálja, hanem elsősorban az olaj és a földgázkincse.²⁴ Oroszország igyekszik ezeket a fegyvereit a lehető legszélesebb körben kiaknázni, s bővíteni energetikai befolyását egyéb hatalmas beruházásokkal. Az olaj és gázvállalatoknak azonban a médiában is igen jelentős részesedése van, a Gazprom Media konglomerátum a legjelentősebb médiaholding az országban.

Jól látható tehát, hogy Oroszországban azon feltételek melyek megelőlegeznék és garantálnák az információszabadságot kevésbé adottak. A lakosság a szegénység, a korrupció, a szinte állandó háború, a politikai bizalmatlanság és félelem légkörében él, s ez megágyazhat annak a környezetnek, amelyben az internetet és a tömegkommunikációt súlyos állami cenzúra sújthatja. Ennek a kialakulása és jelenléte azonban nem olyan egyértelmű, mint Kínában. A központosított információáramlás a poszt szovjet országban egy lassú folyamat eredménye, amelyet nagyban meghatározták a napi politikai küzdelmek és események, s mivel ezen folyamat napjainkban is zajlik, így teljes képet adni igen nehéz az információ állami kontrolljáról, hiszen egy dinamikusan változó mértékű és méretű jelenségről van szó.

²³ Mészáros Rezső: *A Bric-országok*. In: Földrajzi közlemények. 136. évf. 1. szám. 2012. 37-45.

utoljára megtekintve: 2019. 08. 14. –

https://www.foldrajzitarsasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2012_136_evf_1_pp_037.pdf

²⁴ uo

2. 2. Információáramlás és információszuverenitás a szovjet időkben

A későbbiekben kifejtésre kerül a letiltások kapcsán, hogy milyen logika alapján is működik maga az ellenőrző hivatal. A Roszkomnadzor nem csak a hazai ellenzéki szervezeteknek a csatornáit kapcsolja le a nyilvános internetről, hanem a külföldi hírforrásokat is igyekszik nehezen elérhetővé tenni az orosz emberek számára. A külső és belső cenzúrának azonban más az indoklása, ezáltal más törvények és szabályozások is vannak megkonstruálva a számukra. A konkrét jogszabályi háttérre a későbbi fejezetek térnek ki, itt inkább az elvi és történeti megalapozást kívánjuk megadni.

A „külső” források lekapcsolásánál az elvi indoklást az „internetszuverenitás” elnevezésű elv határozza meg, amelyből több különböző törvény is születik majd a 2010-es években. Mit jelent ez pontosan? Mielőtt ezt a kérdést meg tudnánk válaszolni érdemes a cenzúrát érintő szabályok kapcsán egy mélyebb történeti jellegű visszatekintést tenni a jelenlegi helyzet könnyebb megértésének érdekében. A Roszkomnadzor léte abban a formában ahogyan jelenleg is működik számos nemzetközi szabályozással ellentétes, azonban az eddig elmondottak (elsősorban az orosz demokrácia deficitese természetű) és a múltbeli precedensek könnyen rávilágíthatnak arra, hogy hogyan is lehetséges ez a látszólag ellentmondásos helyzet.

A történeti visszatekintésünkben egészen a második világháború elejéig kell visszapillantánunk, a rádiótechnikai, majd később a televíziós eszközök és elsősorban azok adásának zavarása kapcsán.

Az információszabadság és a rádióadások zavarásának nemzetközi szabályozása komoly problémák voltak közvetlenül a világháborút követően.²⁵ A magasfrekvenciájú rövidhullámú rádiós technológia létrehozása a háborút megelőzően lehetővé tette rádióadások sugárzását az egész glóbuszon, így az olyan országok, mint Németország és a Szovjetunió alkalmazták az „adásvédelem” eszközét, ami a háborús védelmi célokat szolgálta. Ez tulajdonképpen a külföldről jövő magasfrekvenciájú adók folyamatos zavarását jelentette.²⁶

²⁵ Jonathon W. Penney: *Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins*. In: William Mitchell Law Review, 38. évf.1 szám, 2011. 21-23. utoljára megtekintve: 2019. 10. 13. – <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/wmitch38&div=5&id=&page=>

²⁶ James G. Savage, Mark W. Zacher: *Free Flow versus Prior Consent: The Jurisdictional Battle*

A háború utáni – konszenzuson alapuló – megoldás, amelyet elsősorban az Egyesült Államok képviselt és propagált; az információ szabad áramlásának a doktrínája volt. Az USA és szövetségesei azt képviselték, hogy szabályozások nélkül és szabadon áramolhasson az információ a nemzetek közötti határok ellenére is. Úgy érveltek, hogy a szabad információ visszaszoríthatja az állami propagandát és a cenzúrát is egyszerre, hiszen ha az információforrások széles választékából szelektálhat a rádióhallgató, akkor el tudja dönteni kinek hisz, mit tart megbízhatónak, összevethet szempontokat stb.²⁷

Jól megvilágítja a szabad információáramlás doktrínáját övező konszenzust, hogy közvetlenül a háború után nem volt jellemző (még szovjet részről sem!) a rádióadások zavarása, valamint az hogy olyan alapvető nemzetközi jogi dokumentumokban mint például az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata leszögezték a doktrína alapelveit a 19. cikkelyben: „Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”²⁸

Az Egyetemes Nyilatkozatot 1946-ban megelőzte az információs szabadság deklarálása az Egyesült Nemzetek Szervezetének első ülésén, amelyet egyhangúlag elfogadott a

Over International Communications. In: *International Journal* 42. évf. 1. szám. 1987. 344-347. utoljára megtekintve: 2019. 12. 05. –

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002070208704200206?journalCode=ijxa>

²⁷ Penney 2011. 22-23.

²⁸ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata magyar nyelven, utoljára megtekintve: 2019. 04. 03. -

<https://web.archive.org/web/20120923101638/http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>

megjegyzés: Magyar nyelven a cikkely nem adja vissza teljesen ugyanazt a hatást, az angolból közvetlenül fordítva; mindenkinek joga van „információ kereséséhez, fogadásához és átadásához” (“seek, receive, and impart information”), vagyis valójában ez a jogi dokumentum az információs szabadság egyik első tiszta kifejezése a nemzetközi jogban, amely – a kor technológiai fejlettségét tekintetbe véve – elsősorban a rádióadások szabadságára vonatkozott, de ma az internetre is értendő. vö. Penney: 2011. 21-23.

Közgyűlés is.²⁹ Ez a jogi dokumentum szintén az információhoz való szabad hozzáférést és annak terjesztésének szabadságát határozta meg, mint alapvető emberi jogot.

A háború utáni évek rövid együttműködését és látszólagos eredményeit követően 1948-ban a szovjetek és a kommunista blokk más országai ismét megkezdték a magasfrekvenciájú rádióadások zavarását elsősorban a BBC, a *Voice of America*, a *Radio Free Europe*, és a *Liberty Radio* adásait elérhetetlenné tenni igyekezve a lakosság számára.³⁰ Ettől a ponttól kezdve a Szovjetunió az információ szabad áramlásának doktrínájával szemben az államok szuverenitását helyezte, gyakorlatilag azzal érvelve hogy a rádióadások zavarása szükséges biztonsági intézkedés, amely megakadályozza a nyugati propaganda terjesztését a keleti blokkban.³¹

Az információs szabadsággal szemben az állami szuverenitás állt tehát a szovjet narratívában. A modern Oroszországban tulajdonképpen nem volt szükség másra, mint visszanyúlni a hidegháborús „hagyományhoz” és ennek megfelelően napjainkban (részben) ugyanezen elvi logika alapján működik az internet cenzúrája Oroszországban. A „szuverén demokrácia”, „szuverén internet” stb. fogalmaknak tehát ez a történeti előképe.

A hidegháború végéhez közeledve 1987-ben véget ért a rádióadások és a televízió zavarása. Később Oroszországban hamarosan megjelent az internet is, azonban a televíziótulajdonosok 2000-2001-es koncentrálásáig és a Roszkomnadzor 2008-as megkonstruálásáig sem valósult meg az országban valódi információs szabadság.

Láthatjuk tehát, hogy a nemzeti szuverenitás örve alatt könnyű megindokolni az állami cenzúrának az okát a külső forrásokkal szemben. A belső cenzúrának az okaira és ürügyére, valamint az internetszuverenitás pontos magyarázatára a következőkben igyekszik kitérni a dolgozat.

²⁹ UN General Assembly: *Calling of an International Conference on Freedom of Information*, 14 December 1946, A/RES/59, in: [refworld.org](http://refworld.org/docid/3b00f0975f.html), utoljára megtekintve: 2020. 11. 29. – <https://www.refworld.org/docid/3b00f0975f.html>

³⁰ Savage, Zacher. 1987. 347-348.

³¹ uo 343-344, 348, 362-363.

3. A Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat megkonstruálása

3.1. A tömegkommunikáció helyzete a kilencvenes években

Goszvjjanadzor, Roszvjjanadzor, Roszokhrankultura, Roszvjazokhrankultura, Roszkomnadzor.³² A névváltoztatások jól mutatják, hogy a hivatal jogelődjei közel sem bírtak azzal a technikai felkészültséggel, személyzettel, vagy pusztán a feladatkörök letisztázott és világos átláthatóságával, mint az RKN napjainkban. Az RKN-t megelőző telekommunikációs felügyeleti hivatalokat számos esetben átszervezték, új minisztériumok alá kerültek, új nevet kaptak, más hivatalokhoz olvasztották őket stb.

Az RKN elődjének megkonstruálása jóval a Putyin-korszak előtt kezdődött még 1992-ben. Az elmúlt évszázad 90-es éveinek kezdete óta a táv- és hírközlési ipar, az orosz gazdasági szféra szinte összes másik szegmenséhez hasonlóan piaci körülmények között találta magát. Új technológiák kerültek bevezetésre, messzemenően kibővültek az elérhető szolgáltatások és szolgáltatók száma, újabb és újabb kommunikációs berendezéseket importáltak az országba. A verseny járuléka volt az elektronikus berendezések illegális használata, a fizikai hordozók illegális másolása, a közigazgatási kommunikációs rendszerekbe való beavatkozás stb. Mindezek az aktív ipari fejlődés a mellékhatásainak tekinthetők.³³

A kérdéses ellenőrzőhivatal története 1993-ban veszi kezdetét. Az 1993. november 15-i az Orosz Föderáció Kormányának Miniszteri Tanácsa által kiadott 1156-os számú rendelettel létrehozták az Állami Kommunikációs Felügyeleti Szolgálatot (Goszvjjanadzor), amelyet az orosz Kommunikációs Minisztérium alá szerveztek be a minisztérium 1994-es megszűnéséig.³⁴ (A minisztériumot 1998-ban és 2008-ban is újra felállították.)

³² RKN: *Az alapítás története*. In: 49.rkn.gov.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2019. 03. 01. – <https://49.rkn.gov.ru/about/>

³³ Az Orosz Föderáció kormányának 1993. november 15-i 1156. sz. rendelete (2000.04.28-án módosítva) "Az Orosz Föderációban folytatott kommunikáció állami felügyeleti szolgálatáról szóló rendelet jóváhagyásáról" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 04. 03. - http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2752/

³⁴ Vasily P. Borisov: *Technology in Russia: History, Events, Views*. in: Icon 22. szám, 2016. 24-27. utoljára megtekintve: 2020. 03. 27. – <https://www.jstor.org/stable/44242739?read->

Ennek a szervnek a feladatai közé tartozott az elektromos és postai szolgáltatások hálózatának és eszközeinek inspekciója, a kommunikációs szolgáltatások zavartalanná tétele, a megállapított minőségi előírásokkal való összhang felügyelete, a rádiórendszerek és felszerelések ellenőrzése, továbbá a magas frekvenciájú eszközök működtetésére szolgáló frekvenciakiosztás elvégzése.³⁵

Letagadhatatlan, hogy a kilencvenes évektől kezdve a kommunikációs szolgáltatások egyre diverzifikáltabbak és fejlettebbek lettek. A rádiótelefonok fejlődése ugrásszerűen megugrott, a televíziós és rádiószolgáltató cégek száma évről évre nőtt.³⁶ Az állami tervezés, monitoring és a kommunikációs operátorok felügyelete a legfontosabb ügyek közé tartoztak ekkoriban a kommunikációs és elektrotechnikai ipar egészének fejlődése szempontjából.

A szolgálat ekkori csúcsszerve a „Kommunikáció Állami Felügyeletének Főigazgatósága” volt, és ez alá kerültek beosztásra a regionális osztályok és irodák. Ezt a rendszert a kortárs Roszkomnadzor részben megőrizte, amelyre azért volt még sokáig szükség, mert az Európai Unióval ellentétben a mobil- és internetszolgáltatók részéről Oroszországon belül 2019-ig roamingra volt szükség a szövetségi tagok között, vagyis az internet- és mobilszolgáltatások nem működtek ha az ember egyik régióból a másikba utazott.³⁷

Az 1995-ös „hírközlésről” szóló szövetségi törvény a Szolgálatot ruházta fel az állami felügyelet és ellenőrzés megszervezésének és biztosításának feladataival a

[now=1&refreqid=excelsior%3A1b863a28cb6b129fa48e6316ca2f1116&seq=6#page_scan_tab_contents](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2752/?now=1&refreqid=excelsior%3A1b863a28cb6b129fa48e6316ca2f1116&seq=6#page_scan_tab_contents)

³⁵ Az Orosz Föderáció kormányának 1993. november 15-i 1156. sz. rendelete (2000.04.28-án módosítva) "Az Orosz Föderációban folytatott kommunikáció állami felügyeleti szolgálatáról szóló rendelet jóváhagyásáról" utoljára megtekintve: 2020. 04. 03. - -

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2752/

³⁶ Borisov 2016. 24-27. https://www.jstor.org/stable/44242739?read-now=1&refreqid=excelsior%3A1b863a28cb6b129fa48e6316ca2f1116&seq=6#page_scan_tab_contents

³⁷ Federal Antimonopoly Service of the Russian Federation: *Roaming is fully abolished*. In: en.fas.gov.ru, 2019 június 4. utoljára megtekintve: 2020. 07. 24. – <http://en.fas.gov.ru/press-center/news/detail.html?id=54098>

tömegkommunikációs szférában,³⁸ azonban ennek még nem volt különösebb kihatása az orosz média általános látképére.

Az a tény hogy a jogelődök közel sem bírtak azzal a befolyással, vagy állami felhatalmazással, mint későbbi utódjuk számos különböző dologgal magyarázható, amelynek megértéséhez látnunk kell az orosz média összképét a 90-es években.

Gorbacsov egyik jól ismert jelszava a „glasznosztj” (nyíltság, transzparencia), úgy a média mint a társadalom liberalizálására is vonatkozott. Első alkalommal lehetett a szovjet történelem „vakfoltjait” nyíltan kutatni, az újságírás átalakult, megjelent az oknyomozás, valamint a médiában lévő hatalmi viszonyok visszatükrözték legalábbis a belső politikai aréna versengő feleinek sokszínűségét.

Miután a tömegkommunikációról szóló 1991-es törvény³⁹ effektíven garanciákat vállalt, a független média és a szólásszabadság megvédésére, az orosz média privatizációjának első szakasza kezdetét vette. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának már említett 19-es cikkelyének elvi alapjai mentén megfogalmazott médiatörvény és az új orosz alkotmány egyaránt igyekezett biztosítani a média szabadságát eleinte több, majd egyre kevesebb sikerrel. A konstitucionális és törvényi garanciák ugyanis csak egyetlen – és legfőképpen megkerülhető – faktorként léteznek az orosz médiában.

A szovjet időszakban a Pravda és az Izvesztija szolgálták a lakosság „tájékoztatását” elsöprő túlsúllyal, azonban ez gyorsan megváltozott.⁴⁰ Az orosz zszurnalisztika aranykorának jellemzően a 90-es évek első néhány évét tartják, azonban a gazdasági viszonyok gyorsan halálraítélték a független és szabad újságírást.⁴¹

³⁸ Az Orosz Föderáció 1995.1.16.-i 15. számú szövetségi törvénye „a hírközlésről”, 1995.1.16. (utolsó módosításokkal), utoljára megtekintve: 2020. 08. 24. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5824/

³⁹ uo

⁴⁰ Rick Simon: *Media, Myth and Reality in Russia's State-Managed Democracy* in: Parliamentary Affairs, 57. évf. 1. szám 2004. 169–184. 170. utoljára megtekintve: 2020. 06. 14. –

<https://doi.org/10.1093/pa/gsh014>

⁴¹ Laura Belin: *The Russian Media in the 1990s* in: Journal of Communist Studies and Transition Politics, 18. évf. 1. szám. 2002. 139. utoljára megtekintve: 2020. 05. 14. –

<http://dx.doi.org/10.1080/13523270209696371>

Amíg 1990-ben a moszkvai székhelyű, vagyis országos napilapok még 80 millió példányban jelentek meg, addig 1993-ra 8, majd 1997-re 4,7 milliónyt nyomtak belőlük, azonban könnyen lehet hogy a valódi olvasottság jóval alacsonyabb volt ennél, mivel bevett gyakorlat volt hogy a kiadók több lapot nyomtak az eladottaknál, hogy a reklámfelületet vásárló cégek nagyobb összeggel szálljanak be.⁴²

Csalóka lehet, hogyha ezt a látványos visszaesést pusztán a technológiai fejlődésnek tulajdonítjuk. Az internet ugyan megjelent Oroszországban a 90-es években, azonban annak a robbanásszerű fejlődése és használata csak 2002 után indult el. Belin 2002-es tanulmánya alapvetően arra utal, hogy a médiakonglomerátumok kialakulása az orosz vásárlóerő hiánya miatt történhetett, amely a jelcini gazdaságpolitika következményeként sújtotta az országot.⁴³ Az állam ebben az időszakban kisegítőcsomagokat biztosított a média számára, amelyre kevesek mondtak nemet.⁴⁴ Ilyenek voltak a Kurantj, a Maszkovszkije Novishti, és a Kommerszant,⁴⁵ valamint a Nezaviszimaja gazjeta⁴⁶ azonban a legtöbben nagyon is rászorultak az állami bábáskodásra. Az állami adatok ezeknek a segélycsomagoknak a mértékéről azonban meglehetősen eltérőek és megbízhatatlanok.⁴⁷

Dolgozatunk szempontjából kiemelendő, nem kívánunk sokat fókuszálni az újságírás hagyományos (nyomtatott) formájára, mivel annak szerepe elenyésző a kortárs orosz médiában.⁴⁸

Mivel az újságírók és a többé-kevésbé független szerkesztőségek ezeken az állami segélycsomagokon felül további szponzorációra szorultak, ezért a feltörekvő oligarchák (és részben az állam) igyekeztek bevásárolni magukat a médiába.⁴⁹ Gyakran előfordult, hogy bizonyos újságok, 1993-ban még visszautasították az állami segílyt, de 1995-re már valamelyik

⁴² uo 140

⁴³ uo

⁴⁴ Andrei Richter: *Post-soviet perspective on censorship and freedom of the media*. 2007 160. utoljára megtekintve: 2019. 11. 28. utoljára megtekintve: 2020. 08. 10. –

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000153744>

⁴⁵ uo

⁴⁶ Belin 2002. 141

⁴⁷ uo 141

⁴⁸ *Media Landscapes, Report Analyses on the state of media: Russia*. 2017. in: medialandscapes.org, utoljára megtekintve: 2020. 01. 17. utoljára megtekintve: 2020. 01. 17. –

<https://medialandscapes.org/country/russia/media/print>

⁴⁹ Belin 2002. 160-165

oligarcha médiabirodalmában landoltak. Ilyen volt a már említett Nyezaviszimaja Gazeta, amely Borisz Berezovszkij LogoVAZ médiacsoportjában végezte.⁵⁰ Médialicenszeket vásárolni (tartozzanak azok a magas frekvenciájú rádióadókhoz, a televízióhoz, vagy a nyomtatott sajtóhoz), napi- és hetilapokat fenntartani rendkívül drága üzletnek bizonyult és semmiképpen sem volt profitábilisnak tekinthető.⁵¹ Azokat az oligarchákat, akik médiát vásároltak azonban nem a profit ösztönözte elsősorban, hanem a média által biztosított politikai befolyás megszerzése.

Az elsődleges és a legnagyobb bizalommal övezett információforrás a kilencvenes években a televízió lett, így általában ezek a televízióadók képezték az újonnan kialakult médiakonglomerátumok gerincét. Mivel Jelcin kezében nem összpontosult médiahatalom ezért rászorult azokra az új hatalmas médiabirodalmak élén álló médiatulajdonosokra, akik többnyire az oligarchák közül kerültek ki. A két legfontosabb médiatulajdonos az NTV-hálózat élén álló Guszinszkij, valamint az ORT élén álló Berezovszkij voltak. Berezovszkij 1994-re vásárolta be magát az ORT-be⁵², amely cégnek a tulajdonában állt az ORT csatorna, amit később Pervij Kanal-lá (első csatorna) neveztek át, az NTV pedig az első kereskedelmi televízió volt az orosz piacon.

Az ORT és az NTV a csecsen háborúk idején erősen Kreml ellenes hangvételben tudósítottak, újságíróik és riportereik szabadon beszélhettek a háború borzalmairól, tudósításaik semmiképpen sem erősítették a háborús propagandát. Többek között ezen befolyásos TV csatornáknak köszönhetően történhetett meg az a látszólag paradox helyzet, hogy Jelcin elfogadottsága az 1996-os választások előtt még alig néhány százalék volt a kommunista jelölttel szemben, azonban (miután ezek a televízióadók hirtelen elkezdtek támogatni) mégis elsőprő győzelmet aratott.⁵³

Jelen dolgozat sajnos nem enged bővebb teret annak, hogy alaposan megvizsgáljuk az orosz oligarchák szerepét, pálfordulásaik okát, frakcióharcaikat stb. azonban ez a választás is

⁵⁰ uo 142

⁵¹ uo 140

⁵² The Associated Press: *World News Briefs; Russian TV Chief Resigns in Protest*. in: The New York Times 1995. március 17. utoljára megtekintve: 2020.02. 13. –

<https://www.nytimes.com/1995/03/17/world/world-news-briefs-russian-tv-chief-resigns-in-protest.html>

⁵³ Belin 2002 142-145

jól mutatja azt, hogy az elnök médiamegjelenés szempontjából egy igen kiszolgáltatott helyzetbe került.

3.2 A Putyin-korszak első részének állami tömegkommunikációs felügyelete 2000-2012

3.2.1. A médiatér koncentrációja

„Általában úgy ítélik meg, hogy Jelcin nem igyekezett gátolni, vagy megszüntetni médiákat, amelyeket a függetlenség vagy az ellenzékiesség álláspontját képviselték. Ezt számos tényezőnek tulajdonítják. Először is a liberális elképzelésekre és a sajtószabadság eszméjére, amelyekre ő maga is áttért a peresztrojka időszakában, másodszor (cinizmus nélkül) arra a tényre, hogy mivel az orosz állam az első poszt szovjet években igen gyenge volt a frakciós konfliktusoknak köszönhetően, ezért nem volt képes arra, hogy merev kényszerzubbonyba kényszerítse a médiát. Végül pedig Jelcin azon szereplők politikai támogatásának függőségébe kényszerült, akik Oroszország televíziós és nyomtatott médiáját a markukba ragadták.”⁵⁴

Az említett befolyásos személyek azonban egymással szövetségben ismét arra kényszerítették Jelcint, hogy a nekik megfelelő módon cselekedjen. Mivel az ORT, RTR és NTV (vagyis Guszenszkij és Berezovszkij szövetsége), 1998-ban ismét ellene fordult (rubelinfláció, bányászok sztrájkja), ezért befolyásra tehettek szert Jelcin utódlása során.

Az 1999-es és 2000-es választások során nagyon fontos szerepre tett szert Mihail Lesin, akinek a reklámügynöksége (Video International), ekkora megszerezte az NTV kizárólagos hirdetési jogait,⁵⁵ ezen túl Lesin a Ria Novishti vezérigazgatójaként is igen nagy befolyásra tett szert. Ő fogalmazta meg a Jelcin szlogenjeit,⁵⁶ valamint az ő műve volt az 1999-es médiatörvény is, amely újraalapította a médiaminisztériumot.⁵⁷ Akárcsak az 1998-as elnöki rendelet, a „Sajtóért, rádióért, televízióért és tömegkommunikációért felelős minisztérium” is Lesin műve volt, akit Jelcin miniszterelnöke Sztjepasin azzal jutalmazott, hogy kinevezte a minisztérium élére. Korábban Lesin volt az új állami televíziós konglomerátum a VGTRK első

⁵⁴ Simon 2004, 172

⁵⁵ Anna Kacsakajeva: *Interjú Mihail Lesinnel*. In: svoboda.org, 1999. július 11. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 04. 17. – <https://www.svoboda.org/a/24198057.html>

⁵⁶ uo

⁵⁷ Simon 2004, 172

titkára is, amelynek a feladata tulajdonképpen az állami televíziók közös tető alá hozása volt.⁵⁸ Ez az akkori elnöki adminisztráció vezérkari főnökhelyettesének Szurkovnak a tervei alapján valósult⁵⁹ meg aki az ORT-nek is dolgozott korábban.⁶⁰ Szurkov a későbbiek folyamán Putyin fontos ideológusává vált elsősorban az információbiztonsági, információszuverenitási kérdésekben, de tőle származik a „szuverén-demokrácia” elmélet is.

Amíg az 1996-os választásokat elsősorban a reformpárti és reformellenes erők között zajlottak le, addig az 1999-es parlamenti, majd a 2000-es elnökválasztások sokkal inkább arról szóltak, hogy melyik frakcióegyesület lesz képes létrehozni a parlament politikai többségét. Ahhoz hogy igazán részletesen megmagyarázzuk a 1999-es parlamenti és 2000-es elnökválasztásokat, itt nincs terünk és azt már sokan megtették helyettünk.⁶¹

Témánk szempontjából tulajdonképpen az az érdekes, hogy a Kremlnek a következő feladatot kellett végrehajtania. Egyrészt létrehozni egy Kreml-pozitív választási blokkot (ez lett később az Egységes Oroszország Párt), valamint megválasztatni egy olyan elnököt, aki Jelcin bizalmi embere és korábban ismeretlen volt (ebbe azért kényszerült bele Jelcin, mert az oligarchák nem mentek bele befolyásosabb és népszerűbb barátainak támogatásába).⁶² Ennek az új egységesített „csomagnak” az eladásában elengedhetetlenül fontos volt a média szerepe.

A Kreml igyekezett egy olyan széles koalíciót kiépíteni, amely túlterjed a parlamenti frakciókon, s tartalmazza a legbefolyásosabb oligarchákat is. Berezovszkijt könnyű volt visszacsábítani, azonban Gusinszkij nem volt hajlandó belemenni Putyin támogatásába, így az ő médiaerői (legfőképpen az NTV) Kreml ellenes kampányt folytattak a második csecsen háború kirobbanásakor.

⁵⁸ Vasily Gatov: *The Kremlin and the media ended up in bed together*. In: Moscow Times, 2015 március 11. utoljára megtekintve: 2020.05.11. – <https://www.themoscowtimes.com/2015/03/11/how-the-kremlin-and-the-media-ended-up-in-bed-together-a44663>

⁵⁹ uo

⁶⁰ Peter Storey: *Vladisval Surkov the grey cardinal of the Kremlin*. In: ciceromagazine.com, 2015 június 17. utoljára megtekintve: 2020.05.13. – <https://ciceromagazine.com/features/the-gray-cardinal-of-the-kremlin/>

⁶¹ Sz. Bíró Zoltán: *Választási csalásokkal korlátozott demokrácia*. in: Oroszország, válságos évek. Budapest. 2012. 86-117.

⁶² Simon 2004, 173

Lesin szervezőereje, Berezovszkij befolyása, az ideiglenesen létrehozott „Vészhelyzetek kezelésére felállított minisztérium”, mint „organizációs izom” valamint Putyin személyisége⁶³ elegendőnek bizonyult ahhoz hogy kényelmes többséget szerezzen a koalíció mindkét választás alkalmával.

Putyin azonban megválasztása után szinte azonnal leszámolásokba fogott, és egymás után semmisítette meg az oligarchák médiabirodalmait. Az új elnök nem kívánt kiszolgáltatott helyzetbe kerülni a gazdasági elittel szemben. Szurkov 2000 augusztusában jelentette be hogy az újonnan létrehozott Gazprom-Media megvásárolja Guzinszkij Media-Moszt konglomerátumát, amelybe többek között beletartozott az NTV, a Szivódnya (Ma) nevű napilap, a Tribuna magazin, a Moszkva visszhangja rádiócsatorna és újságok tucatjai.⁶⁴ A Gazprom-Media ezzel létrehozása után az ország legnagyobb médiaholdingja lett, amely később fokozatosan kebeleztet be lapokat.⁶⁵ „Ha elhatároljuk magunkat az elmúlt 14 év eseményeitől, elfogadható bizonyossággal mondhatjuk, hogy az NTV feletti ellenőrzés létrehozása vált az új cenzúra megjelenésének vezető fordulópontjává” írja a Moscow Times.⁶⁶

A bekebelezést a királycsináló Berezovszkij vállalatai sem kerülhették el. A Kurszk tengeralattjáró elsüllyedése, illetve annak a kezelése, az Aeroflot csalással kapcsolatos nyomozása, illetve a 2000-es alkotmánymódosítás kapcsán Berezovszkij – ellenállását aláhúzva – visszavonult az állami Dumából, amelynek tagja volt, majd később az ORT részvényeit kénytelen volt eladni Roman Abramovicsnak, aki hamarosan szintén Kreml-pozitív szerkesztőségi kontrollnak ágyazott meg a TV csatornán. Berezovszkij az ORT elvesztése után megvásárolta a TV-6-ot, ami egy ideig otthont adott az NTV „árváinak”, annak elnökévé pedig bizalmi emberét a grúz származású Patarkatsisvilit tette meg. Szinte közvetlenül ezután

⁶³ Simon kifejti hogy az a tény, hogy Putyin egyik első megjelenése elnökként egy erős mindenre elszánt vezető képét vetítette az orosz közönség elé igen fontosnak bizonyult a moszkvai és volgadonszki terrortámadások során. Ld. Simon 2004. 179

⁶⁴ *A Gazprom a Media-Moszt tulajdonosává válhat 2001 közepére* in: TUT.BY. 2000. november 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 17. – <https://news.tut.by/society/919.html>

⁶⁵ pl. az Izvesztiját ld. Claire Bigg: *Russia: State-Controlled Gazprom Buys Leading Independent Daily 'Izvestiya'* in: rferl.org, 2005 június 3. utoljára megtekintve: 2020. 05. 11. – <https://www.rferl.org/a/1059107.html>

⁶⁶ Vasily Gatov: *The Kremlin and the media ended up in bed together*. In: Moscow Times, 2015 március 11. utoljára megtekintve: 2020.05.11. – <https://www.themoscowtimes.com/2015/03/11/how-the-kremlin-and-the-media-ended-up-in-bed-together-a44663>

Patarkatisisvili ellen nyomozást rendelt el a rendőrség és az elhagyta az országot.⁶⁷ A következő években fokozatosan került állami, vagy a Kremlllel jó kapcsolatot ápoló oligarchák kezébe a teljes orosz médiapiac.

A CIA 2016-os jelentése szerint: „a 13 országos TV-csatorna közül a kormány egyet birtokol és ellenőrző részesedése van egy másik felett. Az állam tulajdonában álló Gazprom ellenőrző részesedéssel további két országos adó felett bír, a kormányközeli Bank Raszija az negyedik és ötödik legnagyobb adó felett bír ugyanilyen részesedéssel, amíg a hatodik a moszkvai városi adminisztráció kezében van. Az Orosz Ortodox Egyház és az Orosz Hadsereg két-két további országos TV-állomást birtokol. Durván 3300 országos, regionális és helyi adó van, amelyeknek nagyjából a 2/3-át a szövetségi vagy a helyi kormányok ellenőriznek. Műholdas televíziószolgáltatás van. Két állami országos rádióadó hálózat van, a harmadik legnagyobb adó a Gazprom többségi tulajdonában áll. Összesen nagyjából 2400 közszolgálati és kereskedelmi rádióállomás található.”⁶⁸

3.2.2. A Roszkomnadzor további építése

A megváltozott környezetben a korábban szinte teljesen lényegtelen szerv ideológiai és anyagi muníciót kapott a további építkezéshez, azonban a következő tíz év korántsem alakult zökkenőmentesen.

2001-ben a szolgálat átszervezésre került az „Orosz Föderáció kommunikációs és információs állami felügyeleti rendszerének átszervezéséről szóló” 380. számú kormányrendelet⁶⁹ szerint. Ennek az eredményeként jött létre az Orosz Föderáció Kommunikációs és Információs Felügyeleti Testülete, amely az Orosz Kommunikációs Minisztérium része lett. Ekkoriban ez a szerv irányította az Állami Kommunikációs Felügyeleti Szolgálatot (Goszvjnanadzor), amelynek irodái kiterjedtek 77 régióra is a 89-ből.

⁶⁷ *Arrest warrant issued for Badri Patarkatisisvili* in: Monitor, 2001 július 2. utoljára megtekintve: 2020. 05. 11. – <https://jamestown.org/program/arrest-warrant-issued-for-badri-patarkatsishvili/>

⁶⁸ Central Intelligence Agency: *The world factbook, Russia*. Utoljára megtekintve: 2020. 05. 14. – <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>

⁶⁹ Az Orosz Föderáció kormányának rendelete a „kommunikációs és informatikai állami felügyeleti rendszerének átszervezéséről” (2004. április 26-án módosítva) (2005. 02. 03-tól érvénytelenítették az Orosz Föderáció kormányának 2005. 02. 03. 110. számú határozata alapján) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 10. – <http://docs.cntd.ru/document/901759905>

Az Orosz Föderáció Kommunikációs és Információs Felügyeleti Testülete, mint irányítóstruktúra, és az Állami Kommunikációs Felügyeleti Szolgálat, mint ellenőrző szerv ekkoriban különállóak voltak tehát, egymáshoz való viszonyuk szerint alá- és fölérendeltségben működtek. Ezek a szervek mindenekelőtt ellenőrző és felügyelő tevékenységeket hajtottak végre a kommunikáció és az információtechnológia területén, az engedélyezési feltételek és a kötelező követelmények betartásának biztosítása érdekében az ország telekommunikációs piacán.⁷⁰

2004. április 26-án az Orosz Föderáció Kormányának 223. számú, „a kommunikáció és informatizálás állami felügyeleti rendszerének átszervezéséről” szóló rendeletével⁷¹ az Oroszországi Föderáció területén a kommunikáció és informatika felügyeletét ellátó állami intézményeket felfüggesztették a Közlekedési és Kommunikációs Minisztériumának javaslatára. Hogy ennek pontosan mi lehetett az oka azt nehéz megmondani.

A feladatok újraelosztása során új területi egységeket hoztak létre, s a régiós irodákat igyekeztek először megkonstruálni. Az Orosz Föderáció kormányának 2004. június 30-i, 318. számú rendelete meghatározta az új szerv, a Roszvjnadzor funkcióit.⁷²

A legfontosabb ilyen feladat volt az egyéni vállalkozók állami felügyelete az Orosz Föderáció kormányának „a kommunikáció terén folytatott tevékenységek állami felügyeletének jóváhagyásáról szóló”, 2005. március 2-i 110. számú rendeletével⁷³ összhangban. Egészen pontosan annak az ellenőrzése, hogy ezen jogi és természetes személyek, vagy egyéni vállalkozók tevékenységei megfelelnek-e azon jogi aktusoknak, amelyeket az egyre

⁷⁰ Az Orosz Föderáció 2004. 1. 1.-i szövetségi törvénye a „hírközlésről” (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 13. – <http://docs.cntd.ru/document/9010492>

⁷¹ Az Orosz Föderáció kormányának 2004. 223. számú április 26-i állásfoglalása "A kommunikáció és az informatizálás állami felügyeletének rendszerének átszervezéséről" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 15. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_47624/

⁷² Az Orosz Föderáció kormányának 2004. június 30-i 318. számú állásfoglalása, "A szövetségi felügyeleti szolgálat a kommunikáció területén" (módosításokkal és kiegészítésekkel) (már nem érvényes) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 01. – <http://base.garant.ru/187174/>

⁷³ Az Orosz Föderáció kormányának 2005. március 2-i 110-es számú rendelete "A kommunikáció területén végzett tevékenységek állami felügyeletének gyakorlására vonatkozó eljárás jóváhagyásáról" (módosításokkal és kiegészítésekkel) (már nem érvényes) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 01. – <http://base.garant.ru/187936/>

bonyolultabbá váló jogszabályok rájuk rónak, továbbá a külföldi cégek és személyek belföldi kommunikációs tevékenységének engedélyezését is ők fogadták el vagy utasíthatták vissza.

A következő átszervezés alig három évet váratott magára. Az Orosz Föderáció elnökének 2007. május 12-i 320. számú, a „tömegkommunikáció, a kommunikáció és a kulturális örökség védelmének felügyeletéről szóló” rendeletével a Szövetségi Kommunikációs Felügyeleti Szolgálat (Roszvjanzadzor) és a már 2004 óta létező „Kulturális örökség védelmével kapcsolatos törvényeknek való megfelelés felügyeletének szövetségi szolgálata” (Roszokhrankultura) egyesült. Így létrejött a „Tömegkommunikáció, a kommunikáció és a kulturális örökség védelmének szövetségi szolgálata” (Roszvjazokhrankultura⁷⁴).⁷⁵

A Roszvjanzadzor területi szerveit néhány héttel később átnevezték az új szolgálat neve alapján, így az egész országra kiterjesztették a kommunikációs és kulturális örökségvédelmi feladatokat is ellátó szervezet hatáskörét.

Az új hivatal azonban nem bizonyult effektívnek, a túlzottan tág feladatköröket ellátó csúcsszervet a 2008. május 12-i 724. számú elnöki rendelet⁷⁶ két részre osztotta: a „Távközlés és a tömegkommunikáció felügyeletének szövetségi szolgálatára” (Roszvjazkomnadzor), amely az átszervezett Kommunikációs Minisztérium alá került, valamint a „Kulturális örökség védelmére vonatkozó jogszabályok felügyeletével foglalkozó szövetségi szolgálatra” (Roszokhrankultura), amelyet átadtak a Kulturális Minisztériumnak. Ezzel gyakorlatilag létrejött a ma is létező kormányzati struktúra.

2008. december 3-án az Orosz Föderáció elnökének 1715. sz., „a közigazgatás egyes kérdéseiről a telekommunikáció, az információs technológiák és a tömegkommunikáció

⁷⁴ "A szövetségi végrehajtó hatóságok és menedzsment felépítése és funkciói" (az anyagot a ConsultantPlus szakemberei készítették) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_120971/4ed8e8de3b944c4c49aa5a5129350d7ebd880594/

⁷⁵ Az Orosz Föderáció elnökének 2007. március 12-i 320. számú rendelete (módosítva: 2008. 05. 12.) "A tömeges hírközlés, a hírközlés és a kulturális örökség védelme területén működő felügyelet szövetségi szolgálatáról", utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51881/

⁷⁶ Az Orosz Föderáció elnökének 2008.12.05-i 724. sz. rendelete (a 2016. november 23-i, a 2020.01.21-én módosított) "A szövetségi végrehajtó szervek rendszerének és struktúrájának kérdései" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 13. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_76855/

területén” hozott rendeletével a Roszvjazkomnadzor átalakult a Távközlés, az információtechnológia és a tömegkommunikáció felügyeleti szövetségi szolgálatává.⁷⁷ A távközlés, az információtechnológia és a tömegkommunikáció területén működő Szövetségi Felügyeleti Szolgálatnak a „távközlési, információtechnológiai és tömegkommunikációs szféra felügyeleti szolgálatának területi szerveiről” című, 2009. február 22-i 87. számú végzésével⁷⁸ az osztály új szolgálati neve „Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat” rövidítve Roszkomnadzor, ismertebb betűszó alapján RKN lett.

A Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat tehát egy szövetségi végrehajtó szerv, amely ellenőrzési és felügyeleti funkciókat gyakorol a tömegkommunikáció területén, ideértve az elektronikus és egyéb tömegkommunikációt, az információs technológiákat, valamint a rádiófrekvenciás szolgáltatások már ismertetett szervezésének feladatait. Mindezekon felül annak az ellenőrzését is rájuk bízta, hogy a személyes adatok feldolgozása az egyes weboldalakon megfelel-e az Orosz Föderáció jogszabályainak személyes adatokra vonatkozó követelményeinek és feltételeinek. A Kommunikációs, információs technológiai és tömegkommunikációs felügyeleti szövetségi szolgálat a felhatalmazott szövetségi végrehajtó szerv a személyes adatalanyok jogainak védelme érdekében, vagyis az adatvédelmi feladatokat is ők látják el.

⁷⁷ Az Orosz Föderáció elnökének 2008. december 3-i 1715. számú rendelete (módosítva: 2012.05.21.) "A közigazgatás egyes kérdéseiről a kommunikáció, az informatika és a tömegkommunikáció területén" (oroszul), utoljára megtekintve. 2020. 06. 11. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82325/

⁷⁸ A Szövetségi Felügyeleti Szolgálat 2009. május 22-i 87. számú végzése "A Szövetségi Felügyeleti Szolgálat területi szerveiről a hírközlés, az informatika és a tömegkommunikáció területén" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 13. – https://27.rkn.gov.ru/about/Polozhenie_o_DVUR/

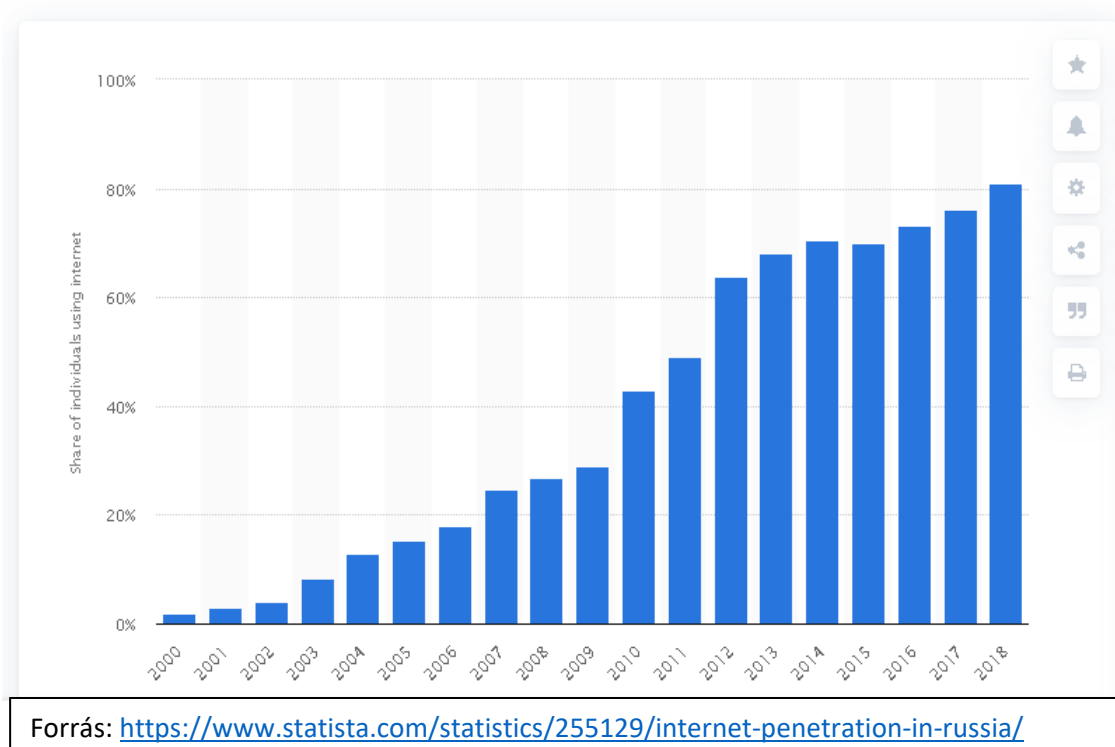
4. Az orosz internet

4.1. A RuNet kialakulása

Oroszország 2020-ra egyáltalán nem tekinthető digitálisan elmaradott államnak. A kormány dollármilliárdokat ölt az orosz internet felvirágoztatásába, ami hamarosan meghozta a gyümölcsét. Mint a bevezetőben is említettük az ország a világ egyik legmagasabb szinten digitalizált nemzete.

Ugyan az internet már 1990 környékén megjelent a Szovjetunióban (még mindig léteznek .su domain-ek), de világháló szinte az egész '90-es években rejtve maradt az átlagos orosz emberektől.⁷⁹ Amíg 2002-ben a népesség nagyjából 2%-a bírt internet hozzáféréssel (közel 2,9 millió ember), addig 2018-ra ez az arány 82%-ra ugrott.⁸⁰ Oroszország 2011-ben megelőzte

Internet penetration rate in Russia from 2000 to 2018*

⁷⁹ Olyan korszakról beszélünk, ahol egy VHS lejátszó megvásárlása már státusszimbólumnak számított.

⁸⁰ *Internet Penetration in Russia*. In: statista.com, 2017. utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – <https://www.statista.com/statistics/255129/internet-penetration-in-russia/> és *Internet users in Russia*, in: internetlivestats.com, 2016, utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – <https://www.internetlivestats.com/internet-users/russia/>

Németországot, mint a Európa legnagyobb digitális piaca⁸¹ és 2013-ban az orosz másodikká vált a leggyakrabban használt nyelvek közül az interneten maga mögé utasítva a németet.⁸² Az orosz digitális tér volt a 2010-es évek legnagyobb ütemben növekedő piaci régiója, maga mögé utasítva Délkelet-Ázsiát (amelyhez képest az orosz piac növekedése tizenötszörös volt) és a

Year	Internet Users**	Penetration (% of Pop)	Total Population	Non-Users (Internetless)	1Y User Change	1Y User Change	Population Change
2016*	102,258,256	71.3 %	143,439,832	41,181,576	0.3 %	330,067	-0.01 %
2015*	101,928,190	71.1 %	143,456,918	41,528,728	0.8 %	781,752	0.02 %
2014	101,146,438	70.5 %	143,429,435	42,282,997	3.8 %	3,699,656	0.04 %
2013	97,446,782	68 %	143,367,341	45,920,559	6.6 %	6,029,334	0.06 %
2012	91,417,448	63.8 %	143,287,536	51,870,088	30.3 %	21,243,825	0.05 %
2011	70,173,623	49 %	143,211,476	73,037,853	14 %	8,615,641	0.04 %
2010	61,557,983	43 %	143,158,099	81,600,116	48.3 %	20,051,251	0.02 %
2009	41,506,731	29 %	143,126,660	101,619,929	8.1 %	3,106,787	0 %
2008	38,399,945	26.8 %	143,123,163	104,723,218	8.8 %	3,091,695	-0.04 %
2007	35,308,249	24.7 %	143,180,249	107,872,000	36.7 %	9,473,971	-0.11 %
2006	25,834,279	18 %	143,338,407	117,504,128	18.1 %	3,965,340	-0.2 %
2005	21,868,939	15.2 %	143,622,566	121,753,627	18.1 %	3,345,772	-0.29 %
2004	18,523,167	12.9 %	144,043,914	125,520,747	54.4 %	6,524,413	-0.37 %
2003	11,998,754	8.3 %	144,583,147	132,584,393	100.2 %	6,004,688	-0.42 %
2002	5,994,066	4.1 %	145,195,521	139,201,455	39.6 %	1,700,644	-0.43 %
2001	4,293,422	2.9 %	145,818,121	141,524,699	48.3 %	1,398,738	-0.4 %
2000	2,894,684	2 %	146,400,951	143,506,267	93.3 %	1,397,549	-0.36 %

Forrás: <https://www.internetlivestats.com/internet-users/russia/>

⁸¹ Comscore Releases Overview of European Internet Usage in September 2011. in: comscore.com 2011. november 17. utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – https://www.comscore.com/Insights/Press-Releases/2011/11/comScore-Releases-Overview-of-European-Internet-Usage-in-September-2011?cs_edgescape_cc=HU

⁸² Matthias Gelbman: Russian is now the second most used language on the web. In: w3tech.com 2013 március 19. utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – <https://w3techs.com/blog/entry/russian-is-now-the-second-most-used-language-on-the-web>

Közel-Keletet (amelyhez képest ugyanez a növekedés ötszörös volt) is.⁸³ Valódi információtechnológiai forradalom ment végbe az orosz interneten a Putyin-korszakban.

Az orosz digitális piac ennek megfelelően számos összehasonlítást tekintve óriási. Az orosz internetes médiapiacon az orosz cégek szabad versenyben győzték le a többi szolgáltatót (pl. a Google, a Facebook, korábban a Hotmail és Yahoo ugyanúgy elérhető az országban, alkalmazásaik letölthetőek az AppStore-ból). Amíg az internet legnagyobb része az Egyesült Államokban székelő vállalatok által uralt, addig az orosz internetnek saját szolgáltatásai vannak. A Yandex vállalat (amely elsősorban keresőmotorjának köszönheti népszerűségét, de jelen van az ételkiszolgálás, taxi, térkép, email stb. szolgáltatási területeken is) úgy volt képes bekerülni a világ legnépszerűbb keresőmotorjai közé, hogy versenytársai (az amerikai Google, a kínai Baidu, és a dél-koreai NHK) lényegesen nagyobb felhasználói bázissal rendelkeznek.⁸⁴ Hasonló a helyzet a Pavel Durov által alapított Vkontakte-val is, illetve az Odnoklassiki-val, amely cégek pillanatnyilag a közösségi médiát dominálják, pl a Facebookal szemben.

Oroszország az ötödik ország a világon okostelefon használat tekintetében, az oroszok 92%-ának van okostelefonja. Utazás, online vásárlás, ekormányzás, digitális bankolás, ételszolgáltatás, online taxirendelés, online tanulmányok, online szórakoztatás (pl. stream), digitális egészségügy stb. tekintetében Oroszország lenyűgöző adatokat produkál, a világelsők között van.⁸⁵ 1998-ban ezzel szemben alig egymillió orosz rendelkezett mobiltelefonnal.⁸⁶ A technikai feltételek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az internethasználatot továbbra is a telefonoknál drágább laptopok dominálják.⁸⁷ Oroszországban a lakosság relatív nehéz körülményei miatt a technológiai eszközök Európai összehasonlításban rendkívül olcsók. Az internetelőfizetés pedig az egyik legolcsóbb a világon,⁸⁸ amelyet a négy legnagyobb internetszolgáltató (Rostelecom, Beeline, MTS, Megafon) kívül több ezer alternatív lokális

⁸³ Deinbert, Rohozinski 2011. 18

⁸⁴ uo. 16

⁸⁵ D. Elagina: *Digital services in Russia - Statistics & Facts* in: statista.com 2020. március 20. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.statista.com/topics/5612/digital-services-in-russia/>

⁸⁶ Central Intelligence Agency: *The world factbook, Russia*, Utoljára megtekintve: 2020. 05. 14. – <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>

⁸⁷ A. Melkadze: *Online shopping in Russia - Statistics & Facts*. In: statista.com, 2020. szeptember 10. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.statista.com/topics/6053/online-shopping-in-russia/>

⁸⁸ Arseny Kalashnikoff: *Why is Internet service in Russia so cheap?* In: Russia Beyond 2018. augusztus 21. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.rbth.com/science-and-tech/328998-why-internet-cheap-in-russia>

cégtől lehet megvásárolni.⁸⁹ Ezek közül a cégek közül 2016-ban az állami tulajdonban álló Rostelecom uralta a szolgáltatói piac 37, az ER-Telecom 9, az MTS 9 és a Beeline a 7%-át, a fennmaradó rész a kisebb helyi cégek között oszlott meg.⁹⁰ A telefonszolgáltatásoknál hasonlóan koncentrált a helyzet, 2014-ban a négy legfontosabb vállalat (TeleSystems, Megafon, Vimpel, Tele2) összesítve a piac 99%-át birtokolta.⁹¹

Az orosz internetet gyakran illetik a RuNet névvel, ami alatt a közbeszédben több különböző dolgot is értenek. Mi a dolgozatban három jelentést különítünk el.

1. Legtágabb értelemben: A RuNet az orosz nyelvű internetet jelenti. (Földrajzi helyzettől és szolgáltatói háttértől vagy médiatértől függetlenül.)

2. Szűkebb értelemben: A RuNet az orosz nyelvű digitális ökoszisztémát (elsősorban a vezető internetes vállalatokat, weboldalakat, másodsorban a blogokat és tartalmakat) is jelentheti.

3. Legsűkebb értelemben pedig az oroszországi digitális infrastruktúra (internetszolgáltatók – ISP-k, fizikai infrastrukturális hálózatok) értjük a fogalom alatt.

A RuNet mindhárom értelemben véve hatalmas, rendkívüli piac, így nem került el a politika figyelmét sem annak fejlődése.

4.2. Politikai fejlemények a korai RuNet-en

A független Tv-csatornák állami vagy államközeli kezekbe való összpontosítása után az internet részben szabad maradt a nagypolitika befolyási törekvéseitől a kezdeti években. Az alternatív politikai vita tere az internet lett, ahol blogok ezrei jelentek meg. A 2010-es évek elejére napi 7000 új blogot regisztráltak a RuNet-en.⁹²

⁸⁹ uo. lásd még *List of Internet Service Providers in Russia* in: ISPquicklist.com, utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <http://www.ispquicklist.com/Internet-Service-Providers-List-in-Russia.aspx>

⁹⁰ A "TMT Consulting" közzétette az oroszországi szélessávú internet 2015-ös minősítését. in: ict-online.com, 2016. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <http://ict-online.ru/news/n128614/>.

⁹¹ *Advanced Communication & Media, Cellular Data*, Q4 2014. in: acm-consulting.com, utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – http://www.acm-consulting.com/news-and-data/data-downloads/doc_download/140-1q-2015-cellular-data.html

⁹² Deinbert, Rohozinski 2010. 20

A putyini Oroszország restriktív környezetében azonban ez nem maradhatott így sokáig. A Freedom House 2009-i első, majd 2011-től évi rendszerességgé váló riportjainak értékelése szerint Oroszország 2014-ig a „részben szabad” kategóriába tartozott, majd onnantól kezdve az „Internet ellenségei” lista egyik prominens tagja lett, évről évre egyre inkább növekvő állami kontrollal. A növekvő orosz blogoszféra azonban a Kreml-ön kívül az oligarchák figyelmét is felkeltette.

2007-ben alig egy nappal a parlamenti választások után Alexander Mamut orosz nagyvállalkozó médiacége a SUP megvásárolta a san franciscoi székhelyű Livejournal blogoldalt, amelyen az orosz nyelvű blogok jelentős része is megtalálható volt. Ekkoriban néhány újságíró azzal vádolta a SUP-ot hogy az információkat szivárogtatott a bloggerekéről az FSzB-nek és a rendőrségnek.⁹³ 2008-ban a Kreml-közelit oligarcha Aliser Uszmanov 50%-os részesedést vásárolt Mamuttól a Livejournal részvényeiből, valamint jelentős részesedésre tett szert az Odnoklassziki, illetve a Vkontakte nevű közösségi médiafelületekben.⁹⁴

Az Odnoklassziki még 2007 decemberében arról számolt be, hogy visszautasították az FSzB-vel való kooperációt.⁹⁵ Mivel az FSzB részéről nem érkezett ekkoriban megerősítés vagy cáfolat ezért a kijelentés bizonytalan maradt, azonban egyáltalán nem zárható ki hogy egy ilyen jellegű együttműködésre igény lehetett a titkosszolgálat részéről.

Az FSzB időközben további technikai újításokkal is kísérletezett ezekben az években. Már 2000-től fogva, minden ISP-nek kötelezővé tették a SORM-2 (System for Operational Investigative Measures) szoftver telepítését, amely lehetőséget adott a titkosszolgálatnak arra, hogy megfigyeljék akár a felhasználók online tevékenységét is, természetesen ekkor még főleg metaadatokban.⁹⁶ 2007 áprilisában olyan formában bővítették ki az „operatív keresési

⁹³ *Russian oligarch invades the blogosphere*. In: telegraph.co.uk, 2008. január 6. utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. –

<https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/mediatechnologyandtelecoms/2782088/Russian-oligarch-invades-the-blogosphere.html>

⁹⁴ Jelena Csinkova: *Alsziiser Uszmanov lájkolja az Odnoklasszikit*. In: kp.ru, 2008. július 23. (oroszul), utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. – <https://www.kp.ru/online/news/117169/>

⁹⁵ Az Odnoklassziki.ru alapítója: *„Nem voltunk hajlandók együttműködni az FSzB-vel.”* In: newsru.com, 2007. december 27. utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. – <https://www.newsru.com/hitech/21dec2007/fsb.html>

⁹⁶ *SORM az IP kommunikációhoz: új koncepcióra van szükség*. In: iksmedia.ru, 2007. december 10. (oroszul), utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. – <http://www.iksmedia.ru/articles/261924-SORM-dlya-IPkommunikacij-trebuetsya.html>

tevékenységről” szóló 1995-ös törvényt, hogy az adatforgalom bírósági végzés nélkül is megfigyelhető lehessen.⁹⁷ Számos esetben derült ki az hogy a SORM programot politikai megfigyelés és információszerzés céljára használták.⁹⁸ A megfigyelési technológiák kapcsán érdemes lehet elmondani, hogy az orosz Legfelsőbb Bíróság legálisnak ítélte meg ellenzéki aktivisták telefonjainak kormányzati meghekkelését.⁹⁹

Ebben az időszakban vált egyre gyakoribbá a hackertámadás, mint a szubverzió elterjedt módszere az orosz interneten belül, valamint azon kívül is, amelyet külpolitikai nyomásgyakorlásra is felhasználtak. DDoS¹⁰⁰ támadások tömegét indították a Liberális Demokrata Párt, a Jobboldali Erők Uniója, és a Jablaka pártok weboldalai ellen a 2007-es kampány során, hosszabb-rövidebb időre elérhetetlenné téve azokat. Ugyanílyen hackertámadás ért tíz további ellenzéki blogot is.¹⁰¹ Hasonló – bár méretében jóval ambiciózusabb – valószínűleg a Kreml által szervezett DDoS hackertámadás érte Észtországot 2007-ben, valamint Grúziát 2008-ban.

⁹⁷ Az Orosz Föderáció 1995. augusztus 12.-i 144. sz. szövetségi törvénye "Az operatív-nyomozási tevékenységről" (legutóbbi módosításokkal) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 30. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7519/

⁹⁸ Andrey Soldatov, Irina Borogan: *In Ex-Soviet States, Russian Spy Tech Still Watches You*. In: wired.com, 2012. december 21. utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. – <https://www.wired.com/2012/12/russias-hand/>

⁹⁹ Freedom House Reports: Freedom on the net 2013. 2013. 3. utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/resources/FOTN%202013_Full%20Report_0.pdf

¹⁰⁰ Distributed denial of service – elosztott szolgáltatásmegtagadással járó támadás. A DoS támadás magasabb szintje. Az ilyen típusú támadások lényege, hogy a támadó kompjúter malware-rel megfertőz több gépet is („zombik”), amelyeknek meghatározott időben egyszerre ad jelt adott szerver megtámadására. A hirtelen keletkező hatalmas adatforgalmat a szolgáltató nem bírja elviselni a szolgáltatás használhatatlanul lelassul, vagy elérhetetlenné válik.

¹⁰¹ Olesya Tkacheva: *Fighting Electoral Fraud in the 2011 Russian Election with Internet and Social Media*. In: Internet Freedom and Political Space. Szerk: Olesya Tkacheva et alli. 2013 128. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/j.ctt4cgd90.13.pdf> lásd még: *DDoS az SPS-hez* in: Kommerszant 2007. november 19. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/826114> , A DDoS támadással sújtott ellenzéki webhelyek. In: graniru.org, 2008. augusztus 10. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://graniru.org/Politics/Russia/m.139854.html> és Alexander Vodorov, Viktor Hamrajev: *A hackerek választási kampányt nyitottak*. In: Kommerszant 2007. augusztus 20. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/796719>

A Roszkomnadzor (ekkor még a Roszokhrankultura részeként) egyik első cenzúrával kapcsolatos felszólítása a Kommerszantot érte, amely lapnak meg akarták tiltani, hogy cikkében megemlítsa a Nemzeti Bolsevik Pártot, mert a szervezet visszautasította a pártként való regisztrációt.¹⁰²

Amennyiben a megvásárlás, a hackertámadások, vagy a cenzúra valamilyen oknál fogva nem működik még mindig kézenfekvő lehetőség a bloggerek hagyományos módon való megfélemlítése. Grigorij Bolonucskin ismert bloggert súlyos fizikai támadás érte miután egy helyi elektori tanács választási csalásai kapcsán feljelentést tett.¹⁰³ Ingusztániában Magomed Jevlojevet pedig, őrizetbe vétele után megölték az akkori ingusztániai szövetségi állam elnökének Murat Zjazikovnak a testőrei. Zvajzikovot menesztették, büntetőjogi eljárás alá azonban nem vonták.¹⁰⁴

Közhelyesnek ható tény mára, hogy Oroszország az egyik legveszélyesebb hely a világon az újságírók számára. Habár a Kreml közvetlen beavatkozására az esetek többségében nem áll közvetlen bizonyíték, az újságírók akiket meggyilkoltak általában magas szintű érdekeket sértettek ténykedésükkel. A legismertebb példa erre Anna Politkovszkajáé, illetve Jurij Sekocsikiné. Mindketten a Novaja Gazeta dolgozói voltak. Politkovszkajával lövések végeztek, Sekocsikin¹⁰⁵ pedig „betegség” áldozata lett, amit éppen azelőtt kapott el, hogy információkat akart kiszolgáltatni az FBI-nak. Sekocsikin halálának körülményei máig rejtélyesek, az orvosi dokumentumai „elvesztek”.¹⁰⁶ Hasonló mérgezésben halt meg Nyikolaj

¹⁰² Jekatyerina Szavina: „És nem lehet sehogyan nevezni őket” A Kommerszant figyelmeztetést kapott az NBP megemlézése miatt. In: Kommerszant. 2007. március 30. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/754678>

¹⁰³ Our Observer beaten up after exposing electoral fraud in: observers.france24.com 2008- március 4. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://observers.france24.com/en/20080403-russia-duma-electoral-fraud-attack>

¹⁰⁴ Musza Murabov: Magomed Jevlojevet golyóval fogadták Az "Ingushetia.ru" tulajdonosát megölték. In: Kommerszant. 2008 szeptember 1. utoljára megtekintve: 2020. 07. 14. – <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1018915>

¹⁰⁵ Sekocsikin volt az egyike azoknak az oknyomozó újságíróknak, akik azt állították, hogy az 1999-es moszkvai robbantásos merényleteket nem a csecsen terroristák, hanem az FSzB szervezte meg, a háború megújításának érdekében.

¹⁰⁶ Szergej Szokolov: Pontot tettünk a végére. Jurij Sekocsikin 10 évvel ezelőtt hunyt el. Tudjuk, hogy ez gyilkosság, de most lehetetlen bizonyítani. Az ügyészség mindent megtett a bűncselekmény nyomainak eltávolítása érdekében. In: novayagazeta. 2013. július 3. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 14. – <https://novayagazeta.ru/articles/2013/07/03/55342-my-stavim-tochku>

Kokhlov, Roman Cjepov és Alexander Litvinyenkó is,¹⁰⁷ valamint éppen e sorok írása közben szállt le az a gép, amely Alexej Navalnij ellenzéki közszereplőt szállítja Németországba novicsok mérgezés gyanúja miatt, amely egy orosz belföldi járaton történt.¹⁰⁸

Az oroszországi újságírószövetség döntése nyomán 1991 óta minden december 15-e a „szolgálat közben elhunyt újságírók emléknapja”.¹⁰⁹ Ugyan eredetileg a jugoszláv háborúban szerb harcosok által megölt újságírók halálának emlékére került a dátum arra a napra amelyre, azonban a jelcini és putyini éra alatt az emléknap töltete némileg megváltozott.¹¹⁰ Pontos számot nem lehet mondani, a CPJ 58 esetben erősítette meg a politikai motivációt,¹¹¹ de nem hivatalos összesítésekben nagyjából 200 újságíró halálát jellemző politikai gyilkossággént számon tartani.

¹⁰⁷ Ronald F. White: *Assassination Discourse and Political Power: The Death of Alexander Litvinenko*. In: Assassination research. 5. évf. 4. szám, utoljára megtekintve: 2020. 07. 14. –

<http://www.assassinationresearch.com/v5n2/v5n2white.pdf>

¹⁰⁸ Alexei Navalny: *Russia opposition leader poisoned with Novichok – Germany*. In: BBC. 2020. szeptember 2. utoljára megtekintve: 2020. 09. 14. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-54002880>

¹⁰⁹ *A szolgálatban elhunyt újságírók emléknapja*. In: Ria novishti. 2012. december 15. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. – <https://ria.ru/20121215/914680180.html>

¹¹⁰ *Remembrance Day for Killed Journalists in Russia a reminder of the importance of investigating all attacks on journalists, OSCE Representative says*. 2015. december 15. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. – <https://www.osce.org/fom/209741>

¹¹¹ *58 Journalists Killed in Russia*. In: Committee to protect journalists. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. –

https://cpj.org/data/killed/europe/russia/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&cc_fips%5B%5D=RS&start_year=1992&end_year=2020&group_by=location

5. A 2012-es feketelista törvény

„2012-ig senkinek sem volt szüksége erre az ügynökségre, olyan apróságokért voltak felelősek, mint például a rádióhullámok.” David Homak, a Lurkmore szatirikus enciklopédia alapítója.¹¹²

„Vlagyimir Putyin és csapata nem értik hogy működik az internet” Alexej Navalnij civil ellenzéki figura. Navalnij arra reagált, hogy egy képet kezdtek terjeszteni először online, majd az állami sajtóban is amelyen együtt pózol Borisz Berezovszkijjal. Navalnij azt állította a képet meghamisították, majd kipoztolta az eredeti fotót, amelyen egy másik ember volt látható, nem Berezovszkij.¹¹³

„Miért kellene foglalkoznunk az internettel? Az internet 50 százaléka pornográfia... Egy politikai rendszer nem imbolyoghat minden alkalommal, mint egy folyós medúza, ha megpiszkálják.” Vlagyimir Putyin 2010. Putyin annak kapcsán fogalmazott meg az internetet lekicsinylő mondatokat, hogy korrupcióval vádolták meg egy weboldalon.¹¹⁴

2000-ben a valószínűsíthetőleg Szurkov által megírt orosz információbiztonsági doktrína igen sok célt lefektetett az informatizáció előremozdításának tekintetében az országban, azonban az aktív ellenőrzőrendszerek még sokáig átgondolás alatt álltak, fordulatot pedig csak a 2011-es parlamenti választás jelentett.

2011-ben a Szövetségi Tanács (a parlament) alsó házának, a Dumának az összetételéről döntöttek a választók. Bizonyított hogy mind az ellenzéki kampány, mind a választási eredmények meghamisítását állító – korábban precedens nélküli méretű – tüntetéseket is online szervezték meg. A választási csalásokkal kapcsolatos bizonyítékokat gyűjtő civil szervezet a

¹¹² Daniil Turovsky: *This is how Russian Internet censorship works A journey into the belly of the beast that is the Kremlin's media watchdog*. In: Meduza.io 2015. augusztus 13. utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. – <https://meduza.io/en/feature/2015/08/13/this-is-how-russian-internet-censorship-works>

¹¹³ Andrew E. Kramer: *Smear attempt against protest leader backfires in Russia*. In: The New York Times. 2012. január 8. utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. – https://www.nytimes.com/2012/01/09/world/europe/smeat-attempt-against-protest-leader-backfires-in-russia.html?_r=1&scp=1&sq=navalny&st=cse

¹¹⁴ Natalja Kosztyenkó: Putyinnak meg kell védenie az általa felépített politikai rendszert. In: vedomoshti.ru 2010. január 25. utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. – <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2010/01/25/putinu-prihoditsya-zaschischat-politicheskuyu-sistemu,-kotoruyu-on-postroil>

Golasz („hang”), szintén online platformon gyűjtötte és terjesztette a bizonyítékokat.¹¹⁵ Az Egységes Oroszország legrosszabb eredménye született meg ezen a választáson, a képviselőhelyeknek alig 52%-át szerezték meg.¹¹⁶

Ezek a fejlemények a kormányzat figyelmét élesebben irányították a szabad internet, illetve annak lehetséges korlátozása felé. Az ürügyet a „feketelista-törvénynek” is gyakran nevezett törvény megírásához a „Biztonságos Internetért Liga” feljelentése adta, amely szerint a liga felszámolt egy online pedofil kört.¹¹⁷

A „gyermekek egészségére ártalmas információk kiszűréséről szóló szövetségi törvény módosításáról, valamint az Orosz Föderáció fejlesztéséről és egyes jogalkotási aktusairól” elnevezésű dokumentumot¹¹⁸ 2012 július 28-án fogadta el az állami Duma. A törvény a domain nevek és (vagy) az internetes oldalak univerzális lokátorait, illetve az internetes oldalak hálózati címeit tartalmazó egységes nyilvántartást hozott létre, amelyek az Orosz Föderációban tiltott információkat tartalmaznak. Ez hívta létre az illegális információkat tartalmazó weboldalak domain neveinek, URL-jeik és hálózati címeik nyilvántartásának listáját. A javasolt nyilvántartás joghatósága egy orosz nonprofit szervezet lett volna a törvény első verziója¹¹⁹ szerint, azonban végül ez a törvény hatalmazta fel a Roszkomnadzort az önálló működésre. Az RKN tulajdonképpen a legfőbb ügyész nevében eljárva tiltja le a meghatározott weboldalakat.

¹¹⁵ Olesya Tkacheva: *Fighting Electoral Fraud in the 2011 Russian Election with Internet and Social Media*. In: Internet Freedom and Political Space. Szerk: Olesya Tkacheva et alii. 2013. 128. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/j.ctt4cgd90.13.pdf>

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Anasztázia Golicina: *Az Állami Duma jóváhagyta a Runet szűrését*. In: vedomosti.ru, 2012. július 9. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. –

https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2012/07/09/proshel_bez_filtra

¹¹⁸ Az Orosz Föderáció 2012. július 28-i 139. sz. szövetségi törvénye "A gyermekek védelmére az egészségüket és fejlődésüket káros információktól és az Orosz Föderáció egyes törvényhozási aktusainak módosításáról az interneten található illegális információkhoz való hozzáférés korlátozásának kérdéséről" (oroszul) utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_221230/

¹¹⁹ 89417-6. számú törvényjavaslat a "Gyermekek egészségét és fejlődését érintő káros információtól való védelemről" szóló szövetségi törvény és az Orosz Föderáció egyes jogszabályainak módosításáról (az interneten található illegális információkhoz való hozzáférés korlátozásának kérdéséről) in: дума.gov.ru (oroszul) utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. –

<http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/%28Spravka%29?OpenAgent&RN=89417-6>

Az elnök egyik tanácsadó szerve a „Civil társadalom előremozdításáért és emberi jogokért felelős elnöki tanácsadó testület” nyílt üzenetben írt az aggodalmáról azzal kapcsolatban, hogy a törvényt a legitim internetfelhasználás korlátozására fogják felhasználni.¹²⁰

A webhelyek fent említett azonosítóit a törvény szerint a következő szempontok alapján foglalják bele az illegális tartalmakat tartalmazó nyilvántartásba:

1. Gyermekpornográfia, vagy az abban való részvételre szóló felszólítás.

2. Információ a kábítószeres és pszichotróp anyagok vagy ezek prekursorainak (aceton, kálium-permanganát, kénsav, sósav, ecetsav) előállításának, felhasználásának, megszerzésének vagy megtalálásának módjáról; illetve olyan növénytermesztéssel kapcsolatos információ, amelyekből kábítószer készíthető.

3. Információ az öngyilkosság módszereiről és felhívások öngyilkosságra.¹²¹

Biztosra vehető azonban, hogy a nyilvántartást egyéb szempontok alapján is bővítik. A 2012-es internetfilterezési törvény és az extrémizmusról szóló törvény alapján létrehozták a „szélsőséges anyagok szövetségi listáját”¹²² amely könyvek, zenei produkciók, filmek nyílt cenzúrájáról szólnak. Ezen lista reprezentatív része elsősorban a világháborús náci propagandát jelöli, azonban tiltott lett számos muszlim teológiai és vallási értekezés, Jehova tanúinak szövegei, számos antiszemita tartalom, Alexej Navalnij videói, valamint Litvinyenkó és Felsisztinszkij műve az „FSB blows up Russia”.¹²³ A későbbiekben olyan ellenzéki oldalak is letiltásra kerültek a „szélsőségesség” vádjával (bíróági határozat nélkül) mint például a híresen Putyin-ellenes sakkmeister Kaszparov weboldala (kasparov.ru – „illegális tevékenységekre való

¹²⁰ A Tanács nyilatkozatai. In: president-sovet.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. – <http://www.president-sovet.ru/documents/read/47/>

¹²¹ Ez a „kék bálna” elnevezésű online „játék” kapcsán lett szükséges. A játék során az ismeretlen játékmester egyre lehetetlenebb feladatokat kért a résztvevőtől, s az utolsó feladat általában az öngyilkosság volt.

¹²² Az Orosz Föderáció Igazságügyi Minisztériuma: *Extrémista anyagok*. In: Minjust.gov.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <http://minjust.gov.ru/ru/extremist-materials>

¹²³ US Department of State, BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS, AND LABOR. 2011 *Report on International Religious Freedom*. Russia. In: state.gov, 2011. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2011/eur/192855.htm>

buzdítás” miatt),¹²⁴ valamint a grani.ru, a Napi újság (ej.ru), Alexej Navalnij teljes blogja, valamint a Moszkvai Visszhang.¹²⁵ Az tehát hogy mi számít szélsőségesnek meglehetősen önkényes szempontrendszer alapján kerül meghatározásra, nem mintha szükség lenne pontos (vagy bármilyen) indoklásra a letiltás során.

Azonban a teljes technikai felkészültség nem áll a Roszkomnadzor rendelkezésére, így általában az ISP-k feladata a tartalomszűrés megoldása, ami a legtöbb esetben súlyos kihívást jelent.

A törvény komoly ellenállást váltott ki. Számos weboldal fejezte ki nemtetszését az új törvény kapcsán, a Wikipédia például néhány napra „elsötétült”.¹²⁶ Kiváltva orosz IT szakemberek ellenállását, az általános orosz gyakorlattal szemben ebben az esetben létrejött egy civil szervezet (közvetlenül a törvény hatására), amely az internetcenzúra monitorozásával foglalkozik.¹²⁷ Jelen dolgozat is számos értékes információt köszönhet a Roszkomszvodoba nevű NGO tevékenységének.

¹²⁴ *Russia blocks internet sites of Putin critics*. In: Reuters, 2014. március 13. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <http://www.reuters.com/article/us-russia-internet-idUSBREA2C21L20140313>.

¹²⁵ *A moszkvai visszhang webhely felhasználói számára*. In: echo.msk.ru. 2014. március 14. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://echo.msk.ru/blog/aav/1278516-echo/> és *Korlátozott hozzáférés számos internetes erőforráshoz, amelyek nem engedélyezett nyilvános eseményeken való részvételre buzdítottak*. In: rkn.gov.ru 2014 március 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <http://rkn.gov.ru/news/rsoc/news24447.htm>

¹²⁶ *Russian Wikipedia goes dark in protest at censor law* in: BBC 2012 július 10. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://www.bbc.com/news/technology-18781869>

¹²⁷ Roskomszvodoba.org: *Rólunk*. In: roskomszvodoba.org (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 14. – <https://roskomszvodoba.org/about-us/>

6. A szuverén internet kibővülése és a Roszkomnadzor befolyásának fokozatos növekedése 2012-től

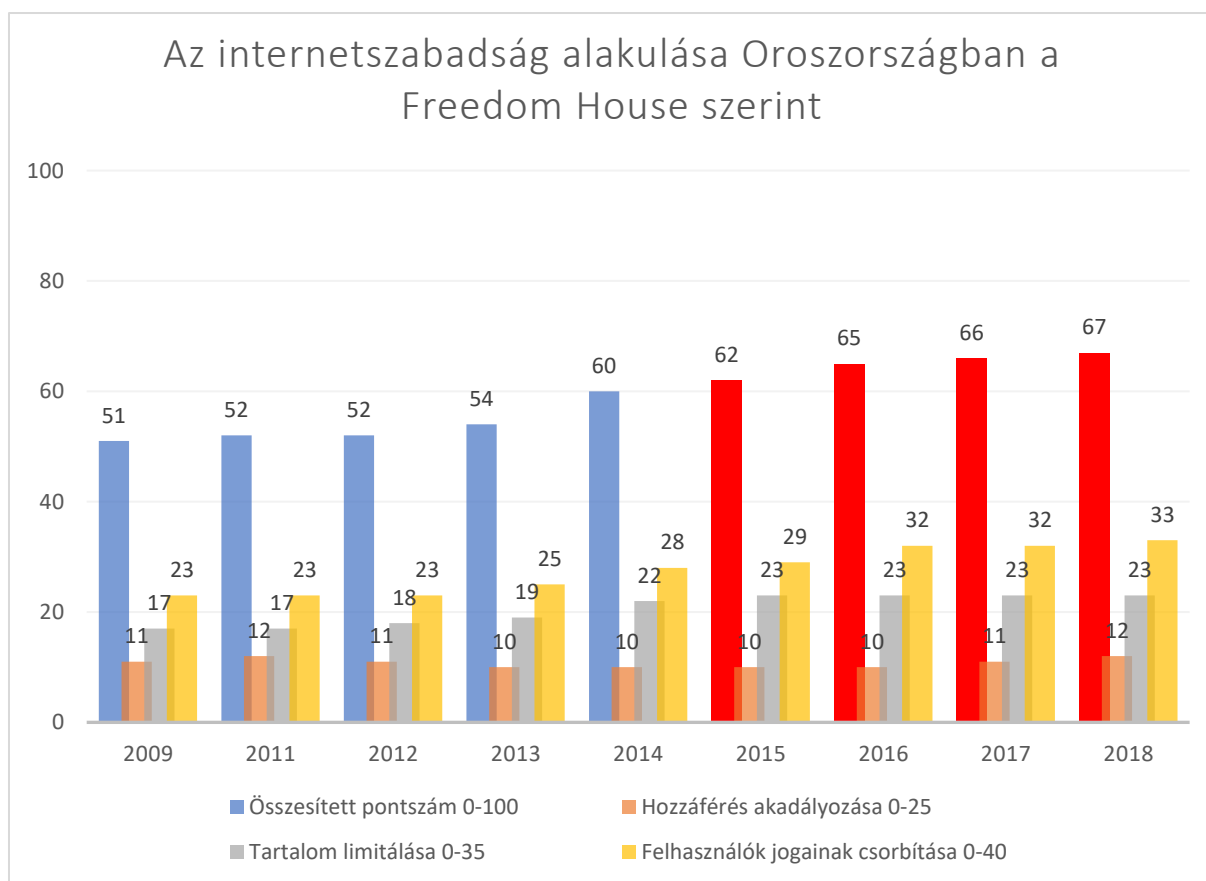
6. 1. A cenzúra céljai és eredményei

Az alábbi fejezetben azt kívánom bizonyítani, hogy az orosz internetcenzúrának elsősorban három meghatározott stratégiai célt kell teljesítenie.

1. A digitális aktivizmus megtörése. Számos kutató szerint ez messzemenőig az elsődleges fókusza a belföldi információs hadviselésnek.¹²⁸
2. Hazai részesedési többség biztosítása a RuNeten
3. A tartalomfolyam keretekbe ágyazása. (A központi narratívától eltérő szempontokat legalábbis kutatni kelljen, az információ ne „jöhessen szembe” az online térben.)

Ezeket a szempontokat korrespondenciába lehet helyezni a Freedom House riportjainak főbb pontozási tényezőivel, ám teljesen még sem fedik egymást.

¹²⁸ Ronald Deibert and Rafal Rohozinski: *Control and Subversion in Russian cyberspace*. in: *Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace*. Szerk: Ronald Deibert et alli. 2010. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <http://access.opennet.net/wp-content/uploads/2011/12/accesscontrolled-chapter-2.pdf>

Ezek a riportok három szempontból vizsgálják az országok internetszabadságát. Egyrészt a hozzáférés akadályozása kapcsán, másrészt a tartalom limitálása kapcsán, harmadrészt pedig a felhasználók jogainak megsértése kapcsán.

A Freedom House riportjainak összesítésével arra kívántam rámutatni, hogy az orosz internetcenzúra növekedése kapcsán a tényező, ami a leginkább megterhelte az orosz internetszabadság történetét az a felhasználók jogainak megsértéséből fakadt. Ez pedig elsősorban a digitális aktivistákat érintette.

Sajnos terjedelmi okokból nem térhet ki a dolgozat minden egyes egyéni esetre, azonban igyekszem a lehetőségekhez mérten bőven beszámolni az elmúlt néhány év eseményeiről.

6. 1. 2. A digitális aktivizmus megtörése

Oroszország példaként szolgál az internetes kontroll kapcsán a többi poszt szovjet ország számára is. 2012-ben Kirgizisztánban az oroszhoz hasonló internetfilterezési törvény született, nyilvánvalóan a Dumából eredő inspiráció hatására.¹²⁹

A Roszkomszvároda 2016 májusáig a következő módon csoportosította az elérhetetlenné tett tartalmakat.

- 1587 oldalt extrémizmus vádjával, vagy tüntetések szervezése miatt (a Legfőbb Ügyész indítványozására).
- 9982 oldalt kábítószerrel kapcsolatos okok miatt (a Szövetségi Kábítószer Ellenőrző Szolgálat indítványozására).
- 228 oldalt öngyilkossággal kapcsolatos propaganda miatt (a Fogyasztóvédelem indítványozására).
- 9593 oldalt tiltott információ terjesztése miatt (bíróági döntés kapcsán).
- 1465 oldalt szerzői jogok miatt (a Moszkvai Városi Bíróság indítványozására).
- 6313 oldalt szerencsejáték miatt (a Szövetségi Adóhatóság indítványozására).¹³⁰

Látható tehát, hogy a politikai okokból elérhetetlenné tett tartalmak mindössze egy kis részét képezik a teljes statisztikának, azonban általában éppen ezek azok az oldalak, amelyeket az RKN saját hatáskörben bíróági határozat nélkül távolított el. Ezek az adatok részben vészjtóslónak tűnhetnek, azonban mivel a szerv nem mindig határozza meg pontosan a letiltandó webcímet (IP, domain, URL) ezért az internetszolgáltatók nem tiltják le minden esetben a teljes hozzáférést. Ennek megfelelően az RKN által letiltani szándékozott oldalaknak csaknem a fele tovább működik.¹³¹

¹²⁹ Freedom House Reports: Freedom on the net 2013. 2013. 12. utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/resources/FOTN%202013_Full%20Report_0.pdf

¹³⁰ Roszkomszvároda: *A blokkolt webhelyek megoszlása az állami szervek között* (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <https://reestr.rublacklist.net/visual/>.

¹³¹ *A Roszkomnadzor által blokkolt webhelyek több mint fele továbbra is működik.* In: meduza.io 2017. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <https://meduza.io/news/2017/02/16/bolee-poloviny-zablokirovannyh-roskomnadzorom-saytov-prodolzhayut-rabotat>

A szocsi olimpia, illetve az ukrán válság tovább mélyítette az egyébként is válságos helyzetű orosz internetszabadság lejtmenetét. 2013 decemberében kormányellenes tüntetők lepték el az utcákat Ukrajnában, s ekkor Putyin egy olyan rendeletet hozott, amely engedélyezte a legfőbb ügyész számára, hogy az extrémistának ítélt tartalmakat letiltsák. A rendelet 2014 február 1-én lépett életbe és arra használták, hogy letiltsák azokat a weboldalakat, amelyeknek hangadói kritizálták a Kremlt külpolitikájának akkori Ukrajnával kapcsolatos hozzáállását. Hat héten belül három jelentős független oldalt kapcsoltak le a legfőbb ügyész felhatalmazására.¹³² 2016-ban szintén a legfőbb ügyész indítványozására tiltották le a Radio Free Europe és a Liberty Radio oldalát, mivel azok „etnikumok közötti konfliktusokat szítottak” az ukrán válságról való tudósításuk kapcsán.¹³³

2014 májusában lépett életbe az úgynevezett bloggertörvény¹³⁴ is, amely gyakorlatilag azt jelentette, hogy minden oldalnak, amelynek a napi forgalma meghaladja a 3000 megtekintést, regisztrálnia kell a telekommunikációs szolgálatnál (vagyis az RKN-nél), így ellehetetlenítve az online anonimitás biztonságát. A törvény tulajdonképpen a terrorellenes törvényekhez kapcsolódó kiegészítés volt és számos szempontból előrevetítette a későbbi adatlokalizációs jogi rendelkezéseket. Az oldalakat amelyek nem voltak hajlandóak hozzájárulni az új jogi normákhoz, a feketelistához adták.¹³⁵

Mivel az orosz fiatalok jelentős része tisztában van az internetcenzúra mértékével ezért sokan részesítik előnyben a Telegram nevű telefonos üzenetküldő alkalmazást, amely kétoldalú titkosítással és az anonimitás biztosításával kivívta hogy 2018-ban betiltsák az országban. A Telegram betiltása országos tiltakozóhullámot váltott ki. Moszkvában több tízezres tömeg követelt internetszabadságot és a tiltás feloldását.¹³⁶ A felhasználók papírrepülőket (a Telegram

¹³² Freedom House Reports: Freedom on the net 2014. 2014. 4. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTN_2014_Full_Report_compressedv2_0.pdf

¹³³ A „krími realitások” oldalt betiltották Oroszországban. In: tass.com 2016, május 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <http://special.itar-tass.com/politika/3274509>.

¹³⁴ Zack Whittaker: *Facebook, Gmail, Skype face Russia ban under 'anti-terror' plan*. In: cnet.com, 2014. április 24. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.cnet.com/news/facebook-gmail-skype-face-russia-ban-under-anti-terror-plan/>

¹³⁵ *Russian MPs back law on internet data storage*. In: bbc.com, 2014. július 5. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-28173513>

¹³⁶ *Russia internet freedom: Mass rally in Moscow against Telegram ban*. in: BBC, 2018. április 30. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-43948618>

ikonja) szórtak szét számos nagyvárosban.¹³⁷ Pavel Durov ennek kapcsán indította útjának a #digitalresistance hashtaget, ami tulajdonképpen egy decentralizált ellenállásra buzdította az orosz felhasználókat.¹³⁸

A tiltás ellenére a Telegramot relatíve könnyen meg lehetett szerezni a Tor böngésző segítségével. Az alkalmazás tiltását végül 2020 nyarán oldották fel, egyelőre nem ismert okokból.¹³⁹ (A titkosított Telegram csoportokból érkező anekdotális bizonyítékok több dologra is utalnak. Valószínűleg megegyezés született a cég és az orosz kormány között, amit a felhasználók arra vezetnek vissza hogy az üzenetküldő alkalmazás olyan népszerű lett, hogy az orosz kormányzat dolgozói is nagy valószínűséggel Telegramot használnak.)

2014 júliusában egy újabb törvényt alkottak arra vonatkozólag, hogy az internetes vállalatoknak Oroszország területén lévő szervereken kell tárolniuk az orosz állampolgárok személyes adatait. Egy későbbi törvénykiegészítés szerint 2015 januárjáig kellett ezt ezeknek a vállalatoknak meglépniük, aki pedig ezt elmulasztotta azt letiltották. Számos emberi jogi aktivista fejezte ki féltelmeit azzal kapcsolatban, hogy a törvény tulajdonképpen pusztán annyira szolgál, hogy a titkosszolgálatok könnyebben tudják megfigyelni az állampolgárok online kommunikációs tevékenységét, elsősorban ellenzéki aktivistákét és politikusokét.¹⁴⁰

2014-ben a kormány szintén letiltotta azokat az online petíciókat, illetve tüntetésre való felhívásokat, amelyek Alexej Navalnij ellenzéki figura bebörtönzése ellen kívánták felhívni a figyelmet.¹⁴¹ Az ellenzéki aktivista YouTube csatornáján korábban többek között olyan videók voltak, amelyek például Jurij Csajka legfőbb ügyész és a Capok gengszterbanda közötti

¹³⁷ Sallyann Nicholls: *Russians protest Moscow's Telegram ban with paper planes*. In: Euronews, 2018. április 24. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.euronews.com/2018/04/23/russians-protest-moscow-s-telegram-ban-with-paper-planes>

¹³⁸ *Defying Russia's Ban With Bitcoin: Telegram CEO Launches 'Digital Resistance' Movement*. In: Cryptoglobe, 2018. április 15. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.cryptoglobe.com/latest/2018/04/defying-russia-with-bitcoin-telegram-ceo-ignores-ban-begins-digital-resistance-movement/>

¹³⁹ *A Telegram üzenetküldő alkalmazásról*. In: rkn.gov.ru, 2020. július 18. utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <https://rkn.gov.ru/news/rsoc/news73050.htm>

¹⁴⁰ Freedom House Reports: *Freedom on the net 2014*. 2014. 9. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTN_2014_Full_Report_compressedv2_0.pdf

¹⁴¹ Freedom House Reports: *Freedom on the net 2015*. 2015. 4. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FH_FOTN_2015Report_OverviewEssayFinal.pdf

kapcsolatokat tárta fel.¹⁴² A videók sokmilliós megtekintettséggel rendelkeznek és láthatóan az üzenetek egy része eljutott az orosz emberekhez. A Kommerszant szerint az orosz 38 százalékának volt tudomása pl. a fenti videóról és a megkérdezettek többsége el is hitte a megosztott információkat.¹⁴³

Szintén 2014-ben az orosz kormány rendelete arra kötelezte az internetszolgáltatókat, hogy frissítsék a SORM – vagyis a szoftveres megfigyelőapparátus – technológiájukat. A többi poszt szovjet ország pedig hamarosan követte az orosz példát. Kirgizisztánban arra kötelezték az ISP-eket és a mobilszolgáltatókat is, hogy szintúgy használják a megújított SORM technológiát (a saját költségükre természetesen), hogy legalább három évig tárolják a felhasználói adatokat, és hogy adjanak a hatóságoknak valós idejű hozzáférést a kommunikációs hálózatok adatforgalmához.¹⁴⁴ A SORM program ellen Leonyid Volkov IT szakember indított mozgalmat, megkérdőjelezve a megfigyelési rendszer legalitását.¹⁴⁵ Volkov sikere volt hogy 2016-ban crowdfunding alapon sikerült megszereznie a megfelelő erőforrásokat, ahhoz hogy önálló internetszolgáltató céget („népi internetszolgáltató”) alapítson. Célja hogy ezt a SORM technológia nélkül tudja azt üzemeltetni.¹⁴⁶

A SORM kisegítésére jött létre az úgynevezett „Jarovaja-törvény”, amely valójában nem egy törvény, hanem több apró törvénykiegészítés, amely az adattárolásra és kiszolgáltatásra vonatkozik. Számos egyéb változtatás mellett a törvény kiegészítette, hogy telekom operátorok a telefonhívásokat, a szöveges üzeneteket és a felhasználók internetforgalmának adatait hat hónap, a metaadatokat pedig 3 év időtartamra tárolják és azokat szabadon kiszolgáltathassák a hatóságoknak, akiknek nincs szüksége bírói végzésre azok ellenőrzésére.¹⁴⁷

¹⁴² "Sirály". A Korrupcióellenes Alapítvány filmje. 2015. december 1. – <http://ow.ly/ZUbtn>.

¹⁴³ Andrej Percev: *Az oroszok csaknem fele ismeri a legfőbb ügyész családjáról szóló „Sirály” című filmet.* In: Kommerszant, 2015. december 23. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <http://ow.ly/ZUcuh>.

¹⁴⁴ Freedom House Reports: Freedom on the net 2015. 2015. 9. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FH_FOTN_2015Report_OverviewEssayFinal.pdf

¹⁴⁵ Kevin Rothrock: *ISPs Take Kremlin to Court Over Online Surveillance.* In: Global Voices, 2016. február 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <http://ow.ly/ZUdkp>.

¹⁴⁶ Leonyid Volkov: *A nép ISP-je. Második lépés.* In: leonidvolkov.ru, 2016. július 5. utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <http://www.leonidvolkov.ru/p/147/>.

¹⁴⁷ *Russia: 'Big Brother' Law Harms Security, Rights.* In: hrw.org, 2016. július 12. utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <https://www.hrw.org/news/2016/07/12/russia-big-brother-law-harms-security-rights>

2016 júliusában két weboldalt (srywwyborow-blogspot.ru, activism.win) szintén saját hatáskörben blokkolta a szerv, miután azok a választások bojkottjára buzdították a választókat.¹⁴⁸ Az RKN szintén blokkolta a „Kommunista munkások mozgalma” nevű szervezet weboldalát is a kamionsofőr sztrájk miatt.¹⁴⁹ 2017-ben ismét a kamionsofőrök miatt kényszerültek betiltani a Zello nevű adó-vevő alkalmazást, amelyet tüntetések szervezésére használtak.¹⁵⁰

A kritikus hangok elnyomására gyakori eszköz többek között a büntetőeljárás az ország területén. A törvények önmagukban a legtöbb esetben nem tekinthetők diszkriminatívnak, vagy alapjogsértőnek, hanem a jog értelmezése (különösen az extrémizmus értelmezése) ad lehetőséget az igazságtalan ítékezésre.

Vadim Tyumencev blogger 5 év letöltendő börtönt kapott azért mert feltöltött egy videót az internetre saját magáról, arra buzdítva a tomszki lakosokat hogy menjenek el egy helyi tüntetésre, amely Oroszország ukrajnai szerepvállalása ellen szerveződött.¹⁵¹ A blogger büntetését azzal indokolták, hogy a férfi azt követelte, hogy toloncolják ki az Ukrajnából érkező menekülteket Oroszországból. Ez az eset leginkább reprezentatív célt szolgál, a kormány politikájával szemben kritikus bloggerek, vagy egyszerű közösségi média felhasználók elleni akár letöltendő börtönbüntetés mára mindennaposnak tekinthető.¹⁵² Egy bloggert azért vontak büntetőeljárás alá mert a posztjában az Orosz Ortodox Egyházzal szembeni lesújtó

¹⁴⁸ SOVA Információs és Elemző Központ: *Az internetes szűrés kronológiája Oroszországban*. In: sova-center.ru, 2016. július 8. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <http://www.sova-center.ru/misuse/news/elections/2016/07/d35001>.

¹⁴⁹ Uo.

¹⁵⁰ Raphael Varerias: *Oroszország betiltja a Zello-t*. in: blog.zello.com, 2017. április 12. utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <https://blog.zello.com/2017/04/13/russia-blocks-zello>

¹⁵¹ *Russian court jails blogger for five years for 'extremist' posts*. In: Reuters, 2015. december 30, utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <http://uk.reuters.com/article/uk-russia-blogger-idUKKBN0UD16O20151230>.

¹⁵² További esetek: Tetyana Lokot: *Russian Activist Gets Two-Year Sentence for 'Calls to Extremism' on Social Networks*. In: Global Voices, 2015. december 21. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/ZVhq0>

és *Russian Activist Faces Trial On Separatism Charges*. In: Radio Free Europe, 2015. szeptember 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/ZVhmD>.

Danyil Turovskij: *Tárgyalás mások szavaiért: egy tveri lakost két év börtönre ítélnék a repostolás miatt*. in: meduza.io, 2016 május 6. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/Hw5Z300CXuc>.

véleményének adott hangot és a PokemonGo nevű telefonos játékkal játszott egy templomban.¹⁵³

A büntetőeljárások mellett a fizikai erőszak sem ritka. Az Agora nevű civil szervezet 2015-ben 28 támadást regisztrált online újságírók vagy bloggerek ellen. Kreml ellenes közösségi média csoportok adminisztrátorait, kormányellenes internetes mémeket készítő fiatalokat, bloggereket, újságírókat embertelen brutalitással bántalmaztak az elmúlt években.¹⁵⁴

Ingusztániában demonstrációk és tiltakozások közepette a biztonsági szolgálatok ismételt hálózati leállítást rendeltek el az internetszolgáltatók számára. 2018-ban és 2019-ben legalább 8 alkalommal kapcsolták le az internetet Ingusztániában és három alkalommal Csecsenföldön.¹⁵⁵ 2019 augusztusában Moszkvában a helyhatósági választások utáni demonstrációk alatt miatt többször is ideiglenesen letiltották a mobil- és a Wi-Fi-kapcsolatokat.¹⁵⁶

6. 1. 2. A tartalomfolyam decentralizált kontrollja

2014 után a nagyobb platformok az új HTTPS protokollt kezdték el használni, azonban ezzel a protokollal az ISP-knek nincs lehetősége az adott oldal különálló letiltására és teljes

¹⁵³ *Büntetőeljárás indult blogger ellen, aki elkapta a pokemont egy templomban.* In: SovaCenter, 2016 szeptember 2. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.sova-center.ru/misuse/news/persecution/2016/09/d35335/>.

¹⁵⁴ *Violence against Russian web dissidents raises fresh fears for internet freedoms.* In: The Guardian, 2016 június 23. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/23/violence-against-russias-web-dissidents-raises-fresh-fears-for-internet-freedoms>

People against Putin are beaten and their cars are burned. In: Real Time, 2016 június 14. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.currenttime.tv/a/27797019.html>.

Megverték a szabad Ingria aktivistáját. In: Village.ru, 2016. február 9. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.the-village.ru/village/city/city/231301-alexandrov>.

Shaun Walker: Journalists and activists beaten and bus torched on Chechnya tour. In: The Guardian, 2016. március 10. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/10/journalists-beaten-and-bu...>

¹⁵⁵ *Anasztázia Korja: Egy ingusztániai lakos panaszt tett a bíróságon a mobilinternet lekapcsolása miatt.* In: vedomosti.ru, 2019. március 24. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/03/24/797252-otklyuchenie-interneta>

¹⁵⁶ *Evidence of internet disruptions in Russia during Moscow opposition protests.* In: netblock.org, 2019. augusztus 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://netblocks.org/reports/evidence-of-internet-disruptions-in-russia-during-moscow-opposition-protests-XADErzBg>

platformokat voltak kénytelenek elérhetetlenné tenni, hogy kielégítsék az RKN kéréseit. Így lett időlegesen blokkolva a teljes Internet Archive weboldal (egy muszlim szélsőséges oldal archiválása miatt),¹⁵⁷ a Reddit és a Wikipédia is. Utóbbi két esetben azért, mert ezeken a meglehetősen nagy platformokon az RKN olyan tartalmakat talált, amelyeket rekreációs kábítószerfogyasztásra buzdító propagandának minősített.¹⁵⁸

2015 júliusában elnöki rendelet született arról, hogy a természetes személyek kérelmére, a rájuk vonatkozó információkat 10 napon belül eltávolítani kötelesek a keresőmotorok. Az uniós szabályozással ellentétben azonban ez a közszerelőkre is vonatkozik, ami lehetőséget biztosít közfeladatot ellátó szervekre vonatkozó információk filterezésére.¹⁵⁹ Mivel a közszerelőkre esetében sincs szükség bírósági határozatra a Yandex vállalat tiltakozásának adott hangot az új jogszabály ellen, alkotmányellenesnek minősítve azt.¹⁶⁰

Alexander Zsdanov, aki 2012 óta áll az RKN élén 2015-ben bejelentette, hogy tesztelés alatt áll az automatikus tartalomanalizáló és szűrő rendszer, amelyet 19 régióban próbáltak ki először.¹⁶¹ Bizonyos régiók irodái azonban önállóan a központi felügyeletről függetlenül indították el ezeket a rendszereket a későbbiekben (pl. Tatársztán).¹⁶² 2017-ben a programot sikeresen országosan is bevezették.¹⁶³

¹⁵⁷ Kevin Rothrock: *Russia Bans the Internet Archive's Wayback Machine*. In: Global Voices, 2015. június 25. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ow.ly/ZVex2>.

¹⁵⁸ Shaun Walker: *Russia briefly bans Wikipedia over page relating to drug use*. In: Guardian, 2015. augusztus 25. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://bit.ly/1hbjdvn>; Andrew Griffin: *Reddit banned in Russia because of one thread*. In: Independent, 2015. augusztus 13. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ind.pn/1PvYKzY>.

¹⁵⁹ Tetyana Lokot: *President Putin Signs Russian 'Right to Be Forgotten' Into Law*. In: Global Voices, 2015. július 17. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ow.ly/ZVkr3>.

¹⁶⁰ Yandex: *Az elfeledés joga a keresésekben*. In: Yandex.ru 2015. június 5. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 11. – <http://ow.ly/ZVkle>.

¹⁶¹ Vlagyimir Zikov: *A Roszkomnadzor egy monitoring rendszeren dolgozik az online média analízására*. In: izvestnia.ru, 2015. december 25. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 11. – <http://ow.ly/ZTVLX>.

¹⁶² Tatársztán ügyészségének hivatalos oldala: *Tatársztán ügyészsége nagyszabású projekteket folytat, internetes védelmi céllal*. 2015. december 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 12. – <http://ow.ly/ZTXno>.

¹⁶³ *A Roszkomnadzor robotot indít a média szabályainak megsértésének felkutatására*. In: rbc.ru, 2017. február 21. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 12. – <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/58ac828f9a794771f6d7e654>.

A legnagyobb orosz közösségi médiafelület a Vkontakte vezetője Pavel Durov arra kényszerült 2014 után, hogy a cég részesedésének jelentős részét egy kormányközeli oligarcha számára adja el. Durov nem sokkal később eladta a céget, elhagyta az országot és létrehozta a fentebb már említett titkosított üzenetküldő alkalmazást a Telegramot.¹⁶⁴

A legfontosabb „híraggregációs” szolgáltatások a Yandex.Novosti és a Google News meglehetősen komoly nyomás alá kerültek egy adatvédelmi és információs törvény miatt,¹⁶⁵ amely 2017 januárjában lépett életbe. Ez arra kötelezte a „híraggregátorokat”, amelyeknek napi 1 millió felett van a látogatottsága, hogy szűrjenek ki bizonyos tartalmakat (többek között „államtitokra vonatkozó információkat”), ellenkező esetben bírsággal sújthatják őket.¹⁶⁶

Az „LGBT-propaganda” ellenes törvény¹⁶⁷ következtében értelemszerűen ez a csoport is fókuszban áll az internetcenzúra szempontjából, azonban azon túl, hogy médiumaiktól megfosztják őket az online támogatói csoportokat is igyekeznek felszámolni.¹⁶⁸

¹⁶⁴ *Founder of Vkontakte leaves after dispute with Kremlin-linked owners.* In: theguardian.com, 2014. utoljára megtekintve: 2020. 10. 12. – <https://www.theguardian.com/media/2014/apr/02/founder-pavel-durov-leaves-russian-social-network-site-vkontakte>

¹⁶⁵ Az Orosz Föderáció 2016. 06. 23.-i 208-as számú szövetségi törvénye "Az információról, az informatikai technológiákról és az információk védelméről" és az Orosz Föderáció közigazgatási szabálysértésekről szóló törvénykönyvének módosításáról, (utolsó kiadás), utoljára megtekintve: 2020. 11. 30. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_200019/.

¹⁶⁶ Jekatyerina Brizgalova: *A képviselők találkoztak a hírek összesítőivel.* In: vedomosti.ru, 2016. június 13. (oroszul),), utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2016/06/14/645179-novostni...>

¹⁶⁷ Az Orosz Föderáció 2001.12.30.-i 195. Számú szövetségi törvénye (módosítva: 20.07.20.) (Módosítva és kiegészítve, 2020.08.11-én lépett hatályba) 6.21. Cikk „A nem hagyományos szexuális kapcsolatok propagálásáról a kiskorúak körében” (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/f385ab5d34de901b2e5f3d08ac0b454481377d6a/

No Support. Russia's "Gay Propaganda" Law Imperils LGBT Youth. In: hrw.org, 2018. december 11. utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – <https://www.hrw.org/report/2018/12/11/no-support/russias-gay-propaganda-law-imperils-lgbt-youth>

¹⁶⁸ *A Roszkomnadzor azt tanácsolja a Children-404-nek, hogy macskákat posztoljon.* In: gay.ru, 2016. október 20. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – <http://www.gay.ru/news/rainbow/2016/10/12-34722.htm>

Access to Children 404 group blocked for Vkontakte users in Russia. In: rbth.com, 2015. szeptember 25. utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – https://www.rbth.com/news/2015/09/25/access_to_children-404_group_blocked_for_vkontakte_users_in_russia_49555.html

A hackertámadások 2012 után is folytatódtak. Az Agora szerint 2016-ban 30 esetben támadták meg a független médiákat.¹⁶⁹ A médiumokon kívül azonban az aktivisták és az újságírók személyes készülékei sincsenek biztonságban a hackerektől.¹⁷⁰

A látványos mértékben növekvő cenzúra miatt az oroszok egyre növekvő számban használtak VPN szolgáltatásokat, illetve a Tor böngészőt.¹⁷¹ A Roszkomnadzor maga is tiltott le VPN szolgáltatásokat (pl. Hideme.ru),¹⁷² azonban erre csak addig volt szükség amíg magát a VPN-t be nem tiltották az ország területén egy 2017-es törvénnyel.¹⁷³

Putyin elnök 2019 márciusában aláírta a törvénytervezetet, amely bűncselekménnyé nyilvánítja az álhírek terjesztését az interneten. Azok a személyek vagy szervezetek, amelyekről kiderült, hogy hamis híreket osztottak meg, akár 1,5 millió rubelig terjedő, súlyos bírságokkal is szembesülnek és ha nem távolítják el a jogsértő tartalmat, a weboldalak blokkolhatók.¹⁷⁴

Putyin márciusban újabb törvényjavaslatot írt alá, amely bűncselekményként bünteti az olyan információk terjesztését, amelyek „kirívó tiszteletlenséget tanúsítanak a társadalom, a kormány, a hivatalos kormányzimbólumok, az alkotmány vagy az orosz kormányzati szervekkel szemben” pénzbírságok vagy ismételt elkövetők esetében 15 napos börtönbüntetés

¹⁶⁹ Damir Gajnutdinov, Pavel Csikov: *Internetszabadság 2015: a cenzúra győzelme*. (Az Agora civil szervezet tanulmánya) In: meduza.io 2016. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/ZTWQn>

¹⁷⁰ *Neither pro-Kremlin pundits nor opposition safe from hackers*. In: themoscowtimes.com, 2016. május 4. utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <https://www.themoscowtimes.com/2016/05/04/neither-pro-kremlin-pundits-nor-opposition-safe-from-hackers-a52782>

¹⁷¹ Tor Metrics: *Top-10 countries by directly connecting users*. utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/icSE300CWR2>.

Alexej Rezvanov: *Az anonim invázió: hogyan fog a torrentek letiltása kihatni a reklámpiacra?* In: rbc.ru, 2016. április 14. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/NY0F300CWTT>.

¹⁷² Andrej Frolov: *A Roszkomnadzor blokkolja a HideMe.ru VPN szolgáltatást és megígérte hogy bezárja az oldalt*. In: vc.ru, 2017. január 12. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <https://vc.ru/n/hideme-block>

¹⁷³ Az Orosz Föderáció 2017. július 29-i 276. számú szövetségi törvénye "Az információról, az informatikai technológiákról és az információvédelemről szóló szövetségi törvény módosításáról" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201707300002?index=1&rangeSize=1>

¹⁷⁴ *Putin Signs 'Fake News,' 'Internet Insults' Bills Into Law*. In: themoscowtimes.com, 2019. március 18. utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/18/putin-signs-fake-news-internet-insults-bills-into-law-a64850>

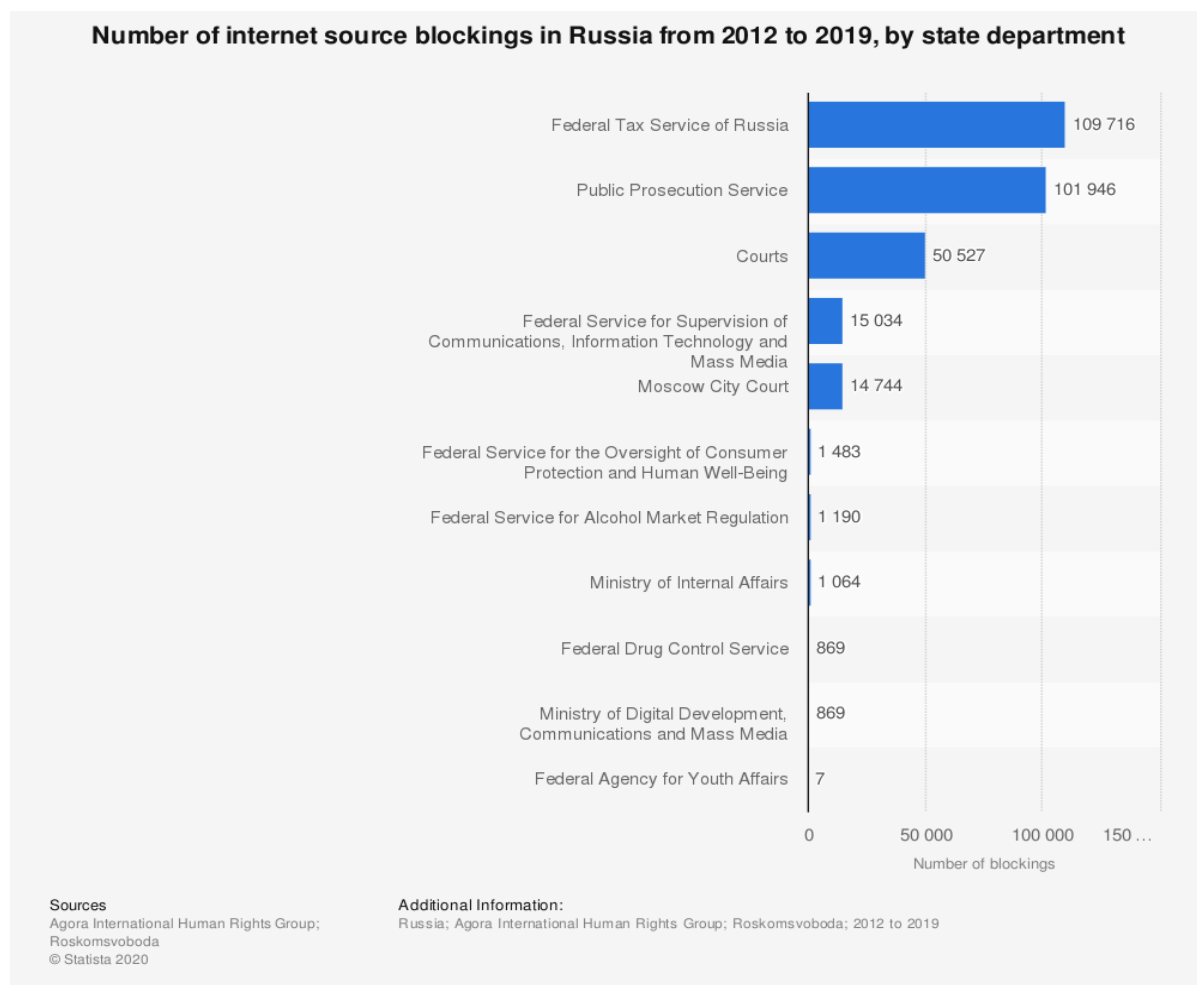
kiszabásával.¹⁷⁵ 2019 áprilisában a Roszkomnadzor számos online hírportálnak, köztük a Jarkubnak is utasítást adott, hogy törölje a Jaroszlavl város graffitjeivel kapcsolatos híradásait, amelyek sértették Putyin elnököt. A Legfőbb Ügyészség kérésére eljárva a Roszkomnadzor arról tájékoztatta a hírportálokat, hogy a falfirkák sértik az új állam, köztük az állami tisztviselők tiszteletlenségével szembeni törvényt.¹⁷⁶

Fontos azt megjegyezni, hogy ezekben az években további tíz másik állami szervnek is lehetősége nyílt internetes oldalak letiltásának indítványozására. Mivel nem az RKN hanem az ISP-k végzik el a letiltások műveletét, ezért pusztán adott állami szerv jogköreinek a kibővítésére volt szükség.

A Roszkomszvábóda összesítése alapján az RKN mindössze a negyedik szerv a sorban ha oldalak letiltásának indítványozásáról van szó. Ez alapján joggal mondható, hogy 2012 és 2019 között egy decentralizált kontroll valósult meg az orosz interneten.

¹⁷⁵ uo

¹⁷⁶ *Graffiti about Putin triggers first enforcement of Russia's new law banning online anti-government insults.* In: meduza.io, 2019. április 2. utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <https://meduza.io/en/news/2019/04/02/graffiti-about-putin-triggers-first-enforcement-of-russia-s-new-law-banning-online-anti-government-insults>

6. 1. 3. Hazai részesedési többség biztosítása a RuNet-en

2016-ban a Kommunikációs Minisztérium az „Információs Társadalom” elnevezésű programjában, azt tűzte ki célul, hogy 2020-ra az orosz adatforgalom 99%-a oroszországi fizikai infrastruktúrán valósuljon meg. Arra vonatkozóan nem találtam, adatot, hogy ez mára mennyiben vált teljessé, azonban a Vedomoshti szerint az arány már 2014-ben is 70% körül mozgott.¹⁷⁷

2015 szeptemberében az új adatlokalizációs szövetségi törvény¹⁷⁸ arra kötelezte a vállalatokat, hogy a személyes adatokat az ország területén lévő szervereken tárolják. A

¹⁷⁷ Pavel Kantiszjev, Anasztázia Golicina: *A RuNet teljesen izolált lesz 2020-ra*. In: vedomosti.ru, 2016. május 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <http://ow.ly/3eHq300CCja>.

¹⁷⁸ Vera Shaftan: *Russian Data Localization law: now with monetary penalties*. In: dataprotectionreport.com, 2019. december 20. utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. –

megfigyeléssel és magánszférával kapcsolatos aggodalmakon túlmenően az olyan szolgáltatások, mint pl. a Spotify be sem tudott lépni az orosz piacra, mivel az felhő alapon működik így nem tud megfelelni a törvénynek.¹⁷⁹ A LinkedIn és a WeChat használatát szintén ezen törvény miatt tiltották le az ország területén.¹⁸⁰

Az orosz hatóságok a jogszabályi környezetet olyan formában alakították át, hogy számos médium csökkentette a kapacitását, tulajdonost kényszerült váltani, vagy arra kényszerült, hogy teljes mértékben kilépjen a piacról. 2016 január 1-én további kiegészítéseket kapott a tömegkommunikációról szóló törvény, amely alapján a külföldi cégek a teljes orosz médiapiac maximum 20%-a felett bírhatnak részesedéssel.¹⁸¹ Így került a Forbes.ru, és a Vedomoszti is orosz kézbe.¹⁸² A kifejezetten ellenzéki felületek időközben külföldi domain nevekre költöztek (pl. a Meduza.io, amely Lettországból működik).¹⁸³

<https://www.dataprotectionreport.com/2019/12/russian-data-localization-law-now-with-monetary-penalties/>

¹⁷⁹ Darja Luganszkaja: *A Spotify meggondolta magát az orosz piacra való belépés kapcsán*. In: rbc.ru, 2015. február 2. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. – <http://ow.ly/ZVnA3>.

¹⁸⁰ Irina Csevtajeva: *A LinkedIn letiltásának legalitása elismert*. In: vedomosti.ru, 2016. november 10. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. –

<https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2016/11/10/664394-blokirovka-linkedin>

We Chat: Not in Russia, you don't, in: Global Voices, 2017. május 7. utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. – <https://globalvoices.org/2017/05/07/wechat-not-in-russia-you-dont/>

¹⁸¹ Anastasia Bazhenkov: *Foreign publishers quit Russia over media ownership law*. In: Moscow Times, 2015. szeptember 9. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://ow.ly/ZYf2C>.

¹⁸² Peter Hobson: *Russian Owner Wants Modernised Moscow Times, Not Kremlin Stooge*. In: The Moscow Times, 2015. május 4. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://bit.ly/2dtd3ok>.

¹⁸³ Ilja Kraszilcsik: *Facebook poszt* (oroszul). 2016. április 1. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://ow.ly/tLku300CNxt>.

6. 2. Szuverén demokrácia, szuverén internet

Az internetcenzúra hosszú története kapcsán korábban szó esett a 2000-es és a 2016-os állami digitális stratégiákról, illetve az adatlokalizációs törvényről, amik előrevetítették a 2019-es internetszuverenitási törvényt magát is.¹⁸⁴

A „szuverenitás” meglehetősen szabadon használt kifejezés az orosz politikai nyilvánosságban. A „szuverén-demokrácia” elnevezés, amelyet a rendszerre alkalmaznak elméletileg azt hivatott alátámasztani, hogy az orosz demokratikus berendezkedés a nyugatitól eltérő, így az nem bírálásra hanem megértésre szorul az elemzők és a külföldi újságírók részéről. Gyakorlati értelemben azonban mindössze arra szolgál a fogalom, hogy Oroszországot ne lehessen demokrácián kívül másnak tekinteni, vagy autoriter rendszerként aposztrofálni. A „szuverén demokrácia” eszerint sokkal inkább egy marketingfogalom, mint valódi ideológia.¹⁸⁵

Hasonlóan a fenti esethez a „szuverén internet” kifejezés is mindössze arra szolgál, hogy elfedje a kormányzat valós szándékait az internet átalakításáról.

A nyugati média prezentálásával ellentétben valójában nem született új törvény, mindössze a kommunikációról szóló törvény kapott további kiegészítéseket.¹⁸⁶ Ezek a törvénykiegészítések alapvetően három célt szolgálnak, röviden:

- Műszaki berendezések kötelező felszerelése a fenyegetések ellensúlyozásáért
- A telekommunikációs hálózatok központosított irányításának biztosítása és ellenőrzési mechanizmus indítása az Oroszország határát átlépő csatlakozási vonalakon fenyegetés esetén.
- Egy orosz nemzeti domain név rendszer létrehozása (.pf).

¹⁸⁴ Andrei Soldatov: *Security First, Technology Second: Putin Tightens his Grip on Russia's Internet – with China's Help*. In: DGAPkompakt. 3. szám. 2019. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – https://dgap.org/system/files/article_pdfs/2019-03-dgapkompakt.pdf

¹⁸⁵ Andrey Okara: *Sovereign democracy: A new Russian idea or a pr project?* in: globalaffairs.ru, utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <https://eng.globalaffairs.ru/articles/sovereign-democracy-a-new-russian-idea-or-a-pr-project/>

¹⁸⁶ Az Orosz Föderáció 90. számú szövetségi törvénye 46. cikkelyének 2019. május 1-i kiegészítései. „A kommunikációról szóló szövetségi törvény és az információról, tájékoztatásról szóló szövetségi törvény módosításáról. Technológiák és információvédelem ” (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. – <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201905010025?index=2&rangeSize=1>

Mit jelent ez pontosan? Aljona Epifanova *Deciphering Russia's "Sovereign Internet Law"*¹⁸⁷ című 2020-as tanulmányában a következőkben foglalta össze a törvény valódi mibenlétét: Egyrészt, „a műszaki berendezések felszerelése” egy olyan mechanizmus bevezetését jelenti, ami lehetőséget ad az internetforgalom effektív központi ellenőrzésére, így a központ csírájában el tudja fojtani a 2011-es és 2013-as megmozdulásokhoz hasonló jövőbeli demonstrációk bekövetkeztét még a szervezési szakaszban. A Roszkomnadzor közvetlenül kívánja megfigyelni az internetforgalmat, annak forrásánál az ISP-k megkerülésével.¹⁸⁸ Ez igen jelentős változás lenne az eddigi gyakorlattal szemben. A telepítendő eszközök egyébként a DPI (Deep Packet Inspection)¹⁸⁹ technológiát jelentik és elméletileg ezt az RKN biztosítani fogja, az internetszolgáltatók számára.¹⁹⁰ A BBC anonim forrásokra hivatkozva azt állítja, hogy a Roszkomnadzor korábban már alkalmazott DPI technológiát tesztelési céllal az Urál régióban.¹⁹¹ A tervnek egyelőre azonban infrastrukturális akadályai vannak, a technológiai igen drága és gyaníthatóan hónapokba, de inkább évekbe fog kerülni az ország teljes lefedése.

Másfelől, a módosítás lehetővé teszi az állam számára a csatlakozási vonalak határokon átnyúló ellenőrzésének és a forgalom átirányításának bevezetésével egy centralizált ellenőrzés létrehozását az internetes infrastruktúra felett. Ezáltal lehetővé válhat egy „nemzeti hálózat” elkülönítése a globális internettől. Az állam (amennyiben implementálni tudják az

¹⁸⁷ Alena Epifanova: *Deciphering Russia's "Sovereign Internet Law". Tightening Control and Accelerating the Splinternet*. In: DGAP Analysis, dgap.com, 2020. január 16. utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. – <https://dgap.org/en/research/publications/deciphering-russias-sovereign-internet-law>

¹⁸⁸ *A VPN-szolgáltatások megtagadják a Roskomnadzor rendeleteit*. In: roskomsvaboda.org, 2019. március 29. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 18. – <https://roskomsvoboda.org/46149/>

¹⁸⁹ „Adatcsomagelemzés” - A mélyreható adatcsomag-elemzés (Deep Packet Inspection – DPI) olyan technológia, amellyel az internetszolgáltató részletesen megvizsgálhatja az adatcsomagok tartalmát, amint azok áthaladnak egy ellenőrzési ponton.

¹⁹⁰ Alena Epifanova: *Deciphering Russia's "Sovereign Internet Law". Tightening Control and Accelerating the Splinternet*. In: DGAP Analysis, dgap.com, 2020. január 16. utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. – <https://dgap.org/en/research/publications/deciphering-russias-sovereign-internet-law>

¹⁹¹ Andrej Szakharov, Szvjatlána Rejter: *A Roszkomnadzor új Telegram blokkoló technológiát vezet be 20 millió rubelért*. In: bbc.com, 2018. december 18. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 18. – <https://www.bbc.com/russian/features-46596673>

infrastrukturális feltételeket) kinyithatja és bezárhatja a „digitális határokat” és meghatározhatja a teljes belföldi információáramlást.¹⁹²

Amiben ez a törvény az elsődleges változást hozhatja az az eddigi decentralizált kontroll felszámolása és központosítása egy Kínához igen hasonló internetfilterezési és szubverziós rendszerré, ám a végeredmény egy annál jóval kifinomultabb és szofisztikáltabb cenzúra lenne.

¹⁹² Alena Epifanova: *Deciphering Russia's "Sovereign Internet Law". Tightening Control and Accelerating the Splinternet*. In: DGAP Analysis, dgap.com, 2020. január 16. utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. – <https://dgap.org/en/research/publications/deciphering-russias-sovereign-internet-law>

7. Konklúzió

A jelenleg is zajló világjárvány gyaníthatóan tovább fogja gyorsítani azokat a folyamatokat, amelyek az elmúlt évtizedben meghatározták az internet fejlődését. Ahogyan az egyik oldalról az egykori anonim fórumokat, blogokat és csetszobákat felváltotta a közösségi média és előretört az internet általános korporatizálása, uniformizálása és sterilizálása úgy a másik oldalról évről-évre egy lépést tesz előre az állami felügyelet is. A nemzeti kiberzónák kialakulása, a „Splinternet” a direkt tiltás, a feketelistázás, a tömeges megfigyelés, a felhasználók zaklatása nem csak Oroszország kizárólagos jellemzője az internet történetének jelenlegi szakaszában.

Összességében elmondható, hogy a szólás és gyülekezési szabadság megsértése, a magánszféra semmibevétele és az ellenzéki aktivizmus megtörése sikeresnek bizonyult az elmúlt években és a jelenlegi helyzetben nincs okunk feltételezni azt, hogy Oroszország nem fogja tudni előbb-utóbb kivitelezni a szuverén internet által a lekapcsolódást a globális világhálóról. Technikai értelemben elmondható, hogy a dolgozatban leírt dolgok az általános orosz információs háború belpolitikai dimenzióját képviselik.

Az optimizmus, amely még az elmúlt évtized elején körülöngte az internetet, mint a demokratikus mozgalmak legjelentősebb eszközét (különösen az Arab Tavasz kapcsán) eltűnni látszik. A civil szervezetek összesítésein azok az országok, amelyekben a média és az internet cenzúrája súlyos volt azóta csak sokkal mélyebbre kerültek. A helyzet nem látszik javulni. Ellenvetésként persze el lehetne mondani, hogy maga szerint a dolgozat szerint is az aktivizmus egyetlen formája a világhálón valósul meg, ez azonban azért sántít, mert jobban belegondolva minden információáramlás ott zajlik már, vagy ha még nem akkor előbb-utóbb ott fog.

Számos példát lehetne felemlíteni annak kapcsán, hogy mikor melyik országban éppen melyik applikációt, szolgáltatást, hírforrást tiltják be, tüntetik el vagy bélyegzik meg. Ezek nem újdonságok, hanem velünk élő hétköznapi jelenségek. Igen szerencsés helyzetben vagyunk Európában a GDPR kapcsán, amely különösen más országokkal, vagy régiókkal való összehasonlítás kapcsán mutatja meg az igazi jelentőségét.

Természetesen vannak eszközök, amelyekkel megkerülhetővé válik a legsúlyosabb internetcenzúra is, amivel a felhasználók elrejtőzhetnek az anonimitás biztonságába, amellyel tüntetők megszervezhetik a hatékony ellenállást, amellyel kapcsolatba léphetnek források biztonságos módon az újságírókkal és adott esetben szivárogtathatnak, azonban a szerző nem

lát esélyt arra hogy az internet ugyanaz a hely legyen, mint ami volt a kétezres évek kezdetén. Az internet többé nem a fiatalok és az IT-szakemberek enklávéja, hanem az egyik legelemibb és legfontosabb erőforrás, amelyet az állam természetsszerűleg nem hagyhat figyelmen kívül. Mindennél jobban aláhúzza ezt a jelenlegi világhelyzet.

Nem szükséges feltétlenül egyetérteni a szerzővel a pesszimizmusa kapcsán, azonban rossz néven venni azt nehezen lenne érthető a dolgozat által bejárt események ismeretében. Őszintén remélem, hogy egy napon az internet újra a transzparencia és a felszabadulás eszköze lesz Oroszországban is, nem pedig az dezinformáció, a tömeges megfigyelés és az elnyomás ökle.

Függelék: A digitális jogok korlátozásai és a polgári szabadságjogok a világjárvány alatt

Az alábbi szöveg a Roszkomszvároda által szervezett „Pandémia nagytestvér” együttműködés keretében megszületett riport Oroszországra vonatkozó fejezetének magyar fordítása.¹⁹³ A szöveg a világjárvány kitörése óta a nyár végéig bevezetett intézkedéseket tartalmazza.

A járvány kezdetén Vlagyimir Putyin orosz elnök rendeleteket (206., 239. és 294.) adott ki a „nem dolgozó napokról”, amelyek 2020. március 30. és május 11. között voltak. Az országos szintű intézkedések fogyanatosítása helyett a szövetségi hatóságok felhatalmazást adtak a regionális vezetőknek, hogy tegyenek intézkedéseket saját hatáskörben a vírus ellen való küzdelem kapcsán. A régiók egymás után kezdtek döntéseket hozni a „fokozott készségi rendszer” bevezetéséről és a kijárási tilalomról a koronavírus terjedése miatt. Ezen intézkedések keretében minden iskola és egyetem átállt a távoktatásra; minden tömeges eseményt lemondtak; sok vállalat abbahagyta a munkát, beleértve a teljes szolgáltatóipart; a határokat lezárták; a légi összeköttetés és az emberek szabad mozgása korlátozottá vált.

Az Orosz Föderáció alkotmányának 27. cikke garantálja a mozgás szabadságát. Az Orosz Föderáció alkotmányának 56. cikke lehetővé teszi bizonyos korlátozások bevezetését vészhelyzet idején. Az Orosz Föderáció nem hirdetett vészhelyzetet. Ehelyett egy „fokozott készenléti rendszert” vezettek be az egyes régiókban, és a kormányzók illetőleg a polgármesterek rendeletei alapján a régiók a polgárok jogait a mozgás szabadságára korlátozták (annak ellenére, hogy az ilyen korlátozásokat nem teszi lehetővé az 1994. december 21-i 68-as számú „A lakosság védelméről a természeti vagy műszaki jellegű vészhelyzetek elleni” törvény.)

Az Orosz Föderáció Igazságügyi Minisztériuma, a fogyasztóvédelem és az Egészségügyi Minisztérium szakembereivel együtt Mikhail Misusztin miniszterelnök utasítására elemezte a jogszabályokat és a hatóságok intézkedéseit a COVID-19-el vívott csata kapcsán, annak ellenőrzése céljából, hogy azok milyen hatással vannak az állampolgárok jogaira. Ennek az elemzésnek a kiszámítható eredménye azt mutatta, hogy a vírus elleni fellépés érdekében hozott

¹⁹³ „Pandémia Nagytestvér” Riport a digitális jogok korlátozásáról 2020 –

https://pandemicbigbrother.online/static/core/files/Report_Pandemic_Big_Brother.pdf

intézkedések teljes mértékben összhangban voltak az élet és az egészség védelmének alkotmányos céljaival, és teljes mértékben arányosak voltak a fenyegetéssel.

Az információ szabadsága

Április 1-jétől változások történtek az Orosz Föderáció büntető törvénykönyvében és közigazgatási törvénykönyvében, amelyek szigorították a karantén megsértése miatt kiszabott büntetéseket. A vírussal és a járvánnyal kapcsolatos álhírek terjedésének korlátozása érdekében az Állami Duma 2020. április 1-jétől törvényt hozott a hamisított információk büntetőjogi felelősségéről, legfeljebb 5 éves börtönbüntetéssel és legfeljebb 2 millió rubeles bírsággal (kb. 30 000 USD) büntethetővé téve azt. Mindezek ellenére a jogi változások előtti jogi normák továbbra is érvényesek maradtak. A hamis információkra vonatkozó adminisztratív büntetéseket az igazgatási törvénykönyv 9–10. fejezetének 13.15. cikke állapította meg. A helyzetet bonyolítja, hogy az Orosz Föderáció Legfelsőbb Bíróságának 2020.04.04-én és 2020.04.20-án hozott két koronavírus-határozata ellenére nincs gyakorlati megvalósítás a hamis információk büntetőjogi és közigazgatási büntetésének elkülönítéséről.

A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos pontatlan információk miatt indított eljárások:

- Egy mezsgyrecsenki lakost 100 000 rubel (kb. 1400 dollár) pénzbüntetéssel fenyegettek, mert a közösségi médiában egy helyi személy vírus okozta halálát terjesztette. A lakos elmondásából azonban kiderült, hogy ezeket az információkat egy buszon hallotta, és elhitte, a közösségi médiában pedig közzétette mások figyelmeztetésére;

- Egy kazanyi lakos 2020. május 1-jén közzétett egy bejelentést a karanténról szóló online tüntetésről a Vkontakte közösségi oldalán levő saját személyes oldalán, és az ügyészek ezt a közigazgatási törvény 13.15. cikke alapján tervezik ellenőrizni, miután hamis információkat fedeztek fel a közzétett szövegben;

- Ügyek sora indult a „police ombudsman” nevű weboldal rendszergazdája ellen a közigazgatási törvénykönyv 13.15. cikke alapján, az FSzB intézetben a koronavírus-fertőzésekről szóló, más felhasználók által közzétett üzenetek eredményeként;

- Az Orosz Föderáció Büntető Törvénykönyvének 207.1. cikke („az állampolgárok életét és biztonságát veszélyeztető körülményekről tudatosan hamis információk nyilvános

terjesztése”) értelmében bűnügyi vádemeléssel fenyegetnek egy rendfenntartót, mert hamis információkat terjesztett a közösségi médián arról, hogyan keletkezett a koronavírus a Vektor Laboratóriumban;

- Aktivisták ellen az Orosz Föderáció büntető törvénykönyvének 207. cikkének (1) bekezdése alapján indítottak eljárást a Szesztrorjeck News csoportnak a Vkontakte közösségi oldalon közzétett bejegyzései miatt, amelyek arról szóltak, hogy a vírusban szenvedőket hogyan küldték haza tömegközlekedéssel;

- Egy uszurijszki lakos ellen büntetőeljárás indult a város egyik vállalatában elindult koronavírusfertőzésekről szóló videó elterjesztése miatt;

- Egy bugulmai lakost pénzbírsággal sújtottak nyolc hamis kazanybeli koronavírus-fertőzés online közzététele miatt;

- Ulan-Ude-ban a rendőrség olyan információkat fedezett fel a közösségi médiában, hogy Burjatiában állítólag több mint 60 ember volt beteg a COVID-19-ben. A rendőrség vizsgálatot indított és kiderítette, hogy ezeket az információkat egy helyi személy tette közzé. A szóban forgó férfi elmagyarázta, hogy üzenetet látott egy privát csoportban egy üzenetküldő alkalmazásban, és továbbította az információt egy több mint 56 000 követővel rendelkező csoportnak. "Szerettem volna valami jót tenni, hogy az emberek otthon maradjanak, ne távozzanak a házukból és terjesszék a betegséget" - magyarázta a gyanúsított.

- A tomszki Moszkovszkij Komszomolec újságíróját adminisztratív bűncselekmény miatt elítélték egy koronavírusban elhunyt orvostól szóló cikk miatt, annak ellenére, hogy ezt az esetet hivatalosan is megerősítették. Június 4-től a Legfőbb Ügyészség 180 kérelmet küldött a Roszkomnadzornak az internetes oldalakhoz való hozzáférés korlátozására, amelyek közül 120 esetben blokkolták a vírusról szóló pontatlan információkat.

Magánszféra

A legtöbb régióban június közepéig meghosszabbították az állampolgárok szabad mozgásának korlátozását, és a lakás elhagyása csak bizonyos körülmények között volt megengedett: pl. munkába utazás, orvosi segítség kérése, boltokba vagy gyógyszertárakba való elmenetel, szemet elszállítása, háziállatok sétáltatása. Egyes régiókban bevezették a digitális engedélyek rendszerét.

A Tatar Köztársaság az elsők között vezette be a digitális engedélyezési rendszert áprilisban, de május 12-én a rendszert kiselejtezték és május 15-én egy szakbizottság törölte az

engedélyrendszerhez gyűjtött összes személyes adatot. Június 4-én Szergej Szobjanin moszkvai polgármester bejelentette, hogy a városi hatóságok nem tervezik a digitális rendszerük által kapott adatok megőrzését, amelyeket a koronavírusos betegek, az influenzaszerű tüneteket mutató betegek, valamint a velük együtt élő betegek számára kifejlesztett Social Monitoring alkalmazás segítségével szereztek be. Az alkalmazást több mint 67 000 moszkvai töltötte le, és április közepétől automatikusan 54 000 bírságot szabtak ki.

Június 11-én Alekszej Nemerjuk, a moszkvai polgármester adminisztratív helyettes vezetője elmondta, hogy a digitális engedélyek rendszeréből származó személyes adatokat az összes engedélyezési rendszert érintő bírósági eljárás befejezése után törlik. Jelenleg nincs információ az adatok törlésének pontos időkeretéről és módjáról, illetve egy speciális jutalék létrehozásáról. Moszkva a vezető az ellenőrzési és nyomonkövetési eszközök mennyiségében.

Áprilistól digitális engedélyeket vezettek be az emberek mozgásának ellenőrzésére, és Social Monitoring rendszer működött a koronavírusban szenvedők ellenőrzésére. Májusban a közlekedési rendőrség a Quarantine alkalmazást kezdte használni az autóknak szóló engedélyek kiadására; május 14-én Szergej Szobjanin blogjában megjelentek az információk arról, hogy a moszkvai lakosok tömeges tesztelését tervezik a vírus ellen; és 2020.06.01-től bevezették a külső séták menetrendjét.

Az is ismertté vált, hogy azok az adatok, amelyeket a Social Monitoring alkalmazás segítségével kaptak meg, azokról akiket a bezárás megsértése miatt megbírságoltak, nyilvánosan elérhetőek voltak az interneten. A városvezetés azonban ezt a szivárgást magára a felhasználókra hárította. Május 26-án ismertté vált, hogy a moszkvai hatóságok nem kívánják visszavonni a Social Monitoring alkalmazást, mivel az – szerintük – kiválóan végzi a munkáját. Ugyanakkor a moszkvai hatóságok bejelentették, hogy nem tervezik a vírusban megbetegedettek számára történő elzárás megsértéséért kiszabott bírságok törlését, annak ellenére, hogy Valerij Fadjejev, az Emberi Jogok Elnöki Bizottságának vezetője törölte ezeket a bírságokat.

Április 1-jén a egy moszkvai törvény 2020.04.01-től adminisztratív büntetéseket és pénzbírságokat vezetett be a fővárosi karantén megszegése miatt. Egy állampolgárt 4000 rubel (ismételt elkövetésért 5000 rubel), közlekedésért pedig 5000 rubel (kb. 70 dollár) pénzbírsággal sújthatják.

2020. április 2-től új jogi norma lépett hatályba, amely kiegészítette a moszkvai közigazgatási törvénykönyv 1.1. fejezetének 16.6. cikkét, és tulajdonképpen megállapította,

hogy abban az esetben, ha a karantén adminisztratív megsértését az elektronikus megfigyelési technológiával azonosítják, földrajzi helymeghatározással vagy a városi CCTV kamerákkal, illetve egyéb technikai eszközökkel és programokkal, ezek nyomon követhetők lesznek anélkül, hogy az adminisztratív jogsértésekről dokumentumokat írnának ki.

Ily módon az orosz törvényekben először jelent meg olyan jogi norma, amely bizonyítékként veszi fel a személy képét, amelyet az arcfelismerési technológia és a földrajzi helymeghatározási adatok felhasználásával nyertek ki és amelyeket a mobilszolgáltatóktól kaptak. Ezt jogilag elfogadhatónak tekintik, sőt, az ártatlanság vélelmét felváltották a számítógépek tévedhetetlenségének vélelmével.

Az új törvény bevezetése nyomán számos ügyben indult vádemelés a karantén megszegése miatt:

- Egy ágyhoz kötött moszkvai, aki a gerincén végzett sikertelen műtét miatt több mint egy éve nem tudott dolgozni, két 4000 rubeles (kb. 60 dollár) bírságot kapott a zárolási intézkedések megsértése miatt;

- A juzsno-szahalinszki bíróság 15 000 rubel (kb. 210 USD) pénzbírságot szabott ki egy helyi lakosra a karantén megsértése miatt (a közigazgatási törvénykönyv 6. cikkének 2. része alapján) 61 százalékos hasonlóság miatt egy másik nővel, akit a CCTV figyelt;

- A koronavírusból felépült zelenográdi lakost 32 000 rubel pénzbírsággal sújtották, mert nem küldött szelfit a Social Monitoring alkalmazásnak;

- Egy zelenográdi lakost 4000 rubel pénzbírsággal sújtottak a lezárási intézkedések megsértése miatt. A férfi kijelentette, hogy két hétig nem hagyta el otthonát, nem kapott koronavírus tesztet, és nem volt karantén alatt;

- Egy házaspárt 11 különböző pénzbírsággal sújtottak, összesen 44 000 rubellel (kb. 620 dollár) összegben a zárolás megsértése miatt. Egy hónapig nem hagyták el a lakásukat, mivel egyiküknél koronavírusot diagnosztizáltak. A bírságok egyik lehetséges indoka lehet az erkélyükön róluk készült fényképek;

- Egy moszkvai lakost nyolc pénzbírsággal sújtottak a lezárási intézkedések megsértése miatt, amíg kórházban volt.

Annak ellenére, hogy az emberek sok panaszt emeltek a nyomkövető mechanizmusok munkájának pontossága és a bírságok kiszabása miatt, Jevgenyij Dancsikov, a város Fő

Ellenőrzési Osztályának vezetője kijelentette, hogy valószínűtlenek a hibák, amikor Moszkvában lezárási szabálysértések miatt szabtak ki ilyen bírságokat.

Áprilisban a moszkvai városi bíróság hat ügyet utasított el Szergej Szobjanin moszkvai polgármester ellen a fokozott készenlét és a digitális engedélyek hivatalos állapotáról szóló rendelet törvénytelenége miatt, amelyek megsértik az emberek mozgásszabadsághoz és magánélethez való jogát.

A járvány ürügy volt a nyomkövetési technológia megvalósításának felgyorsítására. A Belügyminisztérium azt javasolta, hogy vizsgálják meg egy „társadalmi kreditbesorolási rendszerrel kapcsolatos” mobilalkalmazás telepítésének lehetőségét, amelyet az összes Oroszországba érkező munkaerő-migráns köteles lenne használni.

Rövidítések jegyzéke:

- Belin 2002. – Belin, Laura: The Russian Media in the 1990s in: *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 18. évf. 1. szám. 2002. 139-160.
<http://dx.doi.org/10.1080/13523270209696371>
- Borisov 2016. – Borisov, Vasily P.: Technology in Russia: History, Events, Views. in: *Icon* 22. szám, 2016. 20-28. https://www.jstor.org/stable/44242739?read-now=1&refreqid=excelsior%3A1b863a28cb6b129fa48e6316ca2f1116&seq=6#page_scan_tab_contents
- Deinbert, Rohozinski 2011. – Deinbert, Ronald and Rohozinski, Rafal: Control and Subversion in Russian cyberspace. in: *Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace*. Szerk: Ronald Deibert et alli. 2010. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <http://access.opennet.net/wp-content/uploads/2011/12/accesscontrolled-chapter-2.pdf>
- Penney 2011. – Penney, Jonathon W.: *Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins*. In: *William Mitchell Law Review*, 38. évf.1 szám, 2011. 10-42.
<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/wmitch38&div=5&id=&page=>
- Simon 2004. – Simon, Rick: Media, Myth and Reality in Russia's State-Managed Democracy in: *Parliamentary Affairs*, 57. évf. 1. szám 2004. 169–184.
<https://doi.org/10.1093/pa/gsh014>
- Savage, Zacher 1987. – Savage, James G. and Zacher, Mark W.: Free Flow versus Prior Consent: The Jurisdictional Battle Over International Communications. In: *International Journal* 42. évf. 1. szám. 1987.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002070208704200206?journalCode=ijxa>
- Varjú 2000. – Varjú Terézia: Az orosz pártosodás jellemzői in: *A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara tudományos diákköri közleményei*, 1. 1999-2000. évi dolgozatok PDF verzió. Miskolc. 2000. -
http://mek.oszk.hu/02100/02124/pdf/25_varju_terezia.pdf

Felhasznált irodalom:

58 Journalists Killed in Russia. In: Committee to protect journalists, cpj.org. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. -

https://cpj.org/data/killed/europe/russia/?status=Killed&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&type%5B%5D=Journalist&cc_fips%5B%5D=RS&start_year=1992&end_year=2020&group_by=location

89417-6. számú törvényjavaslat a "Gyermekek egészségét és fejlődését érintő káros információtól való védelemről szóló szövetségi törvény és az interneten található illegális információkhoz való hozzáférés korlátozásának kérdéséről" in: дума.gov.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. –

<http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/%28Spravka%29?OpenAgent&RN=89417-6>

Access to Children 404 group blocked for VKontakte users in Russia. In: rbth.com, 2015. szeptember 25. – https://www.rbth.com/news/2015/09/25/access_to_children-404_group_blocked_for_vkontakte_users_in_russia_49555.html

Advanced Communication & Media, Cellular Data, Q4 2014. in: acm-consulting.com, utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – http://www.acm-consulting.com/news-and-data/data-downloads/doc_download/140-1q-2015-cellular-data.html

A Gazprom a Media-Moszt tulajdonosává válhat 2001 közepére in: TUT.BY. 2000. november 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 17. – <https://news.tut.by/society/919.html>

A „krími realitások” oldalt betiltották Oroszországban. In: tass.com 2016, május 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <http://special.itar-tass.com/politika/3274509>.

Alexei Navalny, Russia opposition leader poisoned with Novichok – Germany. In: BBC. 2020. szeptember 2. utoljára megtekintve: 2020. 09. 14. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-54002880>

A moszkvai visszhang webhely felhasználói számára. In: echo.msk.ru. 2014. március 14. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://echo.msk.ru/blog/aav/1278516-echo/>

A Roszkomnadzor azt tanácsolja a Children-404-nek, hogy macskákat posztoljon. In: gay.ru, 2016 október 20. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 12.
– <http://www.gay.ru/news/rainbow/2016/10/12-34722.htm>

A Roszkomnadzor által blokkolt webhelyek több mint fele továbbra is működik. In: meduza.io 2017. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <https://meduza.io/news/2017/02/16/bolee-poloviny-zablokirovannyh-roskomnadzorom-saytov-prodolzhayut-rabotat>

A Roszkomnadzor robotot indít a média szabályainak megsértésének felkutatására. In: rbc.ru, 2017. február 21. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 12.
– <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/58ac828f9a794771f6d7e654>

A Tanács nyilatkozatai. In: president-sovet.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. – <http://www.president-sovet.ru/documents/read/47/>

A Telegram üzenetküldő alkalmazásról. In: rkn.gov.ru, 2020. július 18. (oroszul), 2020. 10. 7.
– <https://rkn.gov.ru/news/rsoc/news73050.htm>

A "TMT Consulting" közzétette az oroszországi szélessávú internet 2015-ös minősítését. in: ict-online.com, 2016. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <http://ict-online.ru/news/n128614/>.

Arrest warrant issued for Badri Patarkatisvili in: Monitor, 2001 július 2. utoljára megtekintve: 2020. 05. 11. – <https://jamestown.org/program/arrest-warrant-issued-for-badri-patarkatsishvili/>

A szolgálatban elhunyt újságírók emléknapja. In: Ria novishti. 2012. december 15. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. – <https://ria.ru/20121215/914680180.html>

A Szövetségi Felügyeleti Szolgálat 2009. május 22-i 87. számú végzése "A Szövetségi Felügyeleti Szolgálat területi szerveiről a hírközlés, az informatika és a tömegkommunikáció területén" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 13. –

https://27.rkn.gov.ru/about/Polozhenie_o_DVUR/

"A szövetségi végrehajtó hatóságok és menedzsment felépítése és funkciói" (az anyagot a ConsultantPlus szakemberei készítették) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_120971/4ed8e8de3b944c4c49aa5a5129350d7ebd880594/

A VPN-szolgáltatások megtagadják a Roskomnadzor rendeleteit. In: roskomsvaboda.org, 2019. március 29. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 18. –

<https://roskomsvoboda.org/46149/>

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata magyar nyelven, utoljára megtekintve: 2019. 04. 03. -

<https://web.archive.org/web/20120923101638/http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>

Az Odnoklassziki.ru alapítója: „Nem voltunk hajlandóak együttműködni az FSZB-vel.” In: newsru.com, 2007. december 27. utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. –

<https://www.newsru.com/hitech/21dec2007/fsb.html>

Az Orosz Föderáció 90. számú szövetségi törvénye 46. cikkelyének 2019. május 1-i kiegészítései. „A kommunikációról szóló szövetségi törvény és az információról, tájékoztatásról szóló szövetségi törvény módosításáról. Technológiák és információvédelem” (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. –

<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201905010025?index=2&rangeSize=1>

Az Orosz Föderáció 1995.1.16.-i 15. számú szövetségi törvénye „a hírközlésről”, 1995.1.16. (utolsó módosításokkal) (oroszul) utoljára megtekintve: 2020. 08. 24. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5824/

Az Orosz Föderáció 1995. augusztus 12.-i 144. sz. szövetségi törvénye "Az operatív-nyomozási tevékenységről" (legutóbbi módosításokkal) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 30. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7519/

Az Orosz Föderáció 2001.12.30. 195. sz. szövetségi törvénye (módosítva: 20.07.20.) (Módosítva és kiegészítve, 2020.08.11-én lépett hatályba) 6.21. Cikk „A nem hagyományos szexuális kapcsolatok propagálásáról a kiskorúak körében” – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/f385ab5d34de901b2e5f3d08ac0b454481377d6a/

Az Orosz Föderáció 2004. 1. 1.-i szövetségi törvénye a „hírközlésről” (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 13. – <http://docs.cntd.ru/document/9010492>

Az Orosz Föderáció 2012. 6. 28-i 139. sz. szövetségi törvénye "A gyermekek védelmére az egészségüket és fejlődésüket káros információktól és az Orosz Föderáció egyes törvényhozási aktusainak módosításáról az interneten található illegális információkhoz való hozzáférés korlátozásának kérdéséről " (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_221230/

Az Orosz Föderáció 2016. 06. 23.-i 208-as számú szövetségi törvénye "Az információról, az informatikai technológiákról és az információk védelméről" és az Orosz Föderáció közigazgatási szabálysértésekről szóló törvénykönyvének módosításáról, (utolsó kiadás), utoljára megtekintve: 2020. 11. 30. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_200019/

Az Orosz Föderáció 2017. július 29-i 276. számú szövetségi törvénye "Az információról, az informatikai technológiákról és az információvédelemről szóló szövetségi törvény módosításáról" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201707300002?index=1&rangeSize=1>

Az Orosz Föderáció elnökének 2007. március 12-I 320. számú rendelete (módosítva: 2008.05.12.) "A tömeges hírközlés, a hírközlés és a kulturális örökség védelme területén működő felügyelet szövetségi szolgálatáról" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51881/

Az Orosz Föderáció elnökének 2008.12.05-i 724. számú rendelete (a 2016. november 23-i, a 2020.01.21-én módosított) "A szövetségi végrehajtó szervek rendszerének és struktúrájának kérdései" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 13. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_76855/

Az Orosz Föderáció elnökének 2008. december 3-i 1715 sz. rendelete (módosítva: 2012.05.21.) "A közigazgatás egyes kérdéseiről a kommunikáció, az informatika és a tömegkommunikáció területén" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 11. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82325/

Az Orosz Föderáció Igazságügyi Minisztériuma: Extrémista anyagok. In. Minjust.gov.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <http://minjust.gov.ru/ru/extremist-materials>

Az Orosz Föderáció kormányának 1993. november 15-i 1156. sz. rendelete (2000.04.28-án módosítva) "Az Orosz Föderációban folytatott kommunikáció állami felügyeleti szolgálatáról szóló rendelet jóváhagyásáról" (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 04. 03. -

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2752/

Az Orosz Föderáció kormányának rendelete a „kommunikációs és informatikai állami felügyeleti rendszerének átszervezéséről” (2004. április 26-án módosítva) (2005. 02. 03-tól érvénytelenítették az Orosz Föderáció kormányának 2005. 02. 03. 110. számú határozata alapján) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 10. –

<http://docs.cntd.ru/document/901759905>

Az Orosz Föderáció kormányának 2004. 223. számú április 26-i állásfoglalása "A kommunikáció és az informatizálás állami felügyeletének rendszerének átszervezéséről" (oroszul),), utoljára megtekintve: 2020. 05. 15. –

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_47624/

Az Orosz Föderáció kormányának 2004. június 30-i 318. számú állásfoglalása, "A szövetségi felügyeleti szolgálat a kommunikáció területén" (módosításokkal és kiegészítésekkel) (már nem érvényes) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 01. – <http://base.garant.ru/187174/>

Az Orosz Föderáció kormányának 2005. március 2-i 110-es számú rendelete "A kommunikáció területén végzett tevékenységek állami felügyeletének gyakorlására vonatkozó eljárás jóváhagyásáról" (módosításokkal és kiegészítésekkel) (már nem érvényes) (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 05. 01. – <http://base.garant.ru/187936/>

Bazhenkov, Anastasia: Foreign publishers quit Russia over media ownership law. In: Moscow Times. 2015. szeptember 9. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://ow.ly/ZYf2C>

Belin, Laura: *The Russian Media in the 1990s* in: Journal of Communist Studies and Transition Politics, 18. évf. 1. szám. 2002. 139-160. utoljára megtekintve: 2020. 05. 14. – <http://dx.doi.org/10.1080/13523270209696371>

Bigg, Claire: Russia: State-Controlled Gazprom Buys Leading Independent Daily 'Izvestiya' in: rferl.org, 2005 június 3. utoljára megtekintve: 2020. 05. 11. – <https://www.rferl.org/a/1059107.html>

Borisov, Vasily P.: *Technology in Russia: History, Events, Views*. in: Icon 22. szám, 2016. 20-28. utoljára megtekintve: 2020. 03. 27. – https://www.jstor.org/stable/44242739?read-now=1&refreqid=excelsior%3A1b863a28cb6b129fa48e6316ca2f1116&seq=6#page_scan_tab_contents

Brizgalova, Jekatyerina: A képviselők találkoztak a hírek összesítőivel. In: vedomosti.ru, 2016. június 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – <https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2016/06/14/645179-novostni...>

Bron Jr, Michal: Civil Society in Russia. A non-existent phenomenon? in: Adult Education and Democratic Citizenship IV. szerk: Michael Schemmann, Michal Bron Jr. Krakow, 2001. 161-176. utoljára megtekintve: 2020. 06. 23. – https://www.researchgate.net/publication/315718269_Civil_Society_in_Russia_A_non-existent_phenomenon

Büntetőeljárás indult blogger ellen, aki elkapta a pokemont egy templomban. In: SovaCenter, 2016 szeptember 2. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.sova-center.ru/misuse/news/persecution/2016/09/d35335/>

Central Intelligence Agency: The world factbook, Russia, Utoljára megtekintve: 2020. 05. 14.

– <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>

Comscore Releases Overview of European Internet Usage in September 2011. in:

comscore.com 2011. november 17. utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. –

https://www.comscore.com/Insights/Press-Releases/2011/11/comScore-Releases-Overview-of-European-Internet-Usage-in-September-2011?cs_edgescape_cc=HU

Csevtajeva, Irina: A LinkedIn letiltásának legalitása elismert. In: vedomosti.ru, 2016.

november 10. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. –

<https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2016/11/10/664394-blokirovka-linkedin>

Csinkova, Jelena: Alsiziser Uszmanov lájkolja az Odnoklasszikit. In: kp.ru, 2008. július 23.

(oroszul), utoljára megtekintve. 2020. 06. 06. – <https://www.kp.ru/online/news/117169/>

DDoS az SPS-hez in: Kommerszant 2007. november 19. (oroszul), utoljára megtekintve:

2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/826114>

DDoS támadással sújtott ellenzéki webhelyek. In: graniru.org, 2008. augusztus 10. (oroszul),

utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://graniru.org/Politics/Russia/m.139854.html>

Defying Russia's Ban With Bitcoin: Telegram CEO Launches 'Digital Resistance'

Movement. In: Cryptoglobe, 2018. április 15. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. –

<https://www.cryptoglobe.com/latest/2018/04/defying-russia-with-bitcoin-telegram-ceo-ignores-ban-begins-digital-resistance-movement/>

Deinbert, Ronald and Rohozinski, Rafal: Control and Subversion in Russian cyberspace. in:

Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace. Szerk: Ronald

Deibert et alli. 2010. <http://access.opennet.net/wp-content/uploads/2011/12/accesscontrolled-chapter-2.pdf>

Elagina, D.: Digital services in Russia - Statistics & Facts in: statista.com 2020. március 20. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.statista.com/topics/5612/digital-services-in-russia/>

Epifanova, Alena: Deciphering Russia's "Sovereign Internet Law". Tightening Control and Accelerating the Splinternet. In: DGAP Analysis, dgap.com, 2020. január 16. utoljára megtekintve: 2020. 11. 17. – <https://dgap.org/en/research/publications/deciphering-russias-sovereign-internet-law>

Evidence of internet disruptions in Russia during Moscow opposition protests. In: netblock.org, 2019. augusztus 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://netblocks.org/reports/evidence-of-internet-disruptions-in-russia-during-moscow-opposition-protests-XADErzBg>

Federal Antimonopoly Service of the Russian Federation: *Roaming is fully abolished*. In: en.fas.gov.ru, 2019 június 4. utoljára megtekintve: 2020. 07. 24. – <http://en.fas.gov.ru/press-center/news/detail.html?id=54098>

Founder of Vkontakte leaves after dispute with Kremlin-linked owners. In: theguardian.com, 2014. utoljára megtekintve: 2020. 10. 12. – <https://www.theguardian.com/media/2014/apr/02/founder-pavel-durov-leaves-russian-social-network-site-vkontakte>

Freedom House Reports: Freedom on the net 2013. 2013. utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/resources/FOTN%202013_Full%20Report_0.pdf

Freedom House Reports: Freedom on the net 2014. 2014. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTN_2014_Full_Report_compressedv2_0.pdf

Freedom House Reports: Freedom on the net 2015. 2015. utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FH_FOTN_2015Report_OverviewEssayFinal.pdf

Frolov, Andrej: A Roszkomnadzor blokkolja a HideMe.ru VPN szolgáltatást és megígérte hogy bezárja az oldalt. In: vc.ru, 2017. január 12. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <https://vc.ru/n/hideme-block>

Gajnutdinov, Damir és Csikov, Pavel: Internetszabadság 2015: a cenzúra győzelme. (Az Agora civil szervezet tanulmánya) In: meduza.io 2016. február 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/ZTWQn>

Gatov, Vasily: The Kremlin and the media ended up in bed together. In: Moscow Times, 2015 március 11. utoljára megtekintve: 2020.05.11. – <https://www.themoscowtimes.com/2015/03/11/how-the-kremlin-and-the-media-ended-up-in-bed-together-a44663>

Gelbman, Matthias: Russian is now the second most used language on the web. In: w3tech.com 2013 március 19. utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. – https://w3techs.com/blog/entry/russian_is_now_the_second_most_used_language_on_the_web

Gereben Ágnes: Posztszovjet forgatókönyvek. Budapest, 2014.

Golicina, Anasztázia: Az Állami Duma jóváhagyta a Runet szűrését. In: vedomosti.ru, 2012. július 9. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 06. – https://www.vedomosti.ru/technology/articles/2012/07/09/proshel_bez_filtra

Graffiti about Putin triggers first enforcement of Russia's new law banning online anti-government insults. In: meduza.io, 2019. április 2. utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <https://meduza.io/en/news/2019/04/02/graffiti-about-putin-triggers-first-enforcement-of-russia-s-new-law-banning-online-anti-government-insults>

Griffin, Andrew: Reddit banned in Russia because of one thread. In: Independent, 2015. augusztus 13. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ind.pn/1PvYKzY>

Harrison, Paul and Kiryukhina, Yaroslava, Ksenia Idrisova: Social media debate on Russia's declining birth rate. in: BBC, 2018 január 30. utoljára megtekintve 2020. 04. 06. –

<https://www.bbc.com/news/blogs-trending-42873763>

Heller, Mihail – Nyekrics, Alexander: *Orosz történelem II. (A Szovjetunió története)* ford.: Kiss Ilona. Bp. 2003. 625-650.

Hobson, Peter: Russian Owner Wants Modernised Moscow Times, Not Kremlin Stooge. In: The Moscow Times, 2015. május 4. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://bit.ly/2dtd3ok>

Internet Penetration in Russia. In: statista.com, 2017, utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. –

<https://www.statista.com/statistics/255129/internet-penetration-in-russia/>

Internet users in Russia, in: internetlivestats.com, 2016, utoljára megtekintve: 2020. 06. 02. –

<https://www.internetlivestats.com/internet-users/russia/>

Kacskaeva, Anna: Interjú Mihail Lesinnel. In: svoboda.org, 1999. július 11. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 04. 17. – <https://www.svoboda.org/a/24198057.html>

Kantiszjev, Pavel és Golicina, Anasztázia: A RuNet teljesen izolált lesz 2020-ra. In: vedomosti.ru, 2016. május 13. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. –

<http://ow.ly/3eHq300CCja>.

Kalashnikoff, Arseny: Why is Internet service in Russia so cheap? In: Russia Beyond 2018.

augusztus 21. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.rbth.com/science-and-tech/328998-why-internet-cheap-in-russia>

Korja, Anasztázia: Egy inguszétiai lakos panaszt tett a bíróságon a mobilinternet lekapcsolása miatt. In: vedomosti.ru, 2019. március 24. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. –

<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/03/24/797252-otklyuchenie-interneta>

Korlátozott hozzáférés számos internetes erőforráshoz, amelyek nem engedélyezett nyilvános eseményeken való részvételre buzdítottak. In: rkn.gov.ru 2014 március 13. (oroszul) –

<http://rkn.gov.ru/news/rsoc/news24447.htm>

Kosztyenkó, Natalja: Putyinnak meg kell védenie az általa felépített politikai rendszert. In: vedomoszti.ru 2010. január 25. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. –

<https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2010/01/25/putinu-prihoditsya-zaschischat-politicheskuyu-sistemu,-kotoruyu-on-postroil>

Kramer, Andrew E.: Smear attempt against protest leader backfires in Russia. In: The New York Times. 2012. január 8. utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. –

https://www.nytimes.com/2012/01/09/world/europe/smeat-attempt-against-protest-leader-backfires-in-russia.html?_r=1&scp=1&sq=navalny&st=cse

Kraszilcsik, Ilja: Facebook poszt (oroszul). 2016. április 1. utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <http://ow.ly/tLku300CNxt>

List of Internet Service Provider in Russia in: ISPquicklist.com, utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <http://www.ispquicklist.com/Internet-Service-Providers-List-in-Russia.aspx>

Luganszkaja, Darja: A Spotify meggondolta magát az orosz piacra való belépés kapcsán. In: rbc.ru, 2015. február 2. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. – <http://ow.ly/ZVnA3>.

Lokot, Tetyana: President Putin Signs Russian ‘Right to Be Forgotten’ Into Law. In: Global Voices, 2015. július 17. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ow.ly/ZVkr3>

Lokot, Tetyana: Russian Activist Gets Two-Year Sentence for ‘Calls to Extremism’ on Social Networks. In: Global Voices, 2015. december 21. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/ZVhq0>

Media Landscapes, Report Analyses on the state of media: Russia. 2017. in: medialandscapes.org, utoljára megtekintve: 2020. 01. 17. – <https://medialandscapes.org/country/russia/media/print>

Melkadze, A.: Online shopping in Russia - Statistics & Facts. In: statista.com 2020. szeptember 10. utoljára megtekintve: 2020. 06. 04. – <https://www.statista.com/topics/6053/online-shopping-in-russia/>

Megverték a szabad Ingria aktivistáját. In: Village.ru, 2016. február 9. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.the-village.ru/village/city/city/231301-alexandrov>.

Mészáros Rezső: *A Bric-országok*. In: Földrajzi közlemények. 136. évf. 1. szám. 2012. 37-45. utoljára megtekintve: 2019. 08. 14. – https://www.foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2012_136_evf_1_pp_03_7.pdf

Murabov, Musza: Magomed Jevlojevet golyóval fogadták Az "Ingushetia.ru" tulajdonosát megölték. In: Kommerszant. 2008 szeptember 1. – <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1018915>

Nicholls, Sallyann: Russians protest Moscow's Telegram ban with paper planes. In: Euronews, 2018. április 24. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.euronews.com/2018/04/23/russians-protest-moscow-s-telegram-ban-with-paper-planes>

No Support. Russia's "Gay Propaganda" Law Imperils LGBT Youth. In: hrw.org, 2018. december 11. utoljára megtekintve: 2020. 11. 12. – <https://www.hrw.org/report/2018/12/11/no-support/russias-gay-propaganda-law-imperils-lgbt-youth>

Neither pro-Kremlin pundits nor opposition safe from hackers. In: themoscowtimes.com, 2016. május 4. utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <https://www.themoscowtimes.com/2016/05/04/neither-pro-kremlin-pundits-nor-opposition-safe-from-hackers-a52782>

Okara, Andrey: Sovereign democracy: A new Russian idea or a pr project? in: globalaffairs.ru, utoljára megtekintve: 2020. 11. 16. – <https://eng.globalaffairs.ru/articles/sovereign-democracy-a-new-russian-idea-or-a-pr-project/>

Our Observer beaten up after exposing electoral fraud in: observers.france24.com 2008-március 4. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://observers.france24.com/en/20080403-russia-duma-electoral-fraud-attack>

Összehasonlító politológia. szerk: Gabriel A. et alli. Budapest, 2006. – tankönyvtár (online verzió), utoljára megtekintve: 2020. 03. 12. – https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_osszehasonlito_politologia/ch03s05.html

„Pandémia Nagytestvér” Riport a digitális jogok korlátozásáról 2020 – https://pandemicbigbrother.online/static/core/files/Report_Pandemic_Big_Brother.pdf

Penney, Jonathon W.: *Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins*. In: William Mitchell Law Review, 38. évf.1 szám, 2011. 10-42. utoljára megtekintve: 2019. 10. 13. – <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/wmitch38&div=5&id=&page>
=

People against Putin are beaten and their cars are burned. In: Real Time, 2016 június 14. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://www.currenttime.tv/a/27797019.html>

Percev, Andrej: Az oroszok csaknem fele ismeri a legfőbb ügyész családjáról szóló „Sirály” című filmet. In: Kommerszant, 2015. december 23. (oroszul) – <http://ow.ly/ZUcuh>.

Podcast: ‘RuNet Sovereignty’: How Russia is trying to isolate its Internet segment from the rest of the world, maybe in: meduza.io, 2020. Február 7. utoljára megtekintve: 2020. 08. 30. – <https://meduza.io/en/episodes/2020/02/07/runet-sovereignty-how-russia-is-trying-to-isolate-its-internet-segment-from-the-rest-of-the-world-maybe>

Putin Signs 'Fake News,' 'Internet Insults' Bills Into Law. In: themoscowtimes.com, 2019. március 18. utoljára megtekintve: 2020. 11. 14. – <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/18/putin-signs-fake-news-internet-insults-bills-into-law-a64850>

Remembrance Day for Killed Journalists in Russia a reminder of the importance of investigating all attacks on journalists, OSCE Representative says. 2015. december 15. utoljára megtekintve: 2020. 08. 11. – <https://www.osce.org/fom/209741>

Rezvanov, Alexej: Az anonim invázió: hogyan fog a torrentek letiltása kihatni a reklámpiacra? In: rbc.ru, 2016. április 14. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/NY0F300CWTT>

Ria Novosti: A 2016-os parlamenti választások. In: ria.ru, 2016 szeptember 23. (oroszul), utoljára megtekintve: 2019. 09. 13. – <https://ria.ru/20160918/1476912507.html#/summary>

Richter, Andrei: *Post-soviet perspective on censorship and freedom of the media*. 2007 160. utoljára megtekintve: 2019. 11. 28. utoljára megtekintve: 2020. 08. 10. – <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000153744>

RKN: Az alapítás története. In: 49.rkn.gov.ru (oroszul), utoljára megtekintve: 2019. 03. 01. – <https://49.rkn.gov.ru/about/>

Roser , Max et alli: Internet. in: OurWorldInData.org. 2017. utoljára megtekintve: 2020. 02. 04. – <https://ourworldindata.org/internet>

Rothrock, Kevin: ISPs Take Kremlin to Court Over Online Surveillance. In: Global Voices, 2016. február 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <http://ow.ly/ZUdkp>

Rothrock, Kevin: Russia Bans the Internet Archive's Wayback Machine. In: Global Voices, 2015. június 25. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://ow.ly/ZVex2>.

Roskomsvoboda.org: Rólunk. In: roskomsvoboda.org (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 09. 14. – <https://roskomsvoboda.org/about-us/>

Roszkomszvároda: A blokkolt webhelyek megoszlása az állami szervek között (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 01. – <https://reestr.rublacklist.net/visual/>

Rule of law index, Russia 2020. in: worldjusticeproject.com. utoljára megtekintve: 2020. 07. 24. – <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2020/Russian%20Federation/>

Russia: ‘Big Brother’ Law Harms Security, Rights. In: hrw.org, 2016. július 12. utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <https://www.hrw.org/news/2016/07/12/russia-big-brother-law-harms-security-rights>

Russia blocks internet sites of Putin critics. In: Reuters, 2014. március 13. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <http://www.reuters.com/article/us-russia-internet-idUSBREA2C21L20140313>

Russia internet freedom: Mass rally in Moscow against Telegram ban. in: BBC, 2018. április 30. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-43948618>

Russian Activist Faces Trial On Separatism Charges. In: Radio Free Europe, 2015. szeptember 3. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/ZVhmD>

Russian court jails blogger for five years for ‘extremist’ posts. In: Reuters, 2015. december 30. utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <http://uk.reuters.com/article/uk-russia-blogger-idUKKBN0UD16O20151230>

Russian MPs back law on internet data storage. In: bbc.com, 2014. július 5. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.bbc.com/news/world-europe-28173513>

Russian oligarch invades the blogosphere. In: telegraph.co.uk, 2008. január 6. utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. – <https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/mediatechnologyandtelecoms/2782088/Russian-oligarch-invades-the-blogosphere.html>

Russian Wikipedia goes dark in protest at censor law in: BBC 2012 július 10. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://www.bbc.com/news/technology-18781869>

Savage, James G. and Zacher, Mark W.: *Free Flow versus Prior Consent: The Jurisdictional Battle Over International Communications.* In: International Journal 42. évf. 1. szám. 1987.

344-347. utoljára megtekintve: 2019. 12. 05. –

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002070208704200206?journalCode=ijxa>

Shaftan, Vera: Russian Data Localization law: now with monetary penalties. In:

dataprotectionreport.com, 2019. december 20. utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. –

<https://www.dataprotectionreport.com/2019/12/russian-data-localization-law-now-with-monetary-penalties/>

Simon, Rick: *Media, Myth and Reality in Russia's State-Managed Democracy* in:

Parliamentary Affairs, 57. évf. 1. szám 2004. 169–184. utoljára megtekintve: 2020. 06. 14. –

<https://doi.org/10.1093/pa/gsh014>

"Sirály". A Korrupcióellenes Alapítvány filmje. 2015. december 1. – <http://ow.ly/ZUbtn>

Soldatov, Andrei: Security First, Technology Second: Putin Tightens his Grip on Russia's

Internet – with China's Help. In: DGAPkompakt. 3. szám. 2019. utoljára megtekintve: 2020.

11. 16. – https://dgap.org/system/files/article_pdfs/2019-03-dgapkompakt.pdf

Soldatov, Andrey and Borogan, Irina: In Ex-Soviet States, Russian Spy Tech Still Watches

You. In: wired.com 2012. december 21. utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. –

<https://www.wired.com/2012/12/russias-hand/>

SORM az IP kommunikációhoz: új koncepcióra van szükség. In: iksmedia.ru, 2007. december

10. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 06. 06. – [http://www.iksmedia.ru/articles/261924-](http://www.iksmedia.ru/articles/261924-SORM-dlya-IPkommunikacij-trebuetsya.html)

[SORM-dlya-IPkommunikacij-trebuetsya.html](http://www.iksmedia.ru/articles/261924-SORM-dlya-IPkommunikacij-trebuetsya.html)

Storey, Peter: Vladisval Surkov the grey cardinal of the Kremlin. In: ciceromagazine.com,

2015 június 17. utoljára megtekintve: 2020.05.13. – [https://ciceromagazine.com/features/the-](https://ciceromagazine.com/features/the-gray-cardinal-of-the-kremlin/)

[gray-cardinal-of-the-kremlin/](https://ciceromagazine.com/features/the-gray-cardinal-of-the-kremlin/)

SOVA Információs és Elemző Központ: Az internetes szűrés kronológiája Oroszországban.

In: sova-center.ru, 2016. július 8. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 8.

– <http://www.sova-center.ru/misuse/news/elections/2016/07/d35001>

Szakharov, Andrej és Rejter, Szvjetlana: A Roszkomnadzor új Telegram blokkoló technológiát vezet be 20 millió rubelért. In: *bbc.com*, 2018. december 18. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 11. 18. – <https://www.bbc.com/russian/features-46596673>

Szavina, Jekatyerina: „És nem lehet sehogyan nevezni őket” A Kommerszant figyelmeztetést kapott az NBP megemlézése miatt. In: *Kommerszant*. 2007. március 30. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/754678>

Sz. Bíró Zoltán: Választási csalásokkal korlátozott demokrácia. in: *Oroszország, válságos évek*. Budapest. 2012. 86-117.

Szokolov, Szergej: Pontot tettünk a végére. Jurij Sekocsikin 10 évvel ezelőtt hunyt el. Tudjuk, hogy ez gyilkosság, de most lehetetlen bizonyítani. Az ügyészség mindent megtett a bűncselekmény nyomainak eltávolítása érdekében. In: *novayagazeta*. 2013. július 3. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 14. – <https://novayagazeta.ru/articles/2013/07/03/55342-my-stavim-tochku>

Tatársztán ügyészségének hivatalos oldala: Tatársztán ügyészsége nagyszabású projekteket folytat, internetes védelmi céllal. 2015. december 16. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 12. – <http://ow.ly/ZTXno>

The Associated Press: World News Briefs; Russian TV Chief Resigns in Protest. in: *The New York Times* 1995. március 17. utoljára megtekintve: 2020.02. 13. – <https://www.nytimes.com/1995/03/17/world/world-news-briefs-russian-tv-chief-resigns-in-protest.html>

The Economist Intelligence Unit: *Economist Democracy index 2012. Democracy at a standstill* in: *marketo.com*, utoljára megtekintve: 2020. 01. 13. – <http://na-abk.marketo.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf>

Tkacheva, Olesya: Fighting Electoral Fraud in the 2011 Russian Election with Internet and Social Media. In: *Internet Freedom and Political Space*. Szerk: Olesya Tkacheva et alli. 2013 128. utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/j.ctt4cgd90.13.pdf>

Tor Metrics: Top-10 countries by directly connecting users. utoljára megtekintve: 2020. 11. 13. – <http://ow.ly/icSE300CWR2>

Turovsky, Daniil: This is how Russian Internet censorship works A journey into the belly of the beast that is the Kremlin's media watchdog. In: Meduza.io 2015. augusztus 13. utoljára megtekintve: 2020. 08. 13. – <https://meduza.io/en/feature/2015/08/13/this-is-how-russian-internet-censorship-works>

Turovskij, Danyil: Tárgyalás mások szavaiért: egy tveri lakost két év börtönre ítélnék a repostolás miatt. in: meduza.io, 2016 május 6. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <http://ow.ly/Hw5Z300CXuc>

UN General Assembly: *Calling of an International Conference on Freedom of Information*, 14 December 1946, A/RES/59, in: refworld.org, utoljára megtekintve: 2020. 11. 29. – <https://www.refworld.org/docid/3b00f0975f.html>

US Department of State, BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS, AND LABOR. 2011 Report on International Religious Freedom. Russia. In: state.gov, 2011. utoljára megtekintve: 2020. 09. 13. – <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/irf/2011/eur/192855.htm>

Varerias, Raphael: Oroszország betiltja a Zello-t. in: blog.zello.com, 2017. április 12. utoljára megtekintve: 2020. 10. 8. – <https://blog.zello.com/2017/04/13/russia-blocks-zello>

Varjú Terézia: *Az orosz pártosodás jellemzői* in: A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara tudományos diákköri közleményei, 1. 1999-2000. évi dolgozatok PDF verzió. Miskolc. 2000. 206-212. utoljára megtekintve: 2019. 12. 03. - http://mek.oszk.hu/02100/02124/pdf/25_varju_terezia.pdf

Violence against Russian web dissidents raises fresh fears for internet freedoms. In: The Guardian, 2016 június 23. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/23/violence-against-russias-web-dissidents-raises-fresh-fears-for-internet-freedoms>

Vodorov, Alexander és Hamrajev, Viktor: A hackerek választási kampányt nyitottak. In: Kommerszant 2007. augusztus 20. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 07. 12. – <https://www.kommersant.ru/doc/796719>

Volkov, Leonyid: A nép ISP-je. Második lépés. In: leonidvolkov.ru, 2016. július 5. utoljára megtekintve: 2020. 10. 7. – <http://www.leonidvolkov.ru/p/147/>.

Walker, Shaun: Journalists and activists beaten and bus torched on Chechnya tour. In: The Guardian, 2016. március 10. utoljára megtekintve: 2020. 10. 9. – <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/10/journalists-beaten-and-bu...>

Shaun Walker: Russia briefly bans Wikipedia over page relating to drug use. In: Guardian, 2015. augusztus 25. utoljára megtekintve: 2020. 10. 10. – <http://bit.ly/1hbjdvn>

Walker, Shaun: Russia briefly bans Wikipedia over page relating to drug use. In: Guardian, 2015. augusztus 25. – <http://bit.ly/1hbjdvn>

We Chat: Not in Russia, you don't, in: Global Voices, 2017. május 7. utoljára megtekintve: 2020. 11. 15. – <https://globalvoices.org/2017/05/07/wechat-not-in-russia-you-dont/>

White, Ronald F.: Assassination Discourse and Political Power: The Death of Alexander Litvinenko. In: Assassination research. 5. évf. 4. szám, utoljára megtekintve: 2020. 07. 14. – <http://www.assassinationresearch.com/v5n2/v5n2white.pdf>

Whittaker, Zack: Facebook, Gmail, Skype face Russia ban under 'anti-terror' plan. In: cnet.com, 2014. április 24. utoljára megtekintve: 2020. 10. 6. – <https://www.cnet.com/news/facebook-gmail-skype-face-russia-ban-under-anti-terror-plan/>

Yandex: Az elfeledés joga a keresésekben. In: Yandex.ru 2015. június 5. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10. 11. – <http://ow.ly/ZVkLE>

Zikov, Vlagyimir: A Roszkomnadzor egy monitoring rendszeren dolgozik az online média
analizálására. In: izvestnia.ru, 2015. december 25. (oroszul), utoljára megtekintve: 2020. 10.
11. – <http://ow.ly/ZTVLX>